

89632

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ŞEM'İ

SAADETNAME

(GİRİŞ-METİN)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞÜKRÜ AKKOYUN

BURSA 1999

**TC. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ŞEM'Î

SAADETNAME

(GİRİŞ- METİN)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞÜKRÜ AKKOYUN

DANIŞMAN:
YARD. DOÇ. DR. KADİR ATLANOY

BURSA 1999

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	IV
KISALTMALAR	V

GİRİŞ

KLÂSİK TÜRK EDEBİYATINDA PENDNAME ŞERHLERİNE TOPLU BİR BAKIŞ

I. ŞEM'Î'NİN HAYATI ve ESERLERİ	5
A. ŞEM'Î'NİN HAYATI	5
B. ŞEM'Î'NİN ESERLERİ	8
II. ŞEM'Î'NİN SAADETNAME'Sİ	9
A. SAADETNAME'NİN ÖZELLİKLERİ	10
1. Saadetname'nin Yazılış Sebebi	10
2. Saadetname'nin Yazılış Tarihi	12
3. Saadetname'nin Nüshaları	12
B. SAADETNAME'NİN KAYNAKLARI	15
1. Saadetname'de Adı Geçen Peygamberler	15
2. Saadetname'de Adı Geçen Tarihî Şahsiyetler	17
3. Saadetname'de Geçen Kavim Adları	21
4. Saadetname'de Adı Geçen Edebî Şahsiyetler	21
5. Saadetname'de Adı Geçen Eserler	23
6. Saadetname'de Geçen Bazı Dinî-Tasavvufî Terimler	25
7. Saadetname'deki Türkçe Şiirler	26
C. SAADETNAME'NİN ŞERH ÜSLÛBU	27
SONUÇ	29
BİBLİYOGRAFYA	31

METİN

SAADETNAME'NİN TRANSKRİPSİYONLU METNİ	36-96
---	-------

ÖN SÖZ

Ferideddin Attar'ın Pendname'si yazıldığı tarihten itibaren büyük bir ilgiye mazhar olmuş, klâsik Türk edebiyatını da etkisi altına almıştır. Osmanlı medreselerinde okutulan bu kitaba çok sayıda şerhler yazılmış olup bunlardan birisi de Şem'î Şem'ullah'ın Saadetname ya da Şerh-i Pend-i Attar olarak bilinen eseridir.

Şem'î, Şem'ullah, III. Murad ve III. Mehmed dönemlerinde yaşamış bir şair ve sarîh olup, Gülistan, Bostan, Baharistan ve Pendname gibi meşhur eserlere şerhler yazmıştır.

Diğer Pendname şerhlerinin nüshaları sınırlı iken Şem'î'nin Saadetname'sinin kütüphanelerde pek çok yazma nüshası vardır.

Tez, giriş ve metin kısmından oluşmaktadır. Girişte "Klâsik Türk Edebiyatında Pendname Şerhlerine Toplu Bir Bakış" başlığı altında Pendname şerh ve tercümeleleri incelenmiştir. Birinci bölümde Şem'î'nin hayatı, edebi kişiliği ve eserleri ilgili bilgiler verilmiştir. İkinci bölüm Saadetname'nin incelenmesine ayrılmıştır. Bu bölümde eserin nüshaları, yazılış sebebi, yazılış tarihi ve kaynakları üzerinde durulmuştur. Bunu transkripsiyonlu metin izlemektedir.

Çalışmamız sırasında danışmanım Sayın Yard. Doç. Dr. Kadir Atlansoy'a, Arapça kısımların okunmasında yardımlarını esirgemeyen Dr. Hasan Basri Öcalan, Öğr. Gör. Hasan Taşdelen ve Farsça ile ilgili katkıları dolayısıyla Araş. Gör. Kutlukhan Eren ve Araş. Gör. Mehmet Çelenk'e şükranlarımı sunarım.

Şükrü AKKOYUN

Bursa 1999

KISALTMALAR

age.	: Adı geçen eser
agm.	: Adı geçen makale
agmd.	: Adı geçen madde
Ank.	: Ankara
AÜ	: Ankara Üniversitesi
bk.	: Bakınız
BYEBEK	: Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DTCF	: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
EÜ	: Ege Üniversitesi
haz.	: Hazırlayan
İA	: İslâm Ansiklopedisi
İst.	: İstanbul
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
krş.	: Karşılaştırınız
Ktp.	: Kütüphanesi
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
no.	: Numara
öl.	: ölümü
S.	: Sayı
Sos. Bil. Ens.	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
TDEA	: Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi
TDEAD	: Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
TÜYATOK	: Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu
UÜ	: Uludağ Üniversitesi
Yay.	: Yayınları/Yayınevi
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

KLÂSİK TÜRK EDEBİYATINDA
PENDNAME ŞERHLERİNE
TOPLU BİR BAKIŞ

Türk edebiyatında nasihat etme geleneğinin uzun bir geçmişi vardır. İslâmiyet öncesi döneme ait eserlerin sayısı sınırlı da olsa bunlarda halka öğüt verme, geçmişten ders çıkarma kaygısı görülür. Orhun abidelerinde, Uygurlara ait Budist metinlerinde ve yine o döneme ait atasözlerinde bu izler bulunmaktadır¹.

İslâmiyetin kabulü ile birlikte bu gelenek devam etmiş, yeni dini halka anlatabilmek için pek çok eser kaleme alınmıştır. Kutadgu Bilig², Atabetü'l-Hakayık³, Divan-ı Hikmet⁴ nasihat amaçlı ahlâk kitaplarıdır⁵.

Anadolu sahasında öğüt verme amacıyla yazılan eserlerin sayısında belirgin bir artış görülür. Öğüt vermek için doğrudan doğruya ahlâkla ilgili manzum, mensur ve manzum-mensur pek çok eser kaleme alınmış olup, bu zengin malzeme yeterince değerlendirilememiş, çoğu henüz incelenmemiştir⁶. Bu eserlerin bir kısmı Nasihatname veya Pendname isimlerini alırken bir bölümüne de yazarlar özel bir ad vermişlerdir.

Bu kitapların bazılarında Pendname isminin verilmesi Attar'ın aynı adı taşıyan eserinden dolayıdır⁷. Hacimce küçük olan ama bıraktığı tesir ile kendisinden sonra benzeri pek çok kitabın yazılmasına sebep olan bu eser, dinî ve tasavvufî bir görüşe dayanan pratik ahlâk kurallarını insanlık duyguları ve muaşeret usullerini sade ve yalın bir biçimde dile getirmiştir⁸. Eskiden medreselerde okutulan eser, Türkçe dışında Fransızca, Almanca, Lâtinçe ve Hintçe'ye de tercüme edilmiştir⁹.

Attar'ın eseri mesnevi tarzında kaleme alınmıştır. Eser tevhid, münacaat ve na't bölümleriyle başlar. Ardından öğütlerin verileceği küçük bölümler çeşitli konu başlıkları altında verilir.

Pendname Türk edebiyatçıları derinden etkilemiş eser üzerine şerhler yazılmıştır.

¹ Mengi, Mine, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Ank. 1994, s. 9-10

² Yusuf Has Hacib, Kutadgu Bilig I, Metin, haz. Reşid Rahmeti Arat, İst. 1947; Yusuf Has Hacib, Kutadgu Bilig, II, Çeviri, Reşid Rahmeti Arat, Ank. 1959; Yusuf Has Hacib, Kutadgu Bilig III, İndex, haz. Reşid Rahmeti Arat, İst. 1979; Yusuf Has Hacib, Kutadgu Bilig İncelemesi, A. Dilaçar, Ank. 1972

³ Edib Ahmed b. Mahmud Yükneci, Atabetü'l-Hakayık, yay. Reşid Rahmeti Arat, İst. 1951

⁴ Ahmed-i Yesevî, Divan-ı Hikmet'ten Seçmeler, haz. Kemal Eraslan, Ank. 1983

⁵ Köprülü, M. Fuat Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ank. 1991, s. 149-161

⁶ Mazıoğlu Hasibe, "Türk Edebiyatında Pendnameler", II. Milletler Arası Türkoloji Kongresi, Tebliğ Özetleri, İst. 1976, s. 136

⁷ Kutlu, Mustafa, "Pendnâmeler", TDEA, C. VII, İst. 1990, s. 241

⁸ Feridüddin Attâr, Pendname, çev. M. Nuri Gençosman, İst. 1988, s. VI

⁹ Ritter, Helmut, "Attâr", İA, İst. 1979, C. II, s. 10

Pendname'nin ilk manzum tercümelerinden birisi XV. yüzyılda kaleme alınmış olan Sabayî'nin Sırat-ı Müstakim mesnevisidir. Eser kelime kelime bir çeviri olmasa da metne sadık bir tercümedir¹⁰.

Bir başka manzum çeviri de XVI. yüzyıl şairlerinden Emre'ye aittir. Emre ile aynı yüzyılda yaşamış diğer yazarlara ait manzum çevirilerin bir iki yazması bulunduğu halde Emre'nin tercümesinin hemen her kütüphanede yazma nüshasına rastlayabiliriz¹¹. Tercümenin düzeni, Attar'ın eserinin düzenine uymamaktadır¹².

Diğer tercümelerden birisi Edirneli Nazmî'nin Pend-i Attar çevirisidir. Nazmî'nin tercümesi Kanuni Sultan Süleyman devrinde Halep'te yapılmıştır¹³.

Yine edebiyatımızda Nasihatname ve Pendname isimleriyle telif eserler de verilmiştir. Bunların en meşhurları Zarifî¹⁴ Gelibollu Mustafa Âlî¹⁵ Güvahi'nin¹⁶ Pendnameleridir.

Pendname'nin aslının Farsça olması tercümenin yanı sıra şerh edilmesi gereğini doğurmuştur¹⁷. Bir terim olarak şerh, edebî bir metni kelime kelime açıklayıp, o metnin bütün dil, anlam, ve sanat özelliklerini ortaya koymak, eserin okuyucu tarafından anlaşılmasını sağlamaktır¹⁸. Ali Nihad Tarlan bu konuyu "Metinler şerhi birçok noktalarda edebiyat nazariyeleri, edebiyat tarihi ve psikoloji ile ilgili olmakla beraber kendi âleminde hususi formülleri tedkike muhtaç mevzuları olması lâzım gelen disiplindir" şeklinde izah etmiştir¹⁹. Tunca Kortantamer ise şiir metinlerinin şerhinin İslâm kültüründeki varlığını tıpkı filoloji, belâgat, tarih ve benzeri ilimlerde olduğu gibi Kur'an'ı ve onun i'cazını anlamak maksadıyla yapılan araştırmalara borçlu olduğunu

¹⁰ Atlansoy, Kadir, Sabayî'nin Sırat-ı Müstakim'i, (İnceleme-Metin), UU Sos. Bil. Ens., basılmamış yüksek lisans tezi, Bursa 1987, s. 11

¹¹ Mazıoğlu, Hasibe, "Kanuni'nin Oğlu Şehzade Bayezid İçin Yapılan Pendname-i Attar Çevirisi", Ank. 1981, s. 1183

¹² Bilgin, A. Azmi, Tercüme-i Pendname-i Attar, İst. 1998, s. 20

¹³ Mazıoğlu, Hasibe, "Edirneli Nazmî'nin Pend-i Attar Çevirisi", AU DTCF, Türkoloji Dergisi, C. VII, Ank. 1977, s. 47

¹⁴ Zarifî, Pendname, haz. Mehmet Arslan, Sivas 1994 Diğer telif pendnameler hakkında geniş bilgi bk. için Zarifî, Pendname, haz. Mehmet Arslan, Sivas 1994

¹⁵ Mustafa Âlî, Nushatu's-Selâtin., haz. Andreas Tietze, Wien 1979

¹⁶ Güvahi, Pendname, haz. Mehmet Hengirmen, Ank. 1983.

¹⁷ "Şerh veya teşrih Arapça bir kelime olarak eti organdan kesip ayırma ya da eti kemikten kesip ayırmaktır. Edebî bir terim olarak açmak açıklamak, tefsir izah etmek etmek manalarına gelir" krş. İbn Manzur, Lisânü'l-'Arab, C. II, Beyrut 1955, s. 497; Vaux de Carra, "Şerh", İA, İst. 1978 C, XI. s. 429; "Bir kitabın ibaresini yine o lisan-ı aherde tafsil ve izah ederek müşkilâtını açma. Bir kitabın ibaresini kelime kelime açıp izah ederek yazılan kitap" krş. Şemseddin Samî, Kamus-ı Türkî, İst. , 1317, s. 773

¹⁸ Doğan, Muhammet Nur, "Metin Şerhi Üzerine", Yedi İklim Dergisi, C. 9, S. 63, İst 1995, s. 70

¹⁹ Tarlan, Ali Nihad, Edebiyat Meseleleri, İst. 1981, s. 192

söyler²⁰. Yine Kortantamer, klâsik devir şiir metni şerhinde filolojik yaklaşımın ağır bastığını, öncelikle metnin verilip ardından gramer ağırlıklı olarak kelime ve kavramların açıklanıp onlardaki anlam dünyasının gün yüzüne çıkarıldığını, söz konusu olan konuda ileri sürülmüş düşünceler varsa onların anıldığını, ardından da telmihler dünyasının izah edildiğini belirtir. İdeal şerh modelinin oluşmasında Kur'an tefsirlerinin payının büyük olduğunu belirtir²¹.

Kur'an'ın İnşirah suresinin ilk ayetine kadar dayanan şerh kelimesi dinî bir form da kazanmıştır²². İslâm medeniyeti dairesi içindeki edebiyatlar da anlaşılma zorluğu olan metinlere haşiye, şerh, tefsir, telhis, talikat yazılması gerekli hâle gelmiştir²³.

Pendname'nin şerhleri şunlardır. Şem'i'nin (ö. 1009/1600) Pend-i Attar şerhi ki Saadetname adıyla bilinir. Abdurrahman Abdî Paşa'nın (ö. 1103/1692) el-Müfid ya da diğer ismiyle Şerh-i Pend-i Attar, Şuûri Hasan Efendi'nin (ö. 1105/1725) Şerh-i Pendname, İsmail Hakkı Bursevî'nin (ö. 1137/1725) Şerh-i Pend-i Attar²⁴, Mehmed Murad bin Abdurrahim'in (ö. 1264/1848) Mâhazar isimli şerhi, Seyyid Ali bin Ali Hasretî'nin Şerh-i Pend-i Attar, Mustafa Refia'nın Berk-i Dervişan (Şerh-i Pend-i Attar), Ali Behçet'in Nüzhetü'l-İhvân (Pend-i Attar Şerh ve Tercümesi), Kilisli Ruhi Mustafa'nın Ruhuş-Şuruh (Pend-i Attar Şerhi) Ömer bin Hüseyin'in Şerh-i Pend-i Attar, Seyyid Ali bin Ahmed el-Herati'nin Şerh-i Pendname-i Attar'ı tespit ettiğimiz Pendname şerhleridir.

²⁰ Kortantamer, Tunca, "Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi". TDEAD, VIII, 1994, s. 2

²¹ agm. s, 2-3

²² Vaux, de Carra, agmd. , s. 429

²³ Büyük Larousse, "Şerh", C. XVIII, İst., 1986, s. 11054

²⁴ Onat, Tuba. "İsmail Hakkı Bursevî'nin Şerh-i Pend-i Attar'ı: inceleme-metin (30-80 vr)", UÜ Sos. Bil. Ens., basılmamış yüksek lisans tezi, Bursa 1998

I. ŞEM'İ'NİN HAYATI ve ESERLERİ

A. ŞEM'İ'NİN HAYATI

Klâsik edebiyatımızda Mesnevi, Gülistan, Bostan, Pendname gibi meşhur eserlere serhler yazan şârih Şem'i'nin hayatı hakkında bilgilerimiz sınırlıdır. Şem'i mahlâsı ile bugüne kadar beş şair tespit edilmiştir²⁵.

Sehî Bey tezkiresinde Şem'i'nin Rumeli'nden olduğu, Şeyh Vefa'nın halifelerinden Ali Dede'ye intisap ettiği, Edirne'deki Şeyh Muslihiddin tekkesine şeyh olarak atandığı ve mezarının İstanbul'da bulunduğu belirtilmiştir²⁶. Lâtifi ise tezkiresinde onun Üsküp yakınlarındaki Pirizren isimli kasabadan ve Şeyh Vefa dervişlerinden olduğunu söylemiş, Şem'i'nin Mesihî ile beraber Hristiyan güzellerini seyretmesi ile ilgili bir de latifeden söz etmiştir²⁷. Ali ise Kühü'l-Ahbâr'ının tezkire kısmında Lâtifi'nin verdiği bilgileri tekrarlar²⁸. Hasan Çelebi, Tezkiretü's-Şuara'sında Şem'i'nin Perzerin'den olduğunu belirtmiş ve onun edebî kişiliğini uzun uzadıya anlatmıştır²⁹. Beyânî ise Şem'i ile ilgili bilgileri aynen tekrar etmiştir³⁰.

Aşık Çelebi'nin Prizrenli Şem'i'nin ölümüne dair anlattığı olay Hasan Çelebi, Beyânî ve Esrar Dede tezkirelerinde tekrar edilmiştir. Riyazi ve Kafzâde Faizi Edirneli Nazmî'nin "Meskenün nûr ide Şem'i ol ahad (936)" mısrasından yola çıkarak Şem'i'nin ölüm tarihini 936/1529-30 olarak gösterirler. Önceki tezkirelerde verilen bilgiler bu tarihle uyumsuzdur. Ancak 936'da ölen Prizrenli Şem'i'nin, III. Murad (1574-1595) ve III. Mehmed (1595-1603) dönemlerinde eserler veren Şem'i ile aynı şahıs olması mümkün değildir. Bu dönemlerde eserler veren ayrı bir Şem'i'nin varlığı böylelikle belirlenmiş olur³¹.

²⁵ Bu Şem'ilerin şârih olanı Prizrenli Şem'i olarak gösterilmiştir. bk. İpekten, Haluk, İsen, Mustafa, Toparlı, Recep, Okçu, Naci: Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Ank. , 1988., s.474

²⁶ Sehî Bey, Heşt Behişt, İst. 1325 s. 108-109

²⁷ Lâtifi , Tezkire-i Lâtifi, İst. 1314. s. 210-211

²⁸ İsen Mustafa , Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı, Ank. 1994, s. 235

²⁹ Hasan Çelebi, Tezkiretü's-Şuara, haz. İbrahim Kutluk Ank. 1989, s. 524-526

³⁰ Beyânî, Mustafa, b. Carullah, Tezkiretü's-Şuara, haz. İbrahim Kutluk, Ank. 1997

³¹ Ünver, İsmail, "Şem'i Şem'ullâh" Türk Dili Dergisi, C. XLIX, S. 397-403, Ank. 1985, s. 38

Aslında Esrar Dede'nin her ikisi de Mevlevî olan Şem'i'leri aynı kişi sanması ve eski tezkirelerde hayatı hakkında bilgi verilen Prizrenli Şem'i'yi Mesnevi şârihi Şem'i olarak göstermesi diğer tezkirelerin bu yanlışlığı sürdürmelerine sebep olmuştur. Ali Enver de Prizrenli Şem'i ile şârih Şem'i'yi aynı kişi saymıştır³².

Bursalı Mehmed Tahir de Şem'i'nin Prizrenli mutasavvıf bir şahıs ve Şeyh Vefa'nın dervişlerinden olduğunu söyleyerek onun Mesnevi, Hafız Divanı, Gülistan gibi pekçok esere şerhler yazdığını söylemiştir. Ancak diğer tezkirelerden farklı olarak Şem'i'nin vefat tarihini 1000 olarak göstermiştir³³.

Şem'i Şem'ullah hakkında doğru bilgilere Atâyi'nin Şakayık zeylinde rastlıyoruz. Atayı Şem'i'nin ilim tahsil ettikten sonra tasavvufa yöneldiğini, inzivaya çekilerek büyüklerin hizmetinde bulunanları yetiştirmekle vaktini geçirdiğini ve "elf kâmil hududunda" (1000/1591-92) vefat ettiğini Mesnevi, Hafız Divanı, Gülistan ve Bostan'ı şerh ettiğini belirtmiştir. Başka bir, "Şem'i" başlığı altında Prizrenli Şem'i hakkında bilgi vererek tezkirelerde anlatılanları tekrarlamıştır³⁴.

Kâtip Çelebi, Şem'i'nin Mesnevi, Mantıku't-Tayr, Tuhfetü'l-Ahrâr ve Subhatü'l-Ebrâr kitaplarına yazdığı şerhlerden bahsediyor. Kâtip Çelebi Mesnevi şerhi bahsinde, Şem'i'nin "ba'de'l-elf"ten sonra vefat ettiğini, Subhatü'l-Ebrâr şerhini ise 1009/1600'da tamamlanmış olabileceğini söyler³⁵.

Sicill-i Osmanî, iki ayrı Şem'i kaydederek bunlardan ilkinin Prizrenli ve Şeyh Vefa dervişlerinden olduğunu, 931/1525'te vefat ettiğini söylerken; diğerinin hayatını ilim öğretmekle geçirdiğini Mesnevi, Divan-ı Hafız, Gülistan ve Bostan'a şerhler yazdığını ve 1596-1597'de vefat ettiğini belirtiyor³⁶.

Şem'i Şem'ullah'ın ölüm tarihinin kesin olarak hangi yıl olduğu bilinmiyor. Fakat Mahzenü'l-Esrâr şerhini 1011/1602-3 yılında tamamladığına ve Şem'i'nin bu eserinde yaşlılıktan yakınıp güçsüz olduğunu söylemesi ölümünün 1011 tarihine yakın olduğunu düşündürmektedir. Şem'i'nin hangi şehirde doğduğu, ailesi ya da yakınları hakkında bilgi kaynaklarda mevcut değildir. Yazdığı bazı şerhlerde adı Şem'ullah olarak geçerken, Süleymaniye Kütüphanesi fiş kataloğu ve Türkiye Yazmaları Toplu

³² agm. s. 39, ayrıca bk. Ali Enver, Semâhane-i Edeb, İst. 1309, s. 110-111, ve Esrâr Dede Tezkire-i Şuara-yı Mevleviyye Süleymaniye Ktp. Hâlet Ef. 109 vr. 57b-58a İst. 1211

³³ agm. s. 39 ayrıca bk. Bursalı Mehmed Tahir Osmanlı Müellifleri, C II İst.1333, s. 258

³⁴ Atâyi, Nev'izâde, Hadâ'iku'l-Hakâyık fi Tekmileti'ş-Şakâyık haz:Doç. Dr. Abdülkadir Özcan C. II İst. 1989 s. 332

³⁵ Ünver, agm. , s. 40

³⁶ Mehmed Süreyyâ, Sicill-i Osmanî, haz. Nuri Akbayar, C.,V İst. 1996 s., 1575

Katalogu'nda "Şem'i"³⁷, Topkapı Sarayı Müzesi Katalogunda "Mustafa Şem'i"³⁸, Mevlâna Bibliyografyası'nda "Şem'i Mustafa Çelebi bin Muhammed"³⁹. BYEBEK fiş katalogunda "Şem'i"⁴⁰, "Şem'i Şem'ullah Efendi"⁴¹, "Şem'i Mustafa Çelebi bin Muhammed"⁴² olarak geçmektedir.

Şem'i'nin eserlerini padişahlar, vezirler gibi devlet erkânına sunması onun III. Murad ve III. Mehmed dönemlerinde yaşamış, saraya yakın ve önemli bir yazar olduğunu gösterir. Zamanının önde gelen şahıslarının yakınlarına öğretmenlik yapmış ve ilk eserlerini lutuflarını gördüğü kişilere sunmuş, böylelikle saray erkânının dikkatini çekmiştir⁴³. Yazılış tarihi bilinen ilk eserlerinden Şerh-i Divan-ı Hâfız'ı (981/ 1573) zamanında cömertliğiyle meşhûr olmuş "Ahmed adlı Feridun lâkaplı" bir zatın teşvikiyle yazmıştır. Şerh-i Gülistan'ı zamanında kendisinden Farsça öğrendiği saray kâtibi Muhammed Çelebi'nin isteği üzerine 977/1569 yılında tamamlanmıştır⁴⁴. Divan-ı Şâhi şerhini Ahmed bin Muhammed adına 982/1574'de tamamlamıştır. Bunu Sokullu Mehmed Paşa (ö. 1579) adına şerh ettiği Baharistan'ı takip etmiştir. Böylelikle Şem'i giderek saraya yakınlaşmakta ve vezir-i azam gibi devlet büyüklerine şerhler sunmaktadır. 986/1578 yılında III. Murad adına tasavvufi bir nitelik taşıyan Tuhfetü'l-Âşikin isimli eseri yazmış ve yine bu yıllarda tamamlanmış olduğu sanılan Sa'adetname veya Şerh-i Pend-i Attar'ı III. Murad'ın yakınlarından Zeyrek Ağa'ya sunmuştur.⁴⁵

Sokullu ve III. Murad gibi devlet erkânına şerhler sunması ona sarayın kapılarını açmıştır. Şem'i Derviş Mahmud tarafından Sevakıbu'l-Menâkıb'ın Türkçe'ye tercüme edildiğini III. Murad'a bildirmiş ve tercümenin bitirilmesi için padişah emrini Derviş Mahmud'a iletmıştır.⁴⁶

III. Murad'ın emri ve Silâhdar Hasan Ağa'nın aracılığıyla Mesnevi'yi şerh etmekle görevlendirilen Şem'i 995/1001 yılları arasında ilk beş cildi şerh etmiştir. IV. cildin şerhine başladığı sıralarda III. Murad'ın vefat etmesi üzerine yedi yıl III.

³⁷ TUYATOK, C. II Ank. 1980, s. 247

³⁸ Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Katalogu , C.II haz. Fehmi Edhem Karatay, İstanbul 1961, s. 74

³⁹ Mevlâna Bibliyografyası, haz. M. Önder-N. Sefercioğlu Ank. 1974

⁴⁰ BYEBEK, Genel 4335, Haraççı 1007, Genel 2005,

⁴¹ BYEBEK, Genel 4652/1

⁴² BYEBEK.Ulucami 1833 ve 1834

⁴³ Ünver, İsmail agm. s.40-41

⁴⁴ Dündar, Seyhan, Şem' i Şem'ullâh'ın Şerh-i Gülistân'ı EÜ Sos Bil Ens. , basılmamış yüksek lisans tezi, İzmir 1998, s. 144

⁴⁵ Şem'i Saadetname, BYEBEK Haraççı 1007, vr. 2a-2b

⁴⁶ Ünver, agm. s.41

Mehmed'in emrini beklemiş ve nihayet Padişah, kapı ağası Gazanfer Ağa vasıtasıyla gerekli emri vermiş ve Şem'i son cildin başına III. Mehmed'in ismini koyarak şerhi sonuçlandırmıştır.

Tuhfetü'l-Ahrâr şerhini (H. 1006/M. 1597) ise Sokullu'nun büyük oğlu Hasan Paşa'ya (ö. 1602) sunmuştur.

Şem'i'yi devlet erkânında en çok takdir eden kişi Gazanfer Ağa'dır. Şem'i 1009/1600 yılında Subhatü'l-Ebrâr ve 1011/1602-1603 yılında da Mahzenü'l-Esrâr şerhini tamamlayıp Gazanfer Ağa'ya sunmuştur.

B. ŞEM'İ'NİN ESERLERİ

1. Şerh-i Gülistan
2. Şerh-i Bostan
3. Şerh-i Baharistan⁴⁷
4. Şerh-i Mesnevi-i Şerif
5. Şerh-i Mantıku't-Tayr
6. Şerh-i Divan-ı Hafız Şirazi
7. Şerh-i Divan-ı Şahi
8. Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr
9. Şerh-i Mahzenü'l-Esrâr
10. Şerh-i Tuhfetü'l-Ahrâr
11. Terceme-i Şürütü's-Salat
12. Terceme-i Akâidi Lâmiye alâ Mezheb-i Maturidiyye
13. Şerh-i Hilvetü's-Şerife
14. Şerh-i Yusuf u Zeliha
15. Tuhfetü'l-Âşıkîn
16. Saadetname (Şerh-i Pend-i Attar)

⁴⁷ Akat, Davut., Şem'inin Şerh-i Baharistan'ı, tamamlanmamış yüksek lisans tezi. UU. Sos. Bil. Ens. , Bursa 1999

II. ŞEM'İNİN SAADETNAME'Sİ

Saadetname münacaatla başlayıp Hz. Peygamber'in övgüsüne geçer. Bunu sebep-i şerh-i kitap takip eder. Daha sonra Attar'ın Pendnamesi mısra mısra şerh edilir. Önce mısranın Türkçe tercümesi verilir, gerekli açıklamalar yapılır. Mısradaki unsurlara göre ayet, hadis ve kelâm-ı kibarlardan örnekler sunulur. Tasavvufi açıklamalar yapılır. Farsça beyit ve rubailerden örnekler sunulur. Bu şiirlerin bir kısmı Molla Camî, Sadî gibi İran şairlerine, bir bölümü de Şem'i'nin kendisine aittir.

Eserin giriş bölümünde Attar'ın Pendname'siyle paralel bir biçimde okuyucuya ibret veren Kur'an'dan kıssalar anlatılarak Allah'ın her şeye kâdir olduğu gösterilir: Hz. Âdem'e ruhunu üfleyen, Nuh'u tufandan, İbrahim Peygamber'i ateşten kurtaran, Lut ve Ad kavimlerini helâk eden, Nemrut ve Firavun gibi zalim hükümdarları cezalandıran, her peygambere farklı mucizeler veren Allah, kimi peygamberlere acı ve sıkıntı vermiştir. Ancak O'ndan kimse hesap soramaz. O ne isterse onu yapar. Sultanlık O'na aittir. Ve Allah'ın eşi ve benzeri yoktur. Attar'ın kitabının ikinci kısmı Hz. Peygamber ve Dört Halife'den söz eder. Bu bölümü mezhep imamlarının menkıbelerinin anlatıldığı kısım takip eder. Şem'i bu bölümleri de ilgili ayet, kıssa ve mesnevilerle şerh eder. Tanrı'ya yakarıp, insanın günahkâr olduğundan Allah'ın ise bağışlayıcılığından söz eder. Böylece çeşitli başlıklar altında nasihatların verildiği kısımların şerhi başlamaktadır. Saadetname'nin incelediğimiz bölümlerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Der Sebeb-i Şerh-i Kitab
2. Der Beyan-ı Bismillahirrahmanirrahim Tevhid-i Bari
3. Der Na't-ı Resûl Kabe Kavseyn
4. Der Menakıb-ı Eimme-i Din
5. Der Günah Ne Mi Gûyed
6. Der Nigûhiş Nefs-i Emmâre Mi Gûyed
7. Der Fevâ'id Hamuşî Mi Gûyed

8. Der ʿAmel-i Hâlis Mi Gûyed
9. Der Beyan-ı Ân Ki Padişâhân-râ Ziyân Bûd
10. Der Beyan-ı Ahlâk-ı Hamîde
11. Der Beyan-ı Çâr Çiz Ki Der Hatarest
12. Der Beyan-ı Çâr Çiz Ki ʿAlâmet Nik Bahtîest
13. Der Beyan-ı Esbâb-ı Âfiyet
14. Der Sıfat-ı Dervişân u Hubb Dervişânî Mi Guyed
15. Der Sıfat-ı Bedbahtî
16. Der Beyan-ı Riyâzet
17. Der Beyan-ı Mücahede-i Nefs
18. Der Beyan-ı Sabr Ber Fakr Mi Gûyed
19. Der Beyan-ı Hısâl-i Zemime
20. Der Sıfat-ı Müdbirî Mi Gûyed

A. SAADETNAME'NİN ÖZELLİKLERİ

1. Saadetname'nin Yazılış Sebebi

Şem'i Sebeb-i Şerh-i Kitabı şöyle veriyor: "Faşl-ı bâhâ[r]da rûz-ı nevrûz nişân virür bir gün yârân-ı şafâ ve hullân-ı vefâdan bir tâʿife-i hûb u dil -güşâ ve rûh-efzâ ve laţif bir maqâmda biribiriyle neşâţ ve sürûr-i besâset ve huzur ile mülâţafat ve müşâhabet eyler ki ʿilm ü maʿrifetle ârastedür ve rüşţ ve şalâh pirâste ʿazîz-i dil-pesend ve muhterem ve ercümende bu hısâl-ı hâmidî ile muttaşif olan ʿÖmer bin Hüseyndür ki bir laţif ü şerîf maqamdan peydâ vü zâhir olmuştur. Haqq Teʿâlâ hazreti ʿazze ismuhu dünyâda anı muʿammer ve ber-hʿor-dâr eyliye ve âhiretde saʿâdet-i ebediyye vaşıl eylesün murâd idindi ki Şeyh ʿAtţâr hazretlerinüñ kaddesallahu sırrıhu'l-ʿazîz Pendnâme kitâbı ki haqqîkatde kimyâ-yı saʿâdet ü sermâye-i siyâdet-i Türki ile şerh olunup dîbâcesi afitâb-ı rifʿat-i felek rütbet -i devlet-mend ü saʿâdet-mend ʿazîmü'l-kadr refiu'ş-şadr-ı kerimü'ş-şân şâhibü'l-cüd-ı ve'l-ihsân suhan-şinas ve nükte-dân-ı muʿazzez ü mükerrrem ki şultân-ı selâţîn-i cihân hâkân-ı havâkîn-i zemân

Zıllullahi fi'l-[°]arż [°]ayn kehfü'l-enām ve'l-müslimîn-i basitü'l-emn-i ve'l-emân nâşirü'l-cüd-ı ve'l-ihsân mahrüz zulm-i ve't-tüyân el-müeyyed-i bi-[°]avni'r-rahmân heft iqlim pâdişâhı Sultân Murâd Hân'un muqarreb maqbûldür Haqq Te'âlâ hazreti anı iltifât-ı pâdişâhî ve mevâhib-i şehinşâhi ile server-i asüde-ğâl idüp farqa ikbâl eylesün bu evşâf ile mevşûf ve o elkâb-ı ma'rûf olan zât-ı pâk ve dürr-i tâb-nâk Zeyrek Ağa hazretlerinüñ ism-i şerîfleri ile mu'anver ve vaşf-ı luğf-ı müzeyyen ola tâ ki ol kitâb-ı müstetâbdan müntefi[°] olan kimesneler ol cüd-ı sağâ ile Hâtem-i Tâi-i kerem-defteri tayy iden şâhib-i sa'âdeti ve bu tercemeye bâ'is olan Ömer bin Hüseyin ve [°]âlem-i zebâne ile şikeste-ğâldür nişân-ı bi'l-melîlü'l-biğâ[°]a şârihi olan fakîr u haqîr Şem'i-ı biçâreyi du[°]a-yı hayr ile yâd eyleye kıt[°]a:

Sa'âdet-mend-i [°]âlem Zeyrek Ağa

Cihânı nâm-ı nîk ile tutubdur

Anuñ ism-i şerîfide muhaqqâk

Hişâl nîki hep ma'lûm olupdur

Qıt[°]a:

Murâd olan bu fânî dehr içinde

Eyü nâm ile şöhetdür cihânda

Sağâ vü luğfla buldı eyü nâm

Aña mâned kim ola bu zemânda

Nâm-ı nîki ger be-mâned zi Âdemî. Bih kez u mâned-i sürâhi vü zer nigâr

Neşr. Hudâ-yı rabbü'l-[°]âlemîn aña dünyâda [°]ömr-i ta'vil ü sevâb-ı cezil-i erzânî kılub cennet-i [°]adn ve didâr-ı şerîfini seyr ide âmîn yâ muhib es-sâ'ilîn ve yâ hayrû'n-nâsirîn çünki talib-i terceme olan ehl-i dilde bu savt-ı lağif iltimâs gördüm cân u dilden safâyı hatırla ol kitâb-ı sa'âdet-âşâr pür fevâ'idüñ şerhine şürûh u mübâşeret eyledüm zîrâ ol şâhib-i devletüñ ve bâ'is-i terceme olan kimsenün ihsân-ı didesi ve kerem ü lutfinuñ şermendesini olmuş idim lâkin bir vech ile şerh idem ki mestür-ı püşide olan nükât u me'âniisi iyân-ı rüşen ola ki eşkâl u safvetden eşer qalmaya tâ ki sa'âdet-i

ebediyyeye t̄alib ü devlet-i sermediyyeye m̄ā'il-i r̄āğib olanlar anuñ naşāyihi ile mütenāssih ve muğtenem olub fevr-i 'azime vuşul bulub dünyāda 'izz-i devlete ve uq̄bāda fevz ü mağfirete mazhar olub fā'izin ben-i zümresine dāhil olalar bu risāle-i pür-menāfi'ün şerhine nām-ı şerifinüñ Sa'adetnāme kodum z̄irā her kim ki anda mestür-ı mekşuf olan meşāyih ile 'amel ide elbette sa'adet-i ebediyyeye vuşul bulmaq muqarrerdür. Pes 'amil n̄ir-i tedbire lāzımdur ki 'ömr-i 'azizini ğaflet ile geçürmeyüb mücibiyle 'amel itmege sa'y ide

2. Saadetname'nin Yazılış Tarihi

Şem'î, 986/1578 yılında III. Murad adına tasavvufî bir nitelik taşıyan Tuhfetü'l-Âşıkın isimli eseri yazmış ve yine bu yıllarda tamamlanmış olduğu sanılan Sa'adetname veya Şerh-i Pend-i Attar'ı III. Murad'ın yakınlarından Zeyrek Ağa'ya sunmuştur*.

3. Saadetname'nin Nüshaları

1. BYEBEK, Haraççoğlu, no: 1007, talik
2. BYEBEK, Ulucami, no: 1834, talik, Müstensih: Osman bin Ömer
3. BYEBEK, Ulucami, no: 1834, talik, Müstensih: Mustafa bin Ali
4. BYEBEK, Genel, no: 4652/1, talik, İstinsah: H. 1101
5. BYEBEK, Genel, no: 2005, nesih, İstinsah: H. 1004, Müstensih: Ömer bin Abdullah
6. Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, no: 47043, talik
7. Süleymaniye Ktp, Serez, no: 90906, nesih, Müstensih: Mehmed bin Abdullah
8. Süleymaniye Ktp, Serez, no: 90907, talik
9. Süleymaniye Ktp, Yazma Bağışlar, no: 110374, nesih
10. Süleymaniye Ktp, İzmir, no: 60898, nesih
11. Süleymaniye Ktp, Dügümlü Baba, no: 21367, nesih
12. Süleymaniye Ktp, İbrahim Efendi, no: 58223

* BYEBEK, Haraççoğlu, no: 1007'nin istinsah kaydı: "İstenseha minen nüshatihil-mustaķimeti fi evāhiri zi'l-ħicreti şerifeti liseneti ħamse ve ħamsine ve elfin ve elfin mine'l-ħicreti'n-nebeviyyeti'l-aħmediyyeti'l-muṣtafeviyyeti 'aleyhi ve 'ala cemi'i'l-enbiyāi ve'l-mürseline mine'ş-şalati ez kiyhā ve mine't-tahiyyati ismahā ve 'ala ālihi'l-'izāmi ve āṣḥābihi'l-kirāmi ila kıyāmi's-sā'ati ve sā'ati'l-kıyāmi ketebehu'l-ħakir el-fakir müzennib el-muhtāc ila rahmeti rabbihi'l-ġafūr Murād bin Naşūh el-Bosnevi ġaferallahu lehu ve livālideyhi ve uṣsine ileyhümā ve ileyhi bi-mennihi'l-'amim ve bi-luṭfihi'l-kerim." (73 b) Arapça bu bölümde 1055 yılı zilhicce ayının sonlarında Murād b. Nasūh el, Bosnevi tarafından istinsah edilmiş olduğu belirtilmektedir.

13. Süleymaniye Ktp, Kasıdecizâde, no: 68199, talik
14. Süleymaniye Ktp, Kılıç Ali Paşa, no: 69535, Nesih, Müstensih: Ahmed bin Mehmed
15. Süleymaniye Ktp, Reşid Efendi, no: 88182, talik
16. Süleymaniye Ktp, Esad Efendi, no: 27725, Müstensih: Muhammed bin Salih
17. Süleymaniye Ktp, Hacı Mahmud, no: 47049, nesih
18. Süleymaniye Ktp, Hacı Mahmud, no: 47050, nesih
19. Süleymaniye Ktp, Hacı Mahmud, no: 47051, talik
20. İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp, Türkçe, no: 11661
21. İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp, Türkçe, no: 10072
22. İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp, Türkçe, no: 10073
23. İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp, Türkçe, no: 11174, nesih, Müstensih: Ömer bin Hüseyin
24. İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp, Türkçe, no: 11175, nesih, Müstensih: Ömer bin Hüseyin
25. İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp, Türkçe, no: 11361, talik, Müstensih: Ömer bin Hüseyin
26. Türk Dil Kurumu Ktp, no. 73
27. Türk Dil Kurumu Ktp, no: 114
28. Millet Ktp, Ali Emiri Edeb, no:12633, nesih
29. Millet Ktp, Ali Emiri Edeb, no:12634, nesih
30. Kayseri Raşit Efendi Ktp, Raşit Efendi, no: 268, İstinsah: H. 1000
31. Atıf Efendi Ktp, Atıf Efendi, no: 357, talik
32. Tercüman Gazetesi Ktp, no: 287, nestalik
33. Tercüman Gazetesi Ktp, no: 288, nestalik
34. Çorum İl Halk Ktp, no: 265, Rika, Müstensih: İsa bin Süleyman
35. Isparta Halil Hamit Paşa Ktp, no: 583, talik
36. Kütahya Vahit Paşa İl Halk Ktp, no: 638, talik, Müstensih: Mustafa bin. Osman
37. Beyazıt Devlet Ktp, Beyazıt, no: 6131, talik

38. Beyazıt Devlet Ktp, Beyazıt, no: 6132, talik
39. Beyazıt Devlet Ktp, Beyazıt, no: 6133, talik
40. Beyazıt Devlet Ktp, Beyazıt, no: 6134, talik
41. Beyazıt Devlet Ktp, no: 11882,talik, Müstensih: Şeyh İbrahim Kütahya
42. Hacı Selim Ağa Ktp, Kemânkeş, no: 4440
43. Hacı Selim Ağa Ktp, Hüdai Efendi, no: 3118, ta'lik
44. Gazi Husrev Begova Biblioteko Sarayevo, no: 1172, talik, Müstensih: Ahmed
45. Mısır Millî Ktp (Dar'ul-Kütüb el-Kavmiye Kısmu'l Feharisel-Şarkiye), Lugat-ı Türki no:8, talik

B. SAADETNAME'NİN KAYNAKLARI

1. Saadetname'de Adı Geçen Peygamberler

Saadetname'de adı geçen Peygamberleri şöyle sıralayabiliriz:

Âdem: "Ân ki der-Âdem demîd ü rûh-râ: Ol Allah ki rûhı Âdemde o nefh ü zâhir eyledi (...) Hamdden soñra Âdemi zîkr eyledi sâ'ir mañlûkâtdan birini zîkr eylemedi zîrâ veleqad kerremnâ benî Âdem hasebince Âdemi şeref-i mañlûkat-ı mu'ciz-i mevcûdât olub mazhar-ı zât u şifât-ı Bârî olmuşdur. " (3b)⁴⁸.

Nuh: "Dâd ez tûfân necât-ı ü Nûh-râ: Nûh peygamber 'aleyhi's-selâma tûfândan necâtı ol Allah verdi" (3b)⁴⁹.

Halil: "Ân ki luţf h'îş-râ izhâr kerd : Ol Allah ki kendünün luţfını izhâr eyledi. Bâ-Ĥalîleş nâr-râ gûlzâr kerd: kendinün Ĥalîli üzre âteşi gûlzâr ve gûlistân eyledi" (4b)⁵⁰.

Davud: "Der keff-i Dâvud âhen mûm kerd: Dâvud peygaberün keffinde âheni mûm eyledi ya'ni mum gibi yumşak eyledi" (5a)⁵¹.

⁴⁸ İlahî dinlere göre Allah'ın yarattığı ilk insan ve peygamber. Allah önce kainatı yaratmış sonra Âdem'i yoktan var edip çamurdan yaratmıştır. Kur'an-ı Kerim'de Âdem'in yaratılış safhalarını anlatmak için, "toprak"(turab), "çamur"(tin), "yapışkan cıvık çamur"(tin lazib), "değişken cıvık çamur"(hame-i mesnun), "çamurdan süzölmüş öz"(sülaletin min tin), "kuru çamur"(salsal), "biçimlenmiş kuru çamur" (sasalin ke'l-fahhar)ibareleri ile anlatılır. Ona ruh üfürölmüş ve meleklerin secde etmesi emredilmiş ancak İblis kiirinden dolayı secde etmemiş ve Cennet'ten kovularak lanetlenmiştir. krş. Pala, İskender, Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü, Ank 1992, s. 18

⁴⁹ Kavminin Nuh'a isyan etmesi, Nuh'un ikazlarını dinlememesi üzerine Allah onları büyük bir tufan ile helâk etmeye karar kılmış ve Nuh'a büyük bir gemi inşa etmesini emretmiştir. Gemiye bitirdikten sonra Nuh kendisine iman edenleri ve türlerinin devam etmesi için her hayvandan birer çifti almıştır. Tufanın kopması ile birlikte asiler yok olurken gemidekiler kurtulmuştur. krş. Levend, Ağâh Sırrı, Divan Edebiyatı, İst. 1984, s. 109

⁵⁰ Hz. İbrahim Babil hükümdarlarından Nemrud'un veziri olan Azer'in oğludur. Azer belli bir makama ulaşmasına rağmen put yapar ve satardı. İbrahim ise daha çocukluk yaşlarında putlara ip takar ve onları kırardı. Bir gün Babil mabedindeki putları imha edip halkı imana davet etti. Olup bitenlerden rahatsız olan Nemrut İbrahim'i ateşe attirmek istese de Cebrail Allah'ın emri ile onu havada yakalayıp kurtarır. Böylelikle İbrahim'in ismi Halilullah olur. Ateşe düşünce de ateş gülbahçesi hâline gelir. krş. Levend, age., s. 110-111. Aydemir, Abdullah, "İslami Kaynaklara Göre Peygamberler", Ank. 1990. krş Kur'an-ı Kerim'de İbrahim suresi dışında Hz. İbrahim'in 68 yerde ismi geçer, s. 57

⁵¹ Davud, hem peygamber hem de padişattır. Kuvvet ve kudretin sembolüdür. En meşhur vasfı demiri elinde mum gibi yoğurmasıdır. krş. Pala, age., s. 123. Kur'an-ı Kerim'de Sebe suresinin 10 ve 11. ayetlerinde Allah'ın Davud Peygambere demircilik sanatını öğrettiği yazılıdır. krş Aydemir, age. s. 154

Süleyman: "Bâ Süleymân dâd mülk ü serveri: Süleyman peygambere saltanat ve serverlik virdi. Şüd muçî^c Hâtemeş dîv ü peri Div ve peri anuñ hâtemine muçî^c oldu. Hâteme isnâda sebebe isnâd olınan kabildendür zirâ dîv ve perinüñ Hâzret-i Süleymâna itâ^cat itmesine sebeb ol hâtem olmışdur" (5a-5b)⁵².

Yunus: "Hem zi Yünus loğma-i bâ hut dâd: Hem Yünus peygamberden hûta bir loğma virdi murâd, Hâk Te'âlânun emr-i şerifiyle mâhî anı bir loğma gibi yutdı dimekdür " (5b)⁵³.

Yusuf: "Yüsuf peygamberüñ kışşasında mezkûrdur. Züleyha Hâzret-i Yüsufa buhtân itdikde Yüsuf ol buhtândan hâlâs bulmağ için eyitdi. Dört aylık beşikte bir tıfl vardır. Ol diğkat ol hânede bezm eyleyebile idi anı getürüñ ki pâklığa ol tıfl şehâdet eyler. " (7a)⁵⁴.

Salih: "Nâka-râ ez seng hârâ ber keşid: Siyâh ve muhkem taşdan nâka çıkıdı ya^cnî zâhir eyledi. " (4b-5a)⁵⁵.

Eyyub: "Ez ten-i şâbir be-kirmân küt dâd: Şâbirüñ cisminden kirmlere azık virdi. Mışra^c-i evvel ile Eyyüb peygamberüñ kışşasına işâret eyler. Zira şâbirden murâd bunda Hâzret-i Eyyübdur ki cism-i şerifi küçük kırtlar ile yara idi" (5b)⁵⁶.

⁵² Hz. Davud'un oğludur. Hem padişah hem de peygamberdir. Çok zengin ve saltanat sahibi olmasına rağmen geçimini zembil örerek kazanmış. kendisine Allah tarafından pek çok mucizeler verilmiştir. Bütün hayvanlarla konuşabilir, cinlere ve rüzgâra emredebilirmiş. İsm-i Azam yazılı mühürlü bir yüzüğü sayesinde tüm hayvanlar ve kuşlar kendisine boyun eğmiş. Yüzüğünü sadece abdest alacağı zaman çıkarır ve karısına yada veziri Asaf'a teslim edermiş. Yüzüğünün bir ara devler tarafından kaçırlması üzerine bu yaratıklarla mücadele etmiş ve sonra tekrar yüzüğüne kavuşmuştur. krş. Pala, age. , s. 447-448

⁵³ Yunus İsrailoğulları peygamberlerindedir. Musul yakınlarındaki Ninova şehri halkı puta tapmakta Yunus'u dinlememekteydiler. Onların bu hareketinden memnun kalmayan Yunus gizlice bir gemiye biner. Yunus'un kaçak olduğu anlaşılınca denize atılır. Bir balığın karnesinde kendini bulan Yunus tevbesinin kabul edilmesi üzerine kurtulur. krş. Levend, age. s. 123

⁵⁴ Kardeşleri tarafından tuzağa düşürülüp kuyuya atılan Yusuf'u bir süre sonra oradan geçmekte olan kervan tarafından kurtarılıp, Mısır'da mezadda satılığa çıkarılır. Yusuf'u satın alan Mağrip sultanının kızı Züleyha türlü oyun ve fitnelerle onu kendine bağlamaya çalışsa da başarılı olamaz ve iftira ile onu zindana atırır Levend, age., s. 114-115 Kur'an-ı Kerim'de 11 ayetten mürettep 12. suresi Yusuf suresidir. Bu surenin birkaç ayeti hariç tamamı Hz. Yusuf kıssasından bahseder. krş. Aydemir, age. s. 75

⁵⁵ Salih peygambere itaat etmeyen kavmi kendisinden bir kayadan deve çıkarmasını istediler. Salih peygamber Allah'a dua edince kaya yarılıp içinden deve hasil oldu. Ancak yine imân etmeyip deveyi öldürdüler. Allah'ın gazabı ile üç gün sonra deprem meydana geldi ve içlerinde müslüman olanlar hariç hepsi yok oldu. krş. Levend, age. s. 110

⁵⁶ Allah Eyyüb'a çok mal ve keçi verdi. Eyyüb Peygamber bu nimetlere ibadetle karşılık verirdi. İblis onun tüm malını mülkünü elinden almasına çocuklarını öldürmesine rağmen sabr etti. İblis bu sefer Eyyüb'a musallat oldu. Onun dili ve kalbi hariç her yerinde yaralar açılmasına sebep oldu. Bu yaralarda kırtlar peyda olmasına rağmen isyan etmeyen Eyyüb, bu sabrın sonucunda tekrar sağlığına, ailesine ve servetine kavuştu. krş. Levend, age., s. 116-117 Kur'an-ı Kerim'de dört yerde ismi zikredilir. Nisa4/163 ve En'am6/84'de sadece ismi geçer, peygamber olduğundan bahsedilirken, Enbiya21/83-84 ve Sâd38/41-44'de başına gelen sıkıntı sebebiyle ettiği dua ve bu duaya Allah'ın verdiği karşılık yer alır. krş. Aydemir, age., s. 97

Zekeriyya: "Bende-i rā erre ber ser mi nehed: Bir bendenüñ başı üzre erre qodı (...) Bendeden murād, Zekeriyyā Peyğamberdür Yahūdilerden firār idüb bir ağacın içine girüb halāşı bulmuş iken İblīs-i la'fīnün delāleti ile ağaç içinde iken başından ayağa varınca anı erre ile ikiye biçdiler" (5b)⁵⁷.

Hz. Muhammed: "An ki āmed nüh felek mi'rāc-ı ü.: ol resül ki nüh felek anuñ mi'rācı geldi. Ya'ni cismāni mi'rāc-ı şerifde nüh felekden güzër eyledi. " (8a)⁵⁸.

"Ez ser engüşt-i ü şaqq şüd kamer". anuñ mübārek barmağı ucundan kamer iki pāre oldı dimekdür" (8a)⁵⁹.

İsa: "Bī-peder ferzend peydā ü küned: Pedersiz ferzendi ol Allah peydā ve zāhir eyler. Tıfl-rā der-mehd güyā ü küned: Beşikde tıflı ol Allah güyā eyler. Ferzendden murād Hāzret-i'sādur ki pedersiz halk olınmışdur; tıflıdan murād, yine Hāzret-i 'isā olmak cā'izdür" (6b-7a)⁶⁰.

"Mürde-i şad-sāle rā hayy mi küned: Yüz yıllık ölüyü diri eyler. Mürde-i şad-sāleden murād 'aziz Peyğamberdür ki bir çürümüş üstüh'ān görüp eyitdi bu üstüh'ān tekrār nite hayāt bulur ber; Hāqq Te'ālā Hāzreti kemāl-i kudretini aña bildirmekden ötüri orada anuñ rühını kabz idüb yüz yıl anı ol hāl üzre qodı yüz yıldan şonra emr-i Hāqq ile hayāt bulub andan şonra nice zamān diri oldı " (7a)⁶¹

2. Saadetname'de Geçen Tarihi Şahsiyetler

Saadetname'de bazı tarihi şahsiyetler isimleri zikredilerek verilirken bazıları da isimleri zikredilmeksizin, telmih yolu ile verilmiştir. Bu isimlere ait mucize, önemli olay veya özellikleri anlatılarak gerekli açıklamalar yapılmıştır.

⁵⁷ Hz. Zekeriyya benî İsrail peygamberlerindendir. Hz. Yahya'nın babasıdır. Zekeriyya Peygamber oğlunu Filistin valisinden kurtarmak isterken Beytü'l-Mukaddes'e ait bir ağacın kütüğüne saklanmış ve ağaçla beraber testere ile ikiye bölünmüştür. krş. Levend, age. s. 124

⁵⁸ Mi'raç: Allah Hz. Peygamber'e peygamberliğinin ikinci senesinde Cebrail'i gönderdi. Yanında da Bürak adlı bir mahluk vardı. Bürak'a binen Hz. Muhammed Mekke'den Mescid-i Aksa'ya geldi, Orada peygamberler onu bekliyordu. Birdenbire gökte bir merdiven hasıl olmuştu. Peygamberimiz burdan Beytü'l-Ma'mur'a oradan da Sidretü'l-Müntehaya çıktı. Yetmiş perdeyi geçtikten sonra Refref'e oturdu ve Refref O'nu kürsüye kadar taşıdı. Oradan yine yetmiş perdeyi geçerek Arş'a ulaştı ve orada Allah'ı Kalb gözüyle gördü. krş. Levend, age s. 128-129

⁵⁹ Şakku'l-kamer: Kureyş kabilesinden inançsız olan bazıları Peygamberimizden mucize istediler. O da parmağını Ay'a uzatınca ay iki parçaya ayrılmış, yere inmiş ve Peygamberliğine şahadet etmiş sonra tekrar birleşmiştir. krş. age. s. 134

⁶⁰ Meryem on yaşında iken Allah ona insan görünüşünde Cebrail'i gönderdi. Cebrail'in Meryem'e üflemesiyle Meryem Allah'ın emri ile 'isa'ya gebe kaldı. krş. age, s. 125

⁶¹ İsa Cebrail'in Meryem'e üflediği ruh'tur. Buyüzden neye dokunsa can verir ve ölüleri diriltirdi. ala age. s. 258

Nemrud: "Süy-ı ü haşmi ki tîr endahte: Şol haşm ki anuñ cānibe tîr atmışdur. Pişe-i käreş kifāyet sahte: Anuñ āteşine berişe-i kifāyet düzmişdür ya'nî anı berişesi ile helāk eylemişdür bu qaziyye ziyāde rüşendür haşmda murād Nemrūd-ı la'indür ki Haqq Te'ālā hazreti anı bir ufak sivri sinek sebebi ile helāk eylemişdür. " (4b)⁶².

Firavun: "Ān ki a'dā rā be-deryā der keşid: Ol Allah ki a'dāsını deryāya çekdi ve anda ğarq eyledi deryādan murād, Nîl ırmağıdır. Ba'za kimesneler murād deryā-yı kulzumdür dimiş. " (4b)⁶³.

Ebu Derda: "Ve diğeri ğufte bürehne der tennür: Bir ğayrısı ziyāde faqr u ihtiyācdan tennürda uryan yatmış. Hazret için rivāyet olınur, namāz edā eylemek vaqtinde ğatunı tennürda yaturdı. Mükerrer giyecekleri olmaduğıçün ki ikisi bir anda namazlarun edā eyleyeler. " (6a-6b)⁶⁴.

Karun: "Ān yekî rā ez dū şad hemyān dehed. ol birine iki yüz hemyān altun virür. Murād pādîşāhlar ve Kārūn gibi ğanı olanlardır. " (6a)⁶⁵.

Hatem-i Tayy: Arap kabileleri içerisinde cömertliğiyle ün salmış olan İbn Abdullah bin Sa'd'ın lakabıdır. Tay kabilesindedür. Çok zengin ve cömertliğiyle darb-ı mesel olmuş bir zattır. Hz. Muhammed'in peygamberliği zamanına yetişmemiştir. Edebiyatta kerem ve sehāvet sembolüdür. ⁶⁶. Metinde cömertlik manasıyla ele alınmıştır.

İskender: "İskender ki ber-ālemi ğükm-dāşt" (3a)⁶⁷.

⁶² Nemrud, meşhür Babil hükümdarıdır. Hz. İbrahim'i ateşe attırmıştır. Bu hadiseden sonra da iman etmemiştir. Rivayete göre burnundan giren bir sivri sinek beynini yiyerek onun ölümüne sebep olmuştur. age. s. 387-388

⁶³ Firavun, Eski Mısır hükümdarlarına verilen addır. Bunların en ünlüsü Hz. Musa zamanında yaşamış olanıdır. Kur'an-ı Kerim'in Yusuf suresinde Firavn'ın Musa ve kavmine yaptığı zulüm anlatılır. Buna göre Hz. Musa'nın davetini reddeden Firavn Tanrılık iddiasında bulunur. Hz. Musa'nın gösterdiği mucizelere de inanmaz. Musa ve ona inananları kovalarken Kızıldeniz'de boğularak ölür. krş. age. , s. 173

⁶⁴ Eshāb-ı Kirām'ın meşhurlarından olup ismi Uveymir bin Zeyd el-Ensāri el-Hazreci 'dir. Künyesi Ebü Derdā'dır. Doğum tarihi bilinmemekle beraber 32/652 senesinde Şam'da vefat ettiği bilinmektedir. İslami ilimlerde şöret kazanmış, özellikle Kur'an-ı Kerim'i ezberlemiş olması sebebiyle kırāat ilmini pek çok kimseye öğretmiştir. krş. Türkiye Gazetesi İslām Alimleri Ansiklopedisi "Ebüd Derda", C. I, s. 255-256

⁶⁵ Kur'an-ı Kerim'de Fir'avn ve Hāmān'la beraber zikredilir. Çok zengin ama aynı zamanda cimri olan bu adam Hz. Musa'nın zamanında yaşamıştır. Servet sahibi olmasına rağmen zekātını vermediğinden Hz. Musa'nın duasıyla helāk olup yerin dibini boylamıştır. Edebiyatta zenginlik ve cimrilik sembolü olarak kullanılır. krş. Pala, age. s. 283

⁶⁶ Onay, Ahmet Talāt, Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar, haz. Cemal Kurnaz, Ank. 1992, s. 196

⁶⁷ Tarihte iki İskender meşhurdur. Bunlardan birisi Makedonyalı İskender olup pek çok ülkeyi zapt etmiştir. Diğer İskender hem peygamber, hem padişah olmuştur. İskender-i Zülkarneyn olarak anılır. Kur'an'da da ismi geçer. Ab-ı Hayat'ı bulmak için Hızır'la olan maceralarıyla bilinir. krş. Levend, age. s. 160. Geniş bilgi için bk. Pala, İskender: "İskender mi Zülkarneyn mi?", İÜ Edebiyat Fakültesi TDED, İstanbul 1993, C. XXVI, s. 117-146; a. mlf., Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ Yay., Ankara 1990, s. 260; Onay, age., s. 221.

Behrām-ı Gūr: "Cây çün Behrām der gūret buved: "ākıbet biž-žarūre Behrām-ı Gūr gibi senūñ cāy u maḡāmuñ ḡabrde olur. " (23a)⁶⁸. Gūr yaban eṣeği manasına geldiği gibi, mezar manasına da gelir⁶⁹.

Rüstem: "Ger çü Rüstem-i ŧevket ü zūret buved: Eger Rüstem-i Zāl gibi senūñ ŧevket ve kuvvetūñ ola"(23a)⁷⁰

Hız. Ebu Bekir: "Ān ki yāreŧ būd Ebū Bekr u "Ömer: Ol Resūl ki Ebū Bekr ve "Ömer rađıyallāhū "anhümā anuñ yāri idi. Ān yekī ü rā refīḡ-i ḡār būd: Ol biri ki murād Ḥāzret-i Ebū Bekrdür. Refīḡ-i ḡār idi. Ka"be-i Muazzamadan Medine-i Münevvereye hicret vāḡı" olduğu gice bir maḡarada pinhān oldılar. Küffār ḡāksār her ne ḡadar ki cüst ü cū eylediler anlardan aŧlā eser ve ḡaber bulmadılar"(8a-8b)⁷¹. Hız. Ebu Bekir Türk ve İran edebiyatlarında Yār-ı Gār (maḡara dostu, can yoldaŧı) ifadesiyle anılır⁷².

Hız. Ömer: "Ve ān diger leŧker keŧi ebrār būd: Ol biriki ki murād "Ömer ḡāzretidür. Leŧker keŧi ve server idi. Zirā mülk-i "Acem ve ekŧer memālik anuñ ḡilāfeti zamānında fetḡ oldu"(8b)⁷³.

Hız. Osman: "ŧāḡibeŧ budend "Oŧmān u "Alī: "Oŧmān, "Alī rađıyallahu "anhümā ol resūlūñ ŧāḡib ve muŧāḡibi idiler. Ān yekī kān ḡayā vū ḡılm būd: Ol birisi ki murād Ḥāzret-i "Oŧmāndur, ḡayā ve ḡılm kānı idi ki āsumānda melā"ike andan utanurlardı"(8b-9a)⁷⁴.

Hız. Ali: "Ve ān diger bāb-ı medīne-i "ilm būd: Ve ol birisi "ilm ŧehriniñ ḡapusu idi"(9a)⁷⁵.

⁶⁸ Şehname'de ismi geçen kuvveti, cesareti ve adaleti ile meşhur İran kahramanıdır. Gūr denilen yaban eṣeği avına merakı olduğu için Behrām-ı Gūr diye ŧöhret bulmuştur. krş. Onay. , age. , s. 10

⁶⁹ Levend, age. , s.162

⁷⁰ Rüstem, Neriman'ın torunu Zāl'in oğlu olup Şehname'de ismi geçen meşhur kahramandır. Başka bir lākabı da Tehemten yani iri vücutlu pehlivandır. krş. Onay , age. , s. 13

⁷¹ Dört büyük halifenin ilkidir. Asıl ismi Abdullah künyesi Ebū Bekr ve lakabı Sıddık ve Atık'dır. 571 yılında Mekke'de doğdu. Peygamberimizin en yakın dostu olup yanından hiç ayrılmamıştır. Kur'an'da kendisinden övgü ile bahsedilmiş, Peygamberimizin vefatından sonra halifelik makamına geçmiş ve bir çok ülkeyi İslām topraklarına katmıştır. Ashāb-ı Kirām ve Aŧere-i Mübeŧŧere'nin en üstünüdür. 13/ 634 yılında vefat etmiştir. krş. Pala, age. s. 146,

⁷² Sarıçam, İbrahim, "Hz. Ebu Bekir" Ank. 1996, s. 20

⁷³ Dört büyük halifenin ikincisidir. Milādī 591 yılında dünyaya gelen Hz. "Ömer cennetle müjdelendi. Önceleri koyu bir İslām düşmanı iken sonra Müslüman olmuş ve birçok ülkeyi feth etmiştir. Doğruluk ve adaletin timsali oldu. Bu yüzden kendisine haklıyla haksızı ayıran manasına gelen 'Fārūk' lakabı verilmiştir. Basra valisinin kölesi tarafından ŧehit edildi. krş. Pala, age. s. 399

⁷⁴ Üçüncü halife Osman M. 574 yılında doğdu. Cennetle müjdelendi. Ticaretle uğraşmıştır. Kendisine verilen 'Zü'n-Nüreyn' ünvanını Peygamberimizin iki kızı ile yaptığı evlilikten dolayı almıştır. Hız. Osman Kur'an-ı Kerim'i çoḡaltıp önemli merkezlere göndermesi vasıtasıyla İslām'a önemli hizmeti olmuştur. 656 tarihinde Kur'an-ı Kerim okurken ŧehit edilmiştir krş. age. s. 396

⁷⁵ İslām'ın dördüncü büyük halifesi, Peygamberimizin damadıdır. Künyesi Ebū'l-Hasan (Hasan'ın babası), Ebū Turāb (Topraḡın babası) ve Murteza (Seçilmiş, gözde) olarak bilinir. Lakabı ise Allah'ın aslanı anlamına gelen Esedu'llah'tır (Diğer lakapları el-Gālib[üstün gelen], Haydar[aslan])Pek çok savaşta başarılar elde etmiş özellikle Hayber'de destanlaşmıştır. Hız Osman'ın ŧehadatinden sonra

Hız. Hamza ve Hız. Abbas: "Ām-ı pākeş Hāmza ve ʿAbbās būd. anuñ pāk-ı ʿammı Hāmza ve ʿAbbās idi"(9a)⁷⁶.

Ebū Hanife: "Bū Hanife būd imām bā-şafā imāmlardan biri imām-ı bā-şafā Ebū Hanife idi ki ism-i şerīfi Nuʿmān pūr reng ism-i şerīfi şābitdür. "(9b)⁷⁷.

Ebū Yūsuf: "Şāhibeş Bū Yūsuf kađı şūde. Ebū Yūsuf kađı anuñ muşāhibi olmuş bu hem vechdür anuñ muşāhibi kađı olmuş Ebū Yūsufdur. "(9b)⁷⁸.

imam Züfer: "Şāfiʿ İdrīs vü Mālik bā-Züfer. İmāmlardan biri İmām-ı Züferdür. "(10b)⁷⁹.

imam Şāfi: "Şāfiʿ İdrīs vü Mālik bā-Züfer. İmāmlardan bū-yı Şāfiʿdürki ismi İdrīsdir"(10b)⁸⁰.

imam Mālik: "Şāfiʿ İdrīs vü Mālik bā-Züfer. İmāmlardan ve biri Mālikdür"⁸¹.

imam Ahmed bin Hanbel: "İmāmlardan biri Aḥmed Ḥanbel iken anı zikr eylemedi"(10b)⁸².

halife olmuş ve Şam valisi Muaviye'nin kendisine karşı çıkmasıyla halifeliğin hakemle tayin edilmesi kararlaştırılmış bu fikre karşı çıkan Haricileradlı bir grup tarafından 661 yılında şehid edilmiştir. krş. age. s. 31-32

⁷⁶ Hz. Hamza, Hz. Peygamber'in amcası ve süt kardeşi olup Mekke'de saygı duyulan, kudretli bir zattı. Hamza'nın İslâmı seçmesi ile birlikte müslümanlar manevî yönden çok güçlü hale geldiler. Diğer müslümanlarla birlikte Medine'ye hicret etti. Bedir ve Uhut gazasında cesareti ve kudretiyle müslümanlara çok faydası dokundu. Ancak Uhud savaşında Vahşi adlı bir bedevi tarafından elleri yedi yaşında şehid edildi. Ölümüne Peygamberimiz çok üzüldü ve cenaze namazını bizzat kendisi kıldırdı. krş. age. s. 210. Hz. Abbas, Hz. Peygamber'in amcalarındandır. Mekke'nin Müslümanlar tarafından fethinden sonra müslüman olmuştur.

⁷⁷ Hanefi mezhebinin kurucusudur. 136/699 yılında Kûfe'de doğdu. Tam ismi Numan b. Sabit Zura olsada İmam-ı A'zam İskender ile anılır olmuştur. Süleyman b. Hammad'dan İslâmî ilimler üzerine dersler aldı. Hocası vefat edince halk tarafından İmam-ı A'zam seçildi. İmam-ı A'zam Peygamberimizim tüm hadislerini okudu ve tefsir etti. İslâmiyeti tüm detaylarıyla incelemiş onlardan hukukî birtakım esaslar kurmuştur. Ebū Hanife 208/769 tarihinde vefat etti. krş. Çubukçu, İbrahim Ağâh-Çağatay, Neşet, İslâm Mezhepleri Tarihi, Ank. 1985 s. 154 - Şapolyo, Enver Behnan, Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi, Ank. 1964, s. 36

⁷⁸ 113/731'de doğdu. Asıl ismi Ya'kûb b. İbrahim b. Habib el-Kûfi fal-Ansârî'dir. Gençliği yoksulluk içinde geçmiştir. Önce Muhammed b. Abdurrahman b. Ebi Leylâ'dan dersler almış daha sonra İmam-ı A'zam'ın öğrencisi olmuştur. Sonra Medine'ye giderek İmam Mālik'in sohbetlerine katıldı. Kendisi re'y taraftarıydı. Kadılık yapması Hanefi fikhını Pratiğe dökmesine yardımcı oldu. Aslında Hanefi fikhı Ebū Hanife'nin öğrencileri olan Ebū Yūsuf ve Muhammed b. Hasan'ın gayretleriyle ortaya çıkmıştır. krş. Çubukçu-Çağatay, age, s. 171

⁷⁹ 110/728'de doğdu. Ebū Hanife'nin öğrencilerindendir. Kendisi Kıyastaki kudretiyle tanınır. 158/774 yılında vefat etti. krş. age. s. 174

⁸⁰ Tam adı Muhammed b. İdris b. al-Abbas b. Osmân b. Şāfi' dir. 150/767 yılında Gazze şehrinde doğdu. Kureyş kabilesindedir. Mekke'de yetişmiş olup daha yedi yaşında iken Kur'an'ı hatmetmiştir. Mekke müftüsü Müslim b. Hâlid ez-Zenci (ö.180/796) ve Süfyan b. Uyeyne (ö.198/813)'den fikhî ve dinî bilgiler aldı. krş. age. s. 181

⁸¹ Asıl adı Malik b. Uns künyesi Ebū Abdullah'dır. 93/712 yılında Yemen'de doğmuştur. Kendisini İmam Şāfi, Abdullah b. Dinâr ve Ebū Hâşim gibi zamanının âlimleri yetiştirmiştir. İmam Mālik 179/795 yılında Medine'de vefat etti. krş. age. s. 175

⁸² 164/781 yılında Bağdad'da doğdu. Tam adı Ebū Ali Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî'dir. Ebū Yūsuf'tan dersler aldı, Hüseyin (ö.183/799) Suriye, Hicaz ve Yemen'i dolaşarak bu ülkelerdeki ilim adamlarıyla

Davud Taî: "Dāvud Ṭā'î ḥāzreti ki meşāyih-i 'azāmdandır. Ḥāzret-i Ebū Ḥanīfenūn şākirdi idi"(10a)⁸³.

Sultan III. Murad:"afitāb-ı rif'at-i felek rütbet -i devlet-mend ü sa'adet-mend 'azīmül-ḳadr refiu'ş-şadr -ı kerimü'ş-şān şāhibü'l-cūd-ı ve'l-iḥsān suḥan-şinas ve nükte-dān-ı mu'azzez ü mükerrrem ki şulṭān-ı selāṭin-i cihān ḥāḳan-ı ḥavāḳin-i zemān Zillullahi fi'l-'arż 'iyn kehfü'l-enām ve'l-müslimīn-i basīṭü'l-emn-i ve'l-emān nāşirü'l-cūd-ı ve'l-iḥsān mahrüz zulm-i ve't-ṭüyān el-müeyyed-i bi-'avni'r-raḥmān heft iḳlim pādīşāhı Sulṭān Murād Ḥān" (2a)⁸⁴

Zeyrek Ağa:"Sulṭān Murād Ḥānun muḳarreb maḳbūldür Ḥāḳḳ Te'ālā ḥāzreti anı iltifāt-ı pādīşāhī ve mevāhib-i şehinşāhi ile server-i asūde-ḥāl idüp farka ikbāl eylesün bu evşāf ile mevşūf ve o elkāb-ı ma'rūf olan zāt-ı pāk ve dürr-i tāb-nāk Zeyrek Ağa ḥāzretlerinūn ism-i şerīfleri ile mu'anver ve vaşf-ı luṭf-ı müzeyyen ola" (2a) Sultan III. Murad döneminde yaşamış olup onun kapı kullarındandır.Şem'i Saadetname'sini Zeyrek Ağa'ya sunmuştur.

3. Saadetname'de Geçen Kavim Adları

Ad : "Tā sezā-yı dād ḳavm-i 'Ad-rā. 'Ad ḳavmine tamām lāyıḳını virdi murād edebsizliklerinden ötürü ol ḳavmi bād ile helāk eyledi dimekdür."(4a)⁸⁵.

Lut : "Kerd ḳavm-i Lūṭ-rā zīr ü zeber. Lūṭ ḳavmini zīr ü zeber eyledi altını üstine ve üstini altına eyledi dimekdür"(4b)⁸⁶.

4. Saadetname'de Adları Geçen Edebi Şahsiyetler

Attar: Attar hakkında bilgilerimiz sınırlıdır. Asıl ismi Ebu Hamid Ferūdūdin Muhammed bin Ebu Bekr İbrahim'dir. Kesin bir tarih olmamakla birlikte 1000 /1142-

görüştü.Bağdad dönüşünde İmam Şafii ile karşılaştı ve ondan fıkıh ve usul öğrendi. 241/855 yılında Bağdad'da vefat etmiştir. krş. age. s. 186

⁸³ Tam adı Süleyman Davut bin Nāsiri't-Ṭā'î'dir.Kendisine miras olarak bırakılan yirmi lira ile yirmi sene yaşamıştır. krş. İz, Mahir, Tasavvuf İst, 1990 s. 104; Bağdad'da İmam-ı A'zam'ın sohbetlerinden istifade etmiştir.Ancak sonra zühd yolunu tutmuş kitaplarını Fırat nehrine atmıştır. krş. Kara, Mustafa, Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi, İst. 1990 s. 116-117

⁸⁴ III. Murad (953/1546 - 1004/1595): Babası II. Selim, annesi Nurbanu Sultan'dır. Babasının ölümü üzerine 982/1574'te tahta çıkan III. Murat, yirmi iki yıl saltanat sürmüş, hattatlık ve edebiyatla ilgilenmiştir. Geniş bilgi için bk. Kütükoğlu, Bekir, "III. Murad", İA, Eskişehir1997, C. VIII, s. 615

⁸⁵ Bu kavim Nuh Peygamberden sonra Umman ile Hadramut arasındaki çöllerde yaşamıştır.Hud Peygamberin sözlerini dinlemediklerinden dolayı korkunç bir rüzgarla helāk olmuşlardır. krş. Pala, age., s17-18

⁸⁶ Lut Peygamberin gönderildiği kavim olup genç erkeklerle düşüp kalktıklarından Allah'ın gazabına uğramışlar, şehirleri göğe kaldırılıp ters yüz edilerek yok edilmişlerdir. krş. age. s. 318

45 yıllarında Nişabur'da doğmuştur. Küçük yaştan itibaren ilim tahsil ettiği, tasavvufa merak saldığı ve bazı şeyhlerin hizmetine girdiği, çeşitli İslâm ülkelerini dolaştığı, sonra tekrar doğduğu şehre döndüğü eserlerinden anlaşılmaktadır. Moğol istilası sırasında bir Moğol askerine esir düşmüş ve Nişabur'da katledilmiştir⁸⁷.

Seyahatlerinde pek çok mutasavvıfla görüşme, onların sohbetine katılma imkanı bulmuştur. Böylelikle tasavvufî düşünce sistemini benimsemiş, Mevlâna, Şebüsteri, Sa'dî, Hâfız ve Camî gibi kendisinden sonra gelen mutasavvıf şairlere öncülük etmiştir⁸⁸. Attar'ın eserleri üslûp yönüyle üç kısma ayrılmaktadır⁸⁹.

Saadetname'de Şem'i, Attar'dan Şeyh Hazretleri, Hazret-i Şeyh diye bahsederken, isminin geçtiği kimi yerde kaddese'llahu sırrahu'l-^caziz (2a), kimi yerde nevvere'llahu merkadahu (3a), kimi yerde de kuddise sırruhu (5a) gibi dualarla anar.

Molla Camî: Abdurrahman Camî, 817/1414'te Horasan'ın Cam şehrinde doğmuştur. Asıl ismi Nürüddin Abdurrahman bin Ahmed'dir. Ancak o, Molla Camî ünvanıyla tanınır. İlk tahsilini Herat'taki Nizamiye ve Semerkant'taki Uluğ Bey medreselerinden aldı. Semerkant'ta Bursalı Kadızade Rumi'den riyaziyat dersleri aldı. Herat'ta Ali Kuşçu ile tanıştı. Almış olduğu müspet ilimler kendisini tatmin etmeyince tasavvufa meyletti ve Nakşibendî şeyhlerinden Sadeddin-i Kaşgari'ye onun ölümünün ardından da Ubeydullah Ahrar'a bağlandı. Özellikle Şeyh Ubeydullah'ın Camî üzerindeki tesiri oldukça fazladır⁹⁰.

Yaşadığı dönemde ünü İran, Horasan ve Afganistan'ı aşmış İstanbul'a kadar ulaşmıştır. Camî sahip olduğu üstün sanatkârâne yönünü aldığı derin ilmi ve tasavvufî kültürle yoğurmuş ve tüm eserlerinde bu birikiminden faydalanmıştır. Eserlerinin büyük kısmını Farsça yazmasına rağmen Arapça'ya da hâkimdir. Eserlerinin konusunu edebiyat, edebî, dinî ilimler ve tasavvuf oluşturur⁹¹.

⁸⁷ Şahinoğlu, M. Nazif, TDViA, "Attâr Feridüddin", C. I, s. 95, ist. 1988

⁸⁸ agmd. s. 95

⁸⁹ 1. kısımda edebî sanatlarla hâkim, usta bir hikâyecidir. 2. kısımda eserin plân ve tertibi aksamaya başlar. 3. kısımda sanatkârın gücü kaybolur. Attâr'ın bağlı bulunduğu mezhebin ne olduğu konusunda çeşitli görüşler vardır. Kendisine ait olduğu şüphe götürmeyen eserlerinde şair Sünnî görünmekte ve dört halifeyi övmektedir. Ancak o, Ehl-i beyt'e derin bir sevgi ve saygı besler. Şii-sünnî kavgasının taassubdan kaynaklandığına inanmaktadır. Ona atf edilen Şiilik isnadı, onun ismini kullanan başka bir şairden ötürüdür. Attâr'a aidiyetleri kesin olan eserler şunlardır: İlahinâme, Esrâr-nâme, Musibet-nâme, Hüsrev-nâme, Muhtâr-nâme, Mantıku't-tayr, Divân, Pend-nâme, Tezkiretü'l-evliya. Diğer eserlerinin kendisine ait olduğu şüphelidir. Attar'ın eserleri ile ilgili geniş bilgi için bk. . Ritter agmd. ve Nazifoğlu agmd.

⁹⁰ Okumuş, Ömer, "Camî Abdurrahman", TDViA, C. IV, ist. 1991, s. 94

⁹¹ Camî'nin eserlerinden bazıları şunlardır: Divanları, Heft Evreng, Nefehatü'l-üns, Nakdü'n-nüsûs fi şerh Nakşi'l-Fusus, Şerhu Fusûsü'l-hikem, Baharistan, Kitâb-ı Sarf Risale-i Sarf'tır. krş. agmd. s. 97-98

Saadetname'de Camî'nin *Silsiletü'z-Zehab*'inden alınan mesnevîsi (3b-4a) yer almakta ve Kitap ismi olarakta yine Câmî'nin *Nefehatü'l-Üns*'ü zikredilmektedir.

Hafız-ı Şirazi : İran'ın meşhur lirik şairlerinden olup. 717 veya 726 yılında Şiraz'da doğduğu sanılmaktadır⁹². Hayatı hakkındaki bilgilerimiz sınırlıdır. İyi bir öğrenim görmüş dini ilimlerin yanı sıra Arap edebiyatını da biliyordu. Eğitimi sırasında Kur'an-ı Kerim'i ezberlediği için Hafız lakabını almıştır⁹³.

Sadî gibi kendisi de İslâm âlemini etkisi altına almış şiirleri çeşitli milletler tarafından zevkle okunmuş, divanına şerhler yazılmıştır. Türkçede Sururî, Şem'i ve Sudi'nin şerhleri önemlidir. Abdülbaki Gölpınarlı ise, Divan'ını 1944'de tercüme ederek bastırmıştır⁹⁴. 792/1390'da Şiraz'da ölmüştür⁹⁵.

Hafız, Saadetname'de Divan'ıyla beraber anılır.

Hüseyinî Sâdât: Asıl ismi Emir Rukneddin Hüseyin bin Alim bin Ebu'l-Hasan'dır. 671/1272'de Gûr'da doğdu. Mutasavvıf şair ve yazarlardandır. Multân'a gelerek Rukneddin Ebu'l-Feth'in müridi oldu. Sonra Herat'a geldi ve orada öldü. Eserlerinden bazıları *Nüzhëtü'l-Ervâh*, *Sırat-ı Müstakim* ve *Kenzü'l-Rumuz*'dur⁹⁶.

Ömer bin Hüseyin: Çeşitli katalog fişlerinde ismine rastladığımız bu şahsiyet hakkında mevcut kaynaklarda bilgi bulamadık. Fakat kendisi yine bu kataloglardan öğrendiğimize göre şarih olup başta Pend-i Attar olmak üzere çeşitli eserlere şerhler yazmıştır. Şem'i, Ömer bin Hüseyin'den Saadetname'nin sebab-i telif kısmında söz etmektedir⁹⁷.

5. Saadetname'de Adı Geçen Eserler

Pendname: İslâma dayalı ahlâk kurallarını veciz bir ifade ile dile getiren genç kuşaklara öğüt vermek amacıyla yazılmış eserler genel bir söyleyişle Nasihatname ve Pendname gibi isimler almışlardır. Bu türde kaleme alınan eserlerin en meşhuru Attar'ın Pendname'sidir. Kendisinden sonra benzeri pek çok eserin yazılmasına sebep olan bu eser özellikle Şark-İslâm dünyasında büyük bir ilgiye mazhar olmuştur⁹⁸.

⁹² Yazıcı, Tahsin, "Hafız-ı Şirazi", TDViA, C. XV, ist. 1997, s. 103

⁹³ İran edebiyatında gazel türünün en güzel örneklerini sunmuştur. Gazellerinde konu bütünlüğüne, şekli yapıya önem verir. Dili akıcıdır. Onun şiirlerinde ön plâna çıkan fikri hareket rindliktir. Tasavvufa ilgisi olmakla beraber herhangi bir tarikat ya da şeyhe intisap ettiği bilinmemektedir. krş. age.md., s. 104

⁹⁴ TDEA, "Hafız Şirazi" C. IV, ist. 1981, s. 17

⁹⁵ Yazıcı, agmd., s. 104

⁹⁶ Hosain, M. Hidayet, "Hüseyinî Sâdât", iA, C. V/I, Eskişehir 1997 s. 663-664

⁹⁷ Şem'i Şem'ullah, Saadetname, BYEBEK, Haraççı 1007 vr(2a)

⁹⁸ Kutlu, Mustafa, agmd., s. 241

Pendname'de dikkati çeken bir özellik de şekil ve üslûptaki mükemmeliyettir. İslâmî ve tasavvufî görüş çerçevesinde ahlâk kurallarını ve adab-ı muâşeret usullerini mesnevî kalıbı ile vecizli bir şekilde veren bu eser sekiz yüzyıl öncesi Şark-İslâm klâsiklerinin şekil ve öz bakımından ulaştığı merhaleyi de göstermektedir. Didaktik bir muhtevaya sahip olmasına karşılık geniş bir kitleye ve her seviyeden insana hitap edecek bir nitelikte kaleme alınmış uzun bir tecrübe ve derin bir birikime dayanan bir eserdir⁹⁹.

Pendname'ye sadece doğu dünyası ilgi göstermemiş batıda da Fransızca, Almanca ve Lâtinceye çevirileri yapılmıştır¹⁰⁰.

Silsiletü'z-Zeheb: Molla Câmî'nin 890/1485 yılında telif ettiği eseridir. Eser dinî, ahlâkî ve felsefî fıkralarla süslenmiş bir mesnevî olup üç defterden oluşmaktadır. İlk defter Câmî'nin sünnet akidelerine, ikincisi mecazî ve hakikî aşka üçüncüsü ise padişahlar ve hekimlere ait fıkralara ayrılmıştır. Eserinden dolayı Câmî şifhilerin hücumuna uğramıştır¹⁰¹.

Nefehâtü'l-Üns: Molla Câmî'nin mutasavvıflar hakkında bilgi verdiği hal tercümesi kitabıdır. Sülemî'nin *Tabakâtu's-Sûfiyye*'sinin devamı niteliğinde, onun genişletilmiş halidir. Molla Camî eserini hazırlarken Tabakât'taki sûfîlerin hal tercümelerini kısalttı. Çağdaşı olanları, özellikle büyük mutasavvıfları teferruatlı olarak anlatmaktadır. Hernevî'nin tercümesini dikkate alarak eserini hazırladı. Otuz dördü kadın olmak üzere toplam 616 sûfinin hal tercümesinden müteşekkil olan eserini meydana getirdi¹⁰².

Camî eserini oluştururken şöyle bir yol izlemiştir. Öncelikle mutasavvıfın adı, lâkabı ve ünvanı verilmiş, bunu çok az bir kısmı için verdiği doğum yeri, yılı ve ailesi hakkında bilgiler bölümü takip etmiştir. Çoğunda mutasavvıfların hemen menkıbelerine geçilerek, kerametleri, şeyh ya da müritleriyle olan diyalogları, nasihatları verilir. Eserin mühim tarafı ise kendisinin bizatihi görüştüğü sûfîlerden yaptığı nakillerdir¹⁰³.

Nefehât'ın en önemli çevirileri Ali Şîr Nevaî ve Lamîî Çelebi çevirileridir¹⁰⁴.

⁹⁹ Feridüddin Attâr, *Pendname*, çev. M. Nuri Gençosman, İst. 1988, s. VI

¹⁰⁰ Ritter, Helmut, "Attâr", İA, İst. 1979, C. II, s. 10

¹⁰¹ Ritter, H., "Câmî", İA, C. III, Eskişehir 1997, s. 18

¹⁰² Kara, İsmail, "Nefehâtü'l-Üns" TDEA, C. VII, İst. 1990, s. 4

¹⁰³ agmd., s. 4

¹⁰⁴ agmd. s. 5, ayrıca Nefehât'ın Lamîî Çelebi çevirisi için bkz. Abdurrahman Camî: *Nefehâtü'l-Üns, Evliya Menkıbeleri Tercüme ve Şerh*, Lâmiî Çelebi: haz. Süleyman Uludağ-Mustafa Kara, İst. 1995

Hafız Divanı: Hafız ölmeden önce şiirlerini bir divanda toplamamıştır. Bu sebeble bütün bu şiirlerin kendisine ait olduğu şüphelidir¹⁰⁵.

Gazellerini sehl-i mümteni tarzında yazdığı için Hafız'ın şiirlerini anlamak güçtür. Bu sebeble Divan'ına pek çok şerhler yazılmıştır. Bu şerhlerin en eskisi Surûî şerhidir. Bunu Şem'i'nin *Şerh-i Dîvân-ı Hâfız* ve Sûdî'nin *Şerh-i Dîvân-ı Hâfız-ı Şirâzî*'si takip etmiştir. Hepsi de Türkçe olan bu şerhlerin en iyisi Sûdî'nin şerhidir. Hafız Divan'ı 1944'de Abdülbaki Gölpınarlı tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir¹⁰⁶.

6. Saadetname'de Geçen Bazı Dinî-Tasavvufî Terimler¹⁰⁷

Sırat-ı Müstakim: Sözlükte doğru yol, hak yol anlamlarına gelir. Kur'an-ı Kerim'de bu ibare 32 yerde geçer.

Hayyün lâ Yemût: "(Allah) diri, ölmez"

Zü'l-Minen: Kelimenin sözlük anlamı minnetler sâhibi demektir. Ancak kelime Allah için kullanılır. Zira her konuda öncelikle şükredilmesi lâzım olan varlık Allah'tır

Havf: Sözlük anlamı korku olup tasavvufta Allah'ın azabı, gazabı, cehennem korkusu anlamlarına gelir. Allah korkusuna Havfullah ve Haşyetullah denir. Bazıları cehennemden, bazıları Allah'ın gazabından, bazıları da Allah'ın kendisinden korkar. Ariflerin korkusu ise farklıdır. Onların korkusunu Âşıkın ma'sukunu üzmesinden ve rahatsız etmesinden korkmasına benzer bir korkudur.

Hatar: Kulu Hakk'a davet eden ve reddedilmesi imkânsız olan kalbe doğan his.

Nefh: Allah'ın Âdem'e rûh üfürmesi, Rahmanî nefes, ilim. Üfleme dört çeşit olur. İlkinde beden hayat bulur. İkincisinde kötü huylar yok olur. Üçüncüsünde iyi huylar ihya olur. Dördüncüsünde rûh bedeni terk eder. Kutsîler âlemine uçar.

Kabe kavseyn: Lugat anlamı olarak iki yay aralığı kadar bir mesafe anlamına gelen bir terim olup Mi'râc gecesi Peygamberimizin Allah'a çok yaklaştığını anlatan bir ifadedir. Tasavvufta emr-i ilâhî'de isimler arasındaki mütakabiliyet açısından ismî (esmâî) yakınlık makamıdır.

¹⁰⁵ Yazıcı, agmd., s. 105

¹⁰⁶ agmd. s. 106

¹⁰⁷ krş. Uludağ, Süleyman, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, ist., 1991; Yılmaz, Mehmet, Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler, ist., 1992;

Bâtın : Sözlükte iç, gizli, derûn, gizli âlem anlamlarına gelir. Tasavvufta Allah'ın dört isminden biridir. Diğer isimleri, evvel, âhir, zâhir olup bunlara ümmehâtü'l-esmâ (ana adlar) denir

Berzah-ı Câmî': Ölümle başlayıp kıyamet gününe kadar süren zaman ve bu süre içinde rûhların bulunduğu âlemdir. Ölüm suretiyle dünyadan ve uyku sırasında bedenden ayrılan rûhlar berzah âlemine giderler. Kelimenin bir başka anlamı ise şudur. iki hâl, iki sıfat iki âlem arasında bulunan ara hâle, sıfata ve âleme berzah denir. bütün berzahların esasları olan ilk taayyüne ve hazret-i vâhidiyete ise berzah-ı câmî' denir.

Ceberût: Maddî ve manevî âlemlerin arasında yer alan orta âlemdir. Hem cismanî hem de rûhanî âlemin özelliklerine sahiptir

Melekût: Gayb âlemdir

Tarfetü'l-Ayn: Bir kerre göz açıp kapayıncaya kadar geçen ana dandır. (lemha-i basar)¹⁰⁸.

Hayy: Sözlük anlamı diri canlılık Allah'ın isimlerindedir. Allah'ın ezeli ve ebedî diriliğini ifade eder¹⁰⁹.

Kayyum: Allah'ın isimlerinden olup bâki ve kaim olan, ezeli manasına gelir¹¹⁰

Nefs: Can, benlik, ruh, aşağı duygular Tasavvufta ise Kişiyi hak yolundan uzaklaştıran her türlü kötü his ve huylardır. Bu manadaki nefis kişinin en büyük düşmanı olduğu için onu ezmek, kırmak mücadele kılıcı ile yok etmek gerekmektedir. bunun için riyazet yapılır, çile çıkarılır. Buna nefis-i emmâre ve nefis-i şehvânî denir. Nefsin yedi türü ve yedi makamı vardır.¹¹¹

Cihad-ı Asgar: Düşmana karşı yapılan savaştır.¹¹²

Cihad-ı Ekber: Büyük savaş. Nefse karşı verilen mücadele, nefsin kahr ve mahv edilmesi.

7.Saadetname'deki Türkçe Şiirler

Saadetname'de Türkçe şiirler çok azdır. Zeyrek Ağa'ya övgü niteliğindeki iki kıt'adan ibarettir:

¹⁰⁸ Devellioğlu, Ferit, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ank. 1993 , s. 1033

¹⁰⁹ Tatlısu, Ali Osman, Esmâü'l-Hüsna Şerhi, İst. 1990, s. 170

¹¹⁰ age. , s. 173

¹¹¹ Uludağ, age., s.368-369

¹¹² age., s.117

"Kıt'â:

Sa'âdet-mend-i 'âlem Zeyrek Ağa
Cihânı nâm-ı nîk ile tutubdur
Anuñ ism-i şerîfnde muhaqqak
Hisâl niki hep ma'lûm olupdur

Şarîh:

Murâd olan bu fânî dehr içünde
Eyü nâm ile şöhetdür cihânda
Sağā vü lufla buldı eyü nâm
Aña mânend kim ola bu zamânda (2b)

C. SAADETNAME'NİN ŞERH ÜSLUBU

Şem'i Attar'ın Pendname'sini şerh ederken önce Farsça mısrayı verir. Bu mısraların üzeri çizilerek belirtilmiştir. Bunu mısranın Türkçe tercümesi takip eder. Tercümenin ardından ayet ve hadisler başvurulur. Meselâ mısrada Ad kavminin yok oluşundan bahsediliyorsa konuyla ilgili ayete yer verilir. Ancak şarih ayetleri her zaman tam olarak vermez.

Klâsik Türk edebiyatına ait metinlerde ayet ve hadisler bazan tam olarak yer aldığı gibi bazen de onlara telmihlerde bulunulur¹¹³. Allah'ın Âdem'e ruhunu üflemesi ile alâkalı Hicr suresinin 29. ayetini "Ve nefahtü min rûhî" şeklinde kırık iktibasla verir(4b). Bazen ayette yer alan kelimeleri de izah eder; "ğayyüm bâkî ma'nâsınadır. "(5a)

Şarih, orijinal nüshada yer alan telmih unsurlarını da izah eder. "Mısrâ'-i evvel ile Hazret-i Mûsâ ile Fir'avn kışşasına ve mısrâ'-yı şânî ile Şâlih Peyğamberüñ kışşasına işâret eyler "(5a). Şarih gerekli gördüğü yerde tercümenin ardından Arapça ve Farsça bazı kelimeleri de açıklar. "erre bıçku ma'nâsınadır. "(6a), " hemyân bunda kise ma'nâsınadır. "(6a)

Bazı kelimeleri şerh ederken Arapça ve Farsça gramer kurallarını göz önünde bulundurur: "Ebrâr berrüñ cem'idür. Yânuñ fetşasıyla eyü kimse manasına"(8b),

¹¹³ Pekolcay, Neclâ, İslâmî Türk Edebiyatı Metinlerini Tetkik Metodları, ist. 1986 s. 89-90

"imāmān cemī'e-i imāmdur Fārisī kâ'idesi üzre"(9b), "hâk-ı taleb vaşf-ı terkibîdür"(14a), "Şümār bunda emr-i hazırdu"(15b), "bu vech üzre gerdāned emr-i ğā'ibdür . Mużarī'e şığası üzre"(13a)

Saadetname'de Şem'i'nin tek bir nüshaya bağlı kalmayıp farklı nüshaları incelemiş olduĝunu görüyoruz. "Ba'zı nüshada giz yerine gū vāķı'e olub ma'nā böyle olur" (12b), "Ba'zı nüshada serkeş yerine tūsen vāķı olur ve ba'zı nüshada serkeş yerine şūmeş vāķı'e olur" (12b)

Şarih bazen meşhur İran şairlerine, bazen de kendisine ait olan şiirlerle yaptığı açıklamaların netlik kazanmasını sağlar. İran şairlerine ait şiirleri verirken bazen hangi kaynaktan aldıĝını belirtirken "Mevlāna Cāmī Ğazretlerinūñ *Silsiletü'z-Zeheb'* inde bu ebyāt bir sırrı rūşen eyler", bazen de kaynaĝını belirtmez. Bu şiirlerden sonra orijinal nüshaya ait yeni mısraya sıra gelince mısranın başına "nazm" ibaresini koyar.

SONUÇ

XVI.yy. Osmanlı Devletinin kültürel anlamda verimli bir dönemi olup edebiyat da bundan payını almıştır. Türk edebiyatının ünlü isimleri Fuzulî, Bakî gibi şairler bu yüzyılda yaşamışlardır. Nazımda görülen hareketlilik nesirde de kendisini hissettirmiş, büyük tarihçiler, nasirler ve şarihler yetişmiştir.

Bu yüzyılda çok sayıda Farsça esere şerhler yazılarak Türk okuruna sunulmuştur. Konumuz olan Saadetname de Attar'ın Pendname adlı nasihat kitabına Şem'i Şem'ullah tarafından yazılan bir şerhtir. Bir eserin şerh edilmesi için şarihin islâmî ilimlerden, tasavvuf kültürüne, ilm-i nücumdan esatire, gramerden belâgata ve tarihten şerhi yapılan eserin diline kadar pek çok unsura vakıf olması gerekmektedir. Şem'i'nin Saadetname'sinde Farsça'ya olan vukufiyeti göze çarpar. Gramer kurallarına olan hakimiyeti, kelime dağarcığının zenginliği, Farsça şiirlerin çokluğu Şem'i'nin eserini diğer Pend-i Attar şerhlerinden ayırır.

Eserin şarihi olan Şem'i XVI.yy.da yaşamış olmakla beraber aynı yüzyılda yaşamış ve şairliğiyle tanınmış Prizrenli Şem'i ile karıştırılmıştır. Tezkire-i Şuara-yı Mevleviyye ile başlayan bu yanlışlık günümüzdeki kaynakların çoğunda da devam etmiştir. Ancak giriş kısmında da belirttiğimiz üzere Şem'i'nin, Prizrenli Şem'i'den farklı bir kişi olduğuna ilk kez İsmail Ünver değinmiştir. Şarih Şem'i'nin Saadetname'sinde ve diğer pek çok eserinde Prizrenli olduğuna dair bir iz yoktur.

Şem'i Saadetname'sini dost meclisindeki arkadaşlarının tavsiyesiyle Farsça Pendname'nin Türkçe'ye şerh edilmemesinin eksikliği üzerine kaleme almış ve Sultan III. Murad'ın yakınlarından Zeyrek Ağa'ya sunmuştur.

Saadetname'de çeşitli başlıklar altında nasihatların yer aldığı bölümler önce Türkçe'ye çevrilmiş daha sonra kelime ve ibareler tek tek açıklanmıştır. Kıssalarda ve peygamberlerle ilgili bölümlerde çoğu zaman ayetlere başvurulmuştur. Bazı yerlerde ise

hadis ve kelâm-ı kibarlaraya yer verilmiştir. Şarih hemen her kıssayı veya telmih unsurunu ayetlerle izah etmiştir.

Saadetname, kültür tarihimizde şerh geleneğinin bir ürünü olmakla beraber muhtevası sebebiyle nasihatnameler ve tasavvufî eserler sıralamasına da girmektedir. Bu ve benzeri eserlerin gün yüzüne çıkarılmasında disiplinler arası çalışmaların gerekli olduğu kanaatindeyiz.

BİBLİYOGRAFYA

- Abdurrahman Camî: *Nefehatü'l-Üns, Evliya Menkıbeleri* Tercüme ve şerh, Lâmi'î Çelebi: haz. Süleyman Uludağ-Mustafa Kara, İst. 1995.
- Ahmed-î Yesevî: *Divan-ı Hikmet'ten Seçmeler*, haz. Kemal Eraslan, Ank. 1991.
- Ak, Coşkun: *Muhibbî – Farsça Divan (Metin-Çeviri)* Bursa 1995.
- Ali Enver: *Semahane-i Edeb* İst.1309,
- Atlansoy, Kadir: *Sabâyî, Sırat-ı Müstakim*, UÜ Sos. Bil. Ens., basılmamış yüksek lisans tezi, Bursa 1987.
- Asım (Mütercim—), *Burhan-ı Katı' Tercümesi*, İst. 1251
- Aydemir, Abdullah: *İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler*, Ank. 1990.
- Beyanî Mustafa bin Carullah: *Tezkiretü'ş-Şuara*, haz. İbrahim Kutluk, Ank. 1997.
- Bilgin, Azmi: *Tercüme-i Pendname-i Attar*, İst. 1998.
- Bursalı Mehmed Tahir: *Osmanlı Müellifleri* C. I-II-III, İst. 1333.
- _____ : *Ahlâk Kitaplarımız* İst., 1325.
- Büyük Larousse*, "Şerh" C.XVIII İst. 1986.
- Çağatay, Neşet-Çubukçu, İbrahim Ağâh: *İslâm Mezhepleri Tarihi*, Ank. 1985.
- Devellioğlu, Ferit: *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat* Ank. 1993.
- Doğan, Muhammet Nur: "Metin Şerhi Üzerine" Yedi İklim, C. IX, S. 63, İst. 1995.
- Dündar, Seyhan: *Şem'i Şem'ullah'ın Şerh-i Gülistan'ı*, EÜ Sos. Bil. Ens., basılmamış yüksek lisans tezi, İzmir. 1998.
- Edib Ahmed bin Yüknekî *Atabetü'l-Hakayık*, haz. Reşid Rahmeti Arat, İst. 1951.
- Esrar Dede : *Tezkire-i Şuara-yı Mevleviyye* Süleymaniye Ktp. Halet Efendi 109
- Feridüddin Attar: *Mantuku't-Tayr*, haz. Abdülbaki Gölpinarlı, C. I, İst. 1990
- _____ : *Pendname*, çev. M. Nuri Gençosman, İst.1988.
- _____ : *Pendname-i Attar*, İzzet Efendi Taş Destgâhı, İst. 1286.
- _____ : *Tezkiretü'l-Evliya* .çev.Süleyman Uludağ, İst. 1985

- Güvahi: *Pendname*, haz. Mehmet Hengirmen, Ank. 1993.
- Hasan Çelebi: *Tezkiretü'ş-Şuara*, haz. İbrahim Kutluk, Ank. 1989.
- Hosain, M. Hidayet: "Hüseyni Sâdât", İA., C. VII, Eskişehir 1997.
- İmlâ Kılavuzu*, TDK, Ank. 1996.
- İbn Manzur: *Lisanü'l-Arab*, C. II, Beyrut 1955.
- İpekten, Haluk-İsen, Mustafa-Toparlı, Recep-Okçu, Naci: *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ank. 1988.
- İsen, Mustafa: *Künhü'l-Ahbar'ın Tezkire Kısmı*, Ank. 1994
- İz, Mahir: *Tasavvuf*, İst. 1990.
- Kanar, Mehmet: *Büyük Farsça Türkçe Sözlük* İst. 1993.
- Kara, İsmail: "Nefehatü'l-Üns Min Hadarâti'l-Kuds" TDEA.C. VII İst. 1990.
- Kara, Mustafa: *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, İst. 1990.
- Karaismailoğlu, Adnan: "Klâsik Türk Edebiyatının İnan Edebiyatı İle Münasebeti" *Dergâh C.X*, S. 110, İst. 1999
- Kazıcı, Ziya-Taylan, Necip: *Kur'an-ı Kerim Meali* İst. 1982.
- Kortantamer, Tunca: "Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi", TDEAD, VIII, İzmir 1994.
- Köprülü, M. Fuad: *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* Ank. 1991.
- _____ : *Türk Edebiyatı Tarihi* İst., 1981.
- Kutlu, Mustafa: "Pendnameler" TDEA C. VII, İst. 1990.
- Kütükoğlu, Bekir: "III. Murad" İA. CVIII Eskişehir 1997.
- Kütükoğlu, Mübahat: *Tarih Araştırmalarında Usûl*, İst. 1990.
- Latifi: *Tezkire-i Latifi*, İst. 1314.
- Levend, Agâh Sırrı: *Divan Edebiyatı*, İst. 1984.
- _____ : *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ank. 1988.
- _____ : *Ümmet Çağında Ahlâk Kitaplarımız*, TDAY, Belleten, Ank. 1963
- Mazıoğlu, Hasibe: "Kanunî'nin Oğlu Şehzade Bayezid İçin Yapılan Pendname-i Attar Çevirisi" VII. Türk Tarih Kongresi II. Ciltten ayrı basım, Ank. 1981.
- _____ : "Edirneli Nazmî'nin Pend-i Attar Çevirisi", AÜ DTCTF., Türkoloji Dergisi, C. VII., Ank. 1977.

- Mazıoğlu, Hasibe: "Türk Edebiyatında Pendnameler", II. Milletler Arası Türkoloji Kongresi, Tebliğ Özetleri, ist. 1976.
- Mehmed Süreyya: *Sicill-i Osmanî* haz. Nuri Akbayar, C. V ist. 1996.
- Mengi, Mine: *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Ank. 1994.
- Mevlâna Bibliyografyası*, haz.M.Önder–N.Sefercioğlu, Ank. 1974.
- Mevlâna Müzesi Yazmalar Kataloğu* III, haz. Abdülbaki Gölpınarlı, Ank. 1972.
- Muhammed Emin Riyâhî: *Osmanlı Topraklarında Fars Dili ve Edebiyatı*, ist. 1995.
- Mustafa Âli: *Nushatu's-Selâtin* haz. Andreas Tietze, Wien 1979.
- Nev'izâde, Atayi: *Hadâ'iku'l-Hakâyık fi Tekmileti'ş-Şakâyık*, haz. Abdulkadir Özcan, C. II, ist. 1989.
- Okumuş, Ömer: "Camî Abdurrahman", TDViA., C.IV, ist. 1994.
- Olgun, İbrahim-Drahşan, Cemşit: *Farsça-Türkçe Sözlük* Ank. 1984.
- Onat, Tuba: *İsmail Hakkı Bursevî'nin Şerh-i Pend-i Attar'ı*, inceleme–Metin (30-80vr.), UÜ Sos.Bil.Ens., basılmamış yüksek lisans tezi, Bursa 1998.
- Onay, Ahmet Talât: *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, haz. Cemal Kurnaz, Ank. 1992.
- Öztürk, Mürsel: *Farsça Dilbilgisi*, Ank. 1988.
- Pala, İskender: *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ankara 1990.
- _____ : "İskender mi Zülkarneyn mi?" İÜ TDED, C..XXVI, İstanbul 1993.
- Pekolcay, Neclâ: *İslâmî Türk Edebiyatı Metinlerini Tetkiki Metodları*, ist. 1986.
- Ritter, Helmut: "Attar", İA, C.II ist. 1979.
- _____ : "Camî", İA, C.III, Eskişehir 1997.
- Sehî Bey: *Heşt- Behişt*, ist. 1325.
- Steingass, F.: *Persian-English Dictionary*, Beyrut 1975.
- Soysal, M.Orhan: *Eski Türk Edebiyatı Metinleri*, Ank. 1978.
- Şahinoğlu, Tahsin: "Attar Feridüddin", TDViA, C.I, ist. 1988.
- Şapolyo, Enver Behnan: *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, Ank. 1964.
- Şem'i Şem'ullah: *Saadetname* BYEBEK Haraççioğlu 1007.
- Şemseddin Sami: *Kamus-ı Türkî*, C. II, ist. 1317.
- _____ : *Kamusü'l-Âlâm*, ist. 1306.

Şukûn, Ziya: *Gencine-i Güftâr Farsça Türkçe Lugat*, C. I-II-III ist.1996

Tarlan, Ali Nihad: *Edebiyat Meseleleri*, ist. 1981.

Tatlısu, Ali Osman: *Esmâ'ül-Hüsna Şerhi* ist.1990.

Timurtaş ,F.Kadri: *Tarih içinde Türk Edebiyatı* ist.1981.

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu II, haz. Fehmi Edhem Karatay, ist. 1961.

TÜYATOK : CII., Ank. 1980.

Uludağ, Süleyman: *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, ist. 1991

Unver, İsmail: " Şem'î Şem'ullah" Türk Dili Dergisi, C. XLIX, Ank. 1985.

_____ :Türk Dili Dergisi Türk Şiiri Özel SayısıII (Divan Şiiri) Ank. 1986.

Yazıcı, Tahsin: "Hafız-ı Şirazi" TDVİA C. XV, ist. 1997.

Yunus Emre: *Risâletü'n-Nushiyye* haz..Umay Günay-Osman Horata Ank. 1994.

Yusuf Has Hacib:*Kutadgu Bilig*"I, Metin, haz. Reşid Rahmeti Arat, ist. 1947.

_____ : *Kutadgu Bilig*"II, Çeviri, haz. Reşid Rahmeti Arat, Ank. 1959.

_____ : *Kutadgu Bilig*"III, İndex, haz. Reşid Rahmeti Arat, ist. 1979.

_____ : *Kutadgu Bilig*"İnceleme, haz. A. Dilaçar, Ank. 1972.

Vaux, de Carra:"Şerh" İA ist. 1978.

Yeni Tarama Sözlüğü, haz. Cem Dilçin, Ank. 1983.

Zarifi: *Pendname-i Zarifi*, haz. Mehmet Aslan, Sivas 1994.

SAADETNAME'NİN
TRANKRİPSİYONLU METNİ

(1b. -30a)

(1b) Bismi'llahi'r-raḥmani'r-raḥīm

Şükr ü sipās-ı bî-ķıyās şol ķādir-i ķayyūma ki luṭf-ı bî-ġāyet ve kerem-i bî-nihāyetden mu'ciz-şī'ār ü nübüvvet-dişār resüller göründürdi. Tā zümre-i benī Ādem ekrem-i maḥlūķāt ve eşref-i mevcūdātdur anlaruñ pend ü naşīḥatı sebebi ile küfr ü dalālet ḥızlān-ı ġavāyet vādīsinden ḥalāş olup şırāt-ı müstaķīme sülük ideler tā ki ol bî-nażır sultānuñ ḥaķķ-ı 'ubūdiyetini edā itmekle mażhar-ı 'afv u raḥmet ve sezā-yı luṭf u maġfiret olalar

Der na'ıt-ı seyyidü'l-mürselīn ve şalavāt-ı maġfūr ve tahiyyāt-ı bî-ķuşūr Resül-i şaķaleyn ve seyyid-i kevneyn üzerine olsun ki cerīde-i 'ālem ol şükr-i ġüftāruñ el-fāz-ı dürer-bārlarında sa'ādet dārına delālet ü hidāyet idici Pendnāme oldı ve ol şalāt u tahiyyāt anuñ āl u aşḥābı üzerine olsun ki cemī'e-i aķvāl u aḥvālde sıddīķ u ḥulūş ile aña mezīd u tābi'e olmuşlardır.

Der sebeb-i şerḥ-i kitāb

Faşl-ı bāḥā[r]da rüz-ı nevrüz nişān virür bir gün yārān-ı şafā ve ḥullān-ı vefādan bir ṭā'ife-i ḥüb u dil-ġüşā ve rüḥ-efzā vü laṭīf bir maķāmda biribiriyle neşāt u sürür-i besāset ve ḥuzūr ile mülāṭafat ve muşāḥabet eyler ki 'ilm ü ma'rifetle ārāstedür ve zühd u şalāḥ pirāste 'aziz-i dil-pesend ve muḥterem ve ercümende bu ḥışāl-i ḥamīde ile muttaşīf (2a) olan 'Ömer Bin Ḥüseyndür ki bir laṭīf ü şerīf-i maķāmdan peydā vü zāḥir olmışdur Ḥaķķ Te'ālā ḥāzretleri 'azze ismuhu dünyāda anı mu'ammer ve ber-ḥ'or-dār eyleye ve āḥiretde sa'ādet-i ebedīye vaşıl eylesün murād idindi ki Şeyḥ 'Atṭār ḥāzretlerinüñ ḳaddesa'llahu sırrıhu'l-'aziz Pendnāme kitābı ki ḥaķīķatde kimyā-yı sa'ādet ü sermāye-i siyādet-i Türķī ile şerḥ olunup dibācesi afitāb-ı rif'at-ı felek rütbet-i devletmend ü sa'ādetmend 'azimü'l-ķadr refiuş-şadr-ı kerīmüş-şān şāḥibü'l-cüd-ı ve'l-iḥsān suḥān şinās ve nüktedān-ı mu'azzez ü mükerrerem ki şultān-ı selātın-i cihān ḥāķān-ı ḥavāķīn-i zemān Zillu'llahi fi'l-'arzeyn keḥfü'l-enām ve'l-müslimīn-i basīṭü'l-emn-i ve'l-emān nāşirü'l-cüd-ı ve'l-iḥsān māḥiü'z-zulm-i veṭ-ṭüġyān el-mü'eyyed-i bi-

avni'r-raḥmān heft iḳlim pādişāhı Sultān Murād Ḥānuñ muḳarreb maḳbūldür Ḥaḳḳ Te'ālā ḥazreti anı iltifāt-ı pādişāhı ve mevāhib-i şehinşāhı ile server-i asūde-ḥāl idüb farḳa ikbāl eylesün bu evşāf ile mevşūf ve o elkāb-ı ma'rūf olan zāt-ı pāk ve dürr-i tāb-nāk Zeyrek Ağa ḥazretlerinüñ ism-i şerifleri ile mu'anvenḷ ve vaşf-ı luṭf ile müzeyyen ola tā ki ol kitāb-ı mustetābdan müntefi' olan kimesneler ol cūd-ı saḥā ile Ḥātem-i Tayyūñ kerem-defteri tayy iden şāḥib-i sa'ādeti ve bu tercemeye bā'is olan 'Ömer Bin Ḥüseyn ve 'ālem-i zebāne ile şikeste-ḥāldür nişān-ı bi'l-melilü'l-biḍāaḷ şāriḥi olan faḳır ü ḥaḳır Şem'î-yi biçāreyi du'ā-yı ḥayr ile yād eyleye kıṭ'a: (2b)

Sa'ādet-mend-i 'ālem Zeyrek Ağa

Cihānı nām-ı nıḳ ile tütubdur

Anuñ ism-i şerifinde muḥaḳḳaḳ

Ḥişāl nıḳi hep ma'lūm olupdur

Ḳıṭ'a:

Murād olan bu fānı dehr içinde

Eyü nām ile şöhretdür cihānda

Saḥā vü luṭfla buldı eyü nām

Aña mānend kim ola bu zemānda

Nām-ı nıḳi ger be-māned zi Ādemî . Bih kezu māned-i sūrāḥı vü zer-nigār

Nesr. Ḥudā-yı rabbü'l-'ālemîn aña dünyāda 'ömr-i ta'vıl ü şevāb-ı cezil-i erzānı ḳılub cennet-i 'adn ve didār-ı şerifini seyr ide āmın yā muḥib es-sā'ilin ve yā ḥayrū'n-nāsirin çünki ṭālib-i terceme olan ehl-i dilde bu savt-ı laṭif iltimās gördüm cān u dilden safā-yı ḥatırla ol kitāb-ı sa'ādet-āşār pür fevāyidüñ şerḥine şürüh u mübāşeret eyledüm zirā ol şāḥib-i devletüñ ve bā'is-i terceme olan kimsenüñ iḥsān-ı didesi ve kerem ü luṭfinuñ şermendesı olmuş idim lıkin bir vechile şerḥ idem ki mestür-ı püşide olan nükāt u me'ānisi 'ıyān u rüşen ola ki eşkāl u safvetden eşer ḳalmaya tā ki sa'ādet-i

ebediyyeye ʔalib ü devlet-i sermediyyeye mâ'il-i râğib olanlar anuñ naşâyıñi ile mütenâssıñ ve muğtenem olub fevr-i ʔazıme vuşul bulub dünyâda ʔizz-i devlete ve uq̄bâda fevz ü mağfirete mazhar olub fâ'izin ben-i zümresine dâhil olalar bu risâle-i pür-menâfi'üñ şerhine nâm-ı şerifinüñ Sa'adetnâme ʔodum zırâ her kim ki anda mestür-ı mekşüf olan meşâyıñ ile ʔamel ide elbette sa'adet-i ebediyyeye vuşul bulmaq muqarrerdür. Pes ʔamil (3a) nır-i tedbire lâzımdur ki ʔömr-i ʔazizini ğaflet ile geçürmeyüb mücibiyle ʔamel itmege sa'y ide. Beyt:

Mi kün ʔömr zâyi' bâ-füsüs u hayf

Kim fırsat ʔazizest ve'l-vaqt seyf

Neşr. ve ʔömrden her nefes ki vardur anı zâyi' eyleme zırâ ol nefes bütün ʔâlemdür eyüdü ammä, ol zâyi' olmayan nefesde ğâsıl olan ʔurb-ı sa'adet bâķidür. ʔıı'â:

İskender ki ber-ʔâlemi ğükm-dâşt

Der-ân dem ki mı reft ʔâlem ğüzâşt

Müyesser ne-büdeş kezü ʔâlemi

Sitânend ü mühlet dehendeş demı

Neşr: ve lâzımdur ki herkes meh-mâ emken ʔâlemde bir yâd-ğâr ʔoya tâ ki anuñ nâm-ı nıki ğayr ile yâd idüb revânını bir du'â ile şâd ideler. Nitekim Ğazret-i Şeyh ʔAtğar nevvera'llahu merğadihu Büstân kitâbında getürmişlerdür Meşnevı:

Ne-y-âyed ender cihân kü be-mâned

Meger ân ki zü toğ nıki be-mâned

Ne merd ân ki mâned pes ez vey be-cây

Ķıl ü ğalı ve ğân-ı mihmân-serây

Her ân kü ne-mând ez pes yâdğâr

Dırağt-ı vücüdeş ne-y-âvered bari

Ve ger reft âşâr-ı ğizeş ne-mând

Neşâyed pes ez mergeş el-hamd ğ'ând

Ve mina'llahi el-mükevvinı el-ʔişmetü ve sa'adetü ve'l-ʔavnu ve'l-hidâyetü

Der beyân-ı bismi'llahi'r-raḥmari'r-raḥîm-i tevḥîd-i bârî

Ḥamd bî-ḥadd ân Ḥudâ-yı pâkrâ : Ol şerîk-i nazîrde pâk u münezzeḥ Ḥudâya ḥaddsiz ḥamd

Ân ki îmân dâd müştî ḥakrâ: Evvel Allah ki bir avuç ḥâk[dan] ḥalk olınmış insâna îmân virdi "Küllî emrin (3b) zîbâlin lem yübde° fihî bi-ḥamdillâhi fe hüve ebterû ve ecdâ° ḥasebince Ḥazret-i Şeyḥ bu kitâb-ı müsteḥâbını ḥamd ile eb°ad eyledi ve eşref-i ni°am-ı îmân idüğüni iş°ar itmek için ḥamdden şoñra anı zîkr eyledi. Îmân sebep-î sa°âdeti dâdin idüğüne iştibâh yoḡdur.

"Ân ki der-Âdem demîd ü rûḥ-râ" Ol Allah ki rûḥı Âdemde o nefḥ ü zâhir eyledi ki Ḳavlihi Te°âlâ: "ve nefahtü fihi min-rûḥî" ¹¹³ bu sırrı beyân eyler Demîd f°il-î mâzîdür demîdenden ki üfürmek ma°nâsınadır.

"Dâd ez tûfân-ı necât u Nûḥ râ" Nûḥ peygamber °aleyhi's-selâma tûfândan necâtı ol Allah verdi bu hem vechdür. Ḳavlihi Te°âlâ:

"fe necceynâhu ve men meahu fi'l-fülki" ¹¹⁴

Ḥamdden şoñra Âdemi zîkr eyledi sâ°ir maḥlûḳâtdan birini zîkr eylemedi zîrâ veleḳad keremnâ benî Âdem ḥasebince Âdemi şeref-i maḥlûḳat ve mu°ciz-i mevcûdât olub maḡhar-ı zât u şîfât-ı Bârî olmuşdur niteki bu ḥadıḡ-i şerîfde anı beyân ider. "İnne'llahe Te°ala ḥalaḳa Âdeme °ala şûratihî" ey °ala şîfatün lafzı ḥadıḡ-i şerîfden degıldür. Hemân °alâ şûretihî terkibi beyân içündür tâ ki şûret zîkrînden nâ-maḳûl ḡann olunmaya zîrâ Ḥaḳḳ Te°âlâ ḥazreti şûretten münezzeḥdür ḥaḳḳ şûrete ma°tûfdur ḥalḳa ma°tûfdur nitekim Mevlânâ Câmî Ḥazretlerinün *Silsiletü 'z-zehab'* inde bu ebyât bir sırrı rûşen eyler:

¹¹³ "Fe izâ sevvaytühü ve nefahtü fihi min-rûḥiy feḳâu lehu säcidîn" Ben onu yaptıḡm, ona ruhumdan üflediḡim zaman siz ona secde edin." Hicr 15/29

¹¹⁴ "Fe kezzebühü fe necceynâhu ve men meahu fil fülki ve ce°alnâhüm ḥalâife ve aḡraḳn'ellezîne kezzebü bi-âyâtinâ fenzur keyfe kâne aḳıbetü'l-münzerîn "Yine onu tekziḳ ettiler.Biz de Nuh'u ve onunla beraber olanları gemi ile kurtardık.Ve bunları (yeryüzünün) halifeleri yaptık.Âyetlerimizi tekziḳ edenleri de boḡduk. İnzardan istifade etmeyenlerin akıbetinin nasıl olduḡunu gör" Yunus 10/73

Meşnevî:

Âdemî çist berzah-ı cāmî°

Şüret-i halk-i Hakk derd-i vâki°

Nüşa-i mecliset vü maẓmüneş

Zât-ı Hakk şifât-ı biçüneş

Muttaşıl ba-dağâyık-ı ceberüt

Müştemil ber hağâyık-ı meleküt

Bâtıneş der muhîf-i vahdet fark

Ṭahireş huşk leb-i sel°-i fark

Yek şifât nîst ez şifât-ı Hudâ

Ki ne der zât-ı ü nür peydâ

(4a)

Hem °alîmest ü hem semi° ü başîr

Mütekellim-i mürid-i vahy ü kadîr

Hemçünin ez hağâyık-ı °ilm

Heme çizi derd bûd medd-i ğam

H°âh eflâk ü h°âh erkân-ı keşîr

H°âh erkân bâ nebât u hayvân-ı keşîr

Şüret-i nîk ü bed nüveşte derü

Şüret-i dîv-i ded ne-sirişte derü

Ger ne mirât-ı vech bâkı bûd

Ez çi rû şüd firişte râ sücüd

Buved °aks-i cemâl-i haẓret-i pāk

Eger îblîs-i bî-ser ü çi-i bāk

Herçi der künc güft kenz-i nihân

Bûd der rû-yı Hudâ lücür, °ıyân

Ḥalk rā der zuhūr-i peydāyi

Haste-i ū semt-i ʿillet-i ne-y-āyi

Zān ki ʿirfān būd sebeb ān-rā

Ūst maẓhar-ı kemāl ʿirfān rā

Erkāndan murād ʿanāşır-ı erbaʿadur. Ve bir maḥalde daḡi bu ebyātı getürmişdür.

Meşnevi:

Hıç mevcūd nıst der ʿālem

Ki şināsed ḡaḡıḡat-ı ādem

Dāned ādem ḡaḡıḡat-ı heme çız

ʿAyn-ı Ḥaḡḡ rā ḡaḡıḡat-ı heme nız

Bīned ān ʿayn-rā be-cesm ʿıyān

Geşte zāhir be-şüret ʿıyān

ḡayr ezü der-cihān ne-bīned hıç

Åşikār u nihān ne-bīned hıç

Nıḡ in devleti ne āsānist

Belki ḡaşş-ı ḡavāşş ān nist

Ån ki fermān kerd ḡahreş bād-rā: Ol Allah ki anuñ ḡahrı bāda fermān eyledi

Tā sezā-yı dād ḡavm-i ʿĀd-rā: tā ki ʿĀd ḡavmine tamām lāyıḡını virdi murād edebsizliklerinden ötüri ol ḡavmi bād ile helāk eyledi dimekdür Ḥavlihi Teʿālā:

"Ve emmā 'ādūn fe-ühlikū bi-rihin şarşarir 'ātiyetin sehharehā 'aleyhim seb'a leyālin ve şemāniyete eyyāmin şusūmen feteral şavme (4b) fihā sar'a ke ennehūm 'acāzū naşlin hāviyeh fe hel terā lehūm min bākīyeh"¹¹⁵

"Ān ki luţf-ı h'ış-rā izhār kerd" Ol Allah ki kendünün luţfını izhār eyledi

"Bā-Ĥalileş nār-rā gülzār kerd" kendünün Ĥalili üzre āteşi gülzār ve gülistān eyledi Ĥalilden murād Ĥazret-i İbrāhīmdür Muţtaşıl olan bā Ĥudāya rāci'dür

Şavlihi Te'ālā: "Kulnā yā nāru kūnī berden ve selāmen 'alā İbrāhīm"¹¹⁶

"Ān Ĥudāvendi ki hengām-ı seşer" Ol 'azīm-i Ĥudāvendi ki seşer vaşti

"Kerd şavm-i Lūţ-rā zır ü zeber" Lūţ şavmini zır ü zeber eyledi altını üstine ve üstini altına eyledi dimekdür. Hengām vaşti ma'nāsınadır. Şavlihi Te'ālā: "Felemma cāe emrunā ce'alnā 'āleyhā sāfilehā "¹¹⁷ Ĥudāvendide olan yā ki vaşdetden münşāibedür ta'zīm içündür.

"Sūy-ı ü haşmī ki tır endāhte" Şol haşm ki anuñ cānibe tır atmışdur endāhteest sāhteest taşdirinde olmaş rüşendür

"Pişe-i käreş kifāyet sāhte" anuñ āteşine berişe-i kifāyet düzmişdür ya'ni anı berişnesi ile helāk eylemişdür bu kaşziye ziyāde rüşendür haşmda murād Nemrūd-ı la'indür ki Ĥaqq Te'ālā Ĥazreti anı bir ufak sivri sinek sebebi ile helāk eylemişdür haşmide olan yā taşkir içündür , pişe-i rā taşdirindedür heme vaşdet içündür beyt:

Nīm nişe ber-ser düşmen gümāşt

Der ser-i ü çārdeh sāleş bedest

"Sūy-ı ü haşmī" beyti "ān Ĥudāvendi" beytine cevāb gibi vāqi' olmuşdur

"Ān ki a'dā rā be-deryā der keşi" ol Allah ki a'dāsını deryāya çekdi ve anda ġarş eyledi deryādan murād Nıl ırmağıdır. Ba'zi kimesneler murād deryā-yı şulzūmdür dimiş a'dā cem'i 'adüvvdür

¹¹⁵ "Ad ise, gayet şiddetli rüzgār ile helāk edildi. Allah o rüzgārı yedi gece sekiz gün mütemadiyen onların üzerine musallat etti. Görseydin o kavmi kökünden sökülüp dürülmüş hurma ağçları gibi düşmüş ve helāk olmuşlardı. Şimdi onlardan bir tek baki kalan görüyor musun? "Hakka 69/6-8

¹¹⁶ "Biz de : ' Ey ateş İbrahim'e karşı serin ve selāmet ol' dedik." Enbiya 21/69

¹¹⁷ Felemma cāe emrunā ce'alnā 'āleyhā sāfilehā ve emtārnā 'āleyhā necāratem min siccilin mendūd "Emrimiz geldiğinde altlarını üstlerine getirdik. Balçıktan pişirilmiş ufak taşları üstlerine yağdırdık." Hūd 11/82

"Nâka-ra ez seng hârâ ber keşid" siyâh ve muhkem taşdan nâka çıkdı ya'ni, (5a) zâhir eyledi nâka dişi devedür Kavlihi Te'âlâ:

"Ve cāveznâ bi benî İsrâ'ilel bahre fe'etbe'ahüm fir'avnü ve cünüdühü bağyen ve 'advâ hatta iza edrekehü'l-ğareku қаale āmentü ennehü lâ ilahe illelleziy āmenet bihi benü isrâ'ilel ve ene minel müslimîn."¹¹⁸

Mışra'ı evvel ile Hâzret-i Mūsâ ile Fir'avn kışşasına ve mışra'ı şanı ile Şâlih peygamberüñ kışşasına işâret eyler ki kefere andan mu'cize taleb itdiklerinde Hâk Te'âlâ hâzreti 'azze ismihu bir taşdan ol nâka bir yavru ile zâhir eyledi Hâzret-i Şeyh kudise sırrıhu ism-i sâbıkanuñ ahvâl ü kışşalarını beyân eyledi ki kendinüñ kitâb-ı müste'âbından mütenaşşih olan i'tikâd-ı la'îf-i şebât ve isti'kâm bula nitekim Hâk Te'âlâ Hâzreti 'azze ismihu habîbi'l-ekremine hitâb idüb eyitdi Kavlihi Te'âlâ: "Ve küllen naquşşu 'aleyke min enbâi'r-rusüli mâ nüşebbitü bihi füâdek."¹¹⁹

"Çün 'inâyet-i kâdir ve kıyyüm kerd" çünki kıyyüm ve kâdir 'inâyet eyledi

"Der keff-i Dâvud âhen mûm kerd" Dâvud peygamberüñ keffinde âheni mum eyledi ya'ni mum gibi yumşak eyledi keff avuç ma'nâsınadur bunda Kavlihi Te'âlâ:

Ve elennâ lehül hadîd ila innî bimâ ta'melüne başır"¹²⁰

kıyyüm ma'nâsınadur el-kıyyümü hüve'lezi yeķumu bihi külli şey'in ve hüve yeķumu bi-nefsihi. Kıyyümdan murâd Hudâ-yı Te'âlâdur ki cemî'e-i esyâ anuñla ka'im olubdur ve anla ka'imdür

"Bâ Süleymân dâd mülk ü serveri" Süleymân peygambere saltanat ve serverlik virdi "Şüd mu'î' hâtemeş dîv ü perî" dîv ü perî anuñ hâtemine mu'î' oldı hâteme isnâd

¹¹⁸ " İsrailoğullarını denizden geçirdik. Fir'avn ve askerleri zulm ve saldırganlıkla onları takip ettiler. Nihayet Fir'avn boğulmak üzere iken : ' inandım ki , İsrailoğullarının iman ettiğinden başka ilâh yokdur. Ben de müslümanlardanım' dedi. Yunus 10/90

¹¹⁹ Ve küllen naquşşu 'aleyke min enbâi'r-rusüli mâ nüşebbitü bihi füâdek ve cæke fi hâzihil hakkı ve mev'izatün ve zikrâ lil müminîn." Kalbini kendileri ile tesbit (ve tatmin) edeceğimiz bütün bu peygamberlerin haberlerini sana hikâye ediyoruz. Bunda sana hak; mü'minlere ise bir öğüt ve muhtıra gelmiştir.Hüd 120

¹²⁰ Ve lekad âteynâ Dâvüde minnâ fadlâ yâ cibâlü evvibi ma'ahü ve t-tayr ve elennâ lehül hadîd enime's-sâbigâti ve kâdir fi's-serdi va'melü şâlihâ innî bimâ ta'melüne başır" Davud'a tarafımızdan bir imtiyaz verdik.Ve:' Ey dağlar ve ey kuşlaronunla beraber tesbih ediniz' dedik.Ve O'na demiri de yumuşattık. Ve Davud'a:'Geniş zırhlar yap.Ve dokumada bir seviye olmasına dikkat et. Ve iyilik işleyin . Ben, yaptığınız şeyleri görenim' dedik. Sebe 34/10-11

sebebe isnād (5b) olunan kabildendür zirā dīv ü perinūñ Hāzret-i Süleymāna itā'at itmesine sebeb ol hūtem olmışdur serveride ya maşdariyedür

"Ez ten-i şābīr be-kirmān kūt dād" şābirūñ cisminden kirmilere azık virdi kirmān cem'i-i kirdür kırtcuğazlar ma'nāsınadur

"Hem zi Yūnus luğma-i bā hūt dād" hem Yūnus Peygamberden hūta bir loğma virdi murād Hāğğ Te'ālānuñ emr-i şerīfiyle māhī anı bir loğma gibi yutdı dimekdür.luğme° de hemze vaḥdet içündür Mışra°-i evvel ile Eyyüb Peygamberūñ kışşasına işāret eyler. Zira şābirden murād bunda Hāzret-i Eyyūbdur ki cism-i şerīfi küçük kırtlar ile yara idi. Qavlihi Te'ālā: "Ve'zkr 'abdenā Eyyüb iznādā rabbehū ilā ni'mel 'abd innehu evvāb"¹²¹

Ve mışra°-yı şānī ile Yūnus peygamberūñ kışşasına işāret eyler. Qavlihi Te'ālā: "Ve inne Yūnuse le mine'l-mürselīn"¹²² ilā Qavlihi: "Le lebise fī batnihi ilā yevmi yüb'asūn"¹²³

Hāzret-i Yūnus baḥn-ı māhīde bunı lisāndan gidermedi "lā ilāhe illā ente sübhāneke innī küntü mine'z-zālimīn"¹²⁴ ve her kim ki buña meşğūl ola elbette belālardan ḥalāş olur. Beyt:

Vaqt-i hūş ān rā ki būd zıkr-i tū Yūnus

Der ḥōd būd ender şikem-i hūt çü Yūnus

"Bende-i rā erre ber ser mī nehed" bir bendenūñ başı üzre erre kıdı.

¹²¹ "Ve'zkr 'abdenā Eyyüb iznādā rabbehū enni messeniye's-şeytānu bi nusbiv ve 'azāb. Ūrḳua biriclik hāzā muğteselüm bāridüv ve şerāb ve vehebnā lehū ehlehü ve mişlehüm me'ahüm rahmetem minnā ve zıkrā lī ülıl elbāb ve huz biyedike dığsen faḍrib bihi velā tahneş innā vecednāhü sābirā ni'mel 'abd innehu evvāb"Kulumuz Eyyub'u da hatırla.Hani o: 'Ya Rabb! Şeytan beni zorluk ve azabağrattı' diye nidā eyledi. Ona:' Ayağınla yere vur' dedik. İşte hem yıkanacak, hem de içecek serin bir su.' Ve ona ehlini, -tarafımızdan rahmet ve kāmīl akıl sahiplerine bir ibret olarak- beraberce bir mislini de ihsan eyledik. (Ve yine ona): 'Eline bir demet ot alıp onunla vur.Ve yemininde durmazlık etme' (dedik) Onu hakikaten belāya karşı sabırlı bulduk. O ne güzel kuldur. O, daima Allah'a tevbe ve rücu' edendi. Sad 33/41-44

¹²² Şūphesiz Yunus da gönderilen peygamberlerdendi. Saffat 37/139.

¹²³ İnsanların tekrar dirilecekleri güne kadarbalığın karnında kalırdı. Saffat 37/144.

¹²⁴ Ve zennūni iz zehebe mugacēdiben fezanne en len nakdire aleyhi fe nādā fi'z-zulūmāti en lā ilāhe illā ente sübhāneke innī küntü mine'z-zālimīn Ve Zu'n-Nūn (balık sahibi=Yunus) öfkelenmiş olarak gittiği ve bizi kendisini sıkıştırımayacağımızı zannettiği zaman karanlıklar içinde:' Senden başka ilāh yoktur. Seni tesbih ve takdis ederim.Gerçekten ben haksızlık edenlerden oldum' diyenidā etmişti.Enbiya 21/87.

"Diger berā tāc der ser mī nehed" bir ğayrınıñ başına tāc qor. Bendeden murād, Zekerıyyā Peyġamberdür Yahūdilerden firār idüb bir ağacuñ içine girüp halāşı bulmuş iken İblis-i la'İnünñ delāleti ile ağaç içinde iken başından ayağa varınca anı erre ile ikiye biçdiler. Digerinden murād bāb-1 (6a) devletden her qañğı murād olınursa cā'izdür erre biçqu ma'nāsınadır bende³ de hemze vaħdet içündür. Ekşer nüshada tāc ber-ser vāki⁶ oldur lakin qāfiye bulunmaz der ser gider ıı qāfiye bulına

"Üst sultān herçi h'āhed ān küned" Sultān oldur her ne isterse anı eyler "yef'ale'llāhu mā yeşā'u ve yaħkümü mā yurid"

"Ālemī rā der demī virān küned" bütün 'ālemi bir demde virān ve ħarāb eyler. Nitekim Tūfānda eyle olmışdur. Murād Bārī Te'ālānuñ fā'il-i muħtār ve ħākim-i muṭlaq idüğün iş'ardur. Demīde yā vaħdet içündür

"Hest Sultānī müsellemer merū-rā" Sultān āña müsellemer ve lāyıqdur merūrāda taħsīn için olmaq rüşendür aşlı merūrā olmaq rüşendür rānuñ zammesiyle

"Nist kes-rā zehre-i çün ü çerā" kimseye çün ve çerā zehresi yoqdur. Murād "Lā yüs'ellü 'āmmā yef'alü ve hüm yüs'elün"¹²⁵ ħaşebince Ħaqq Te'ālānuñ ħuşuşında su'al ve cevāba kimsenünñ güftāra iktidārı olmaduğı beyāndur. Çün niçe; çerā niçün ma'nāsınadır. zehre öd ma'nāsınadır ki kırt ma'nāsına isti'māl olunur

"Ān yekī ra genc ü ni'met mi dehed" Ol birine luṭfla genc ü ni'met virür

"Ve ān digere-rā renc ü zaħmet mi dehed" ve ol birine ħikmet ile renc ü zaħmet virür dimekdür.

"Ān yekī rā ez dū şad hemyān dehed" ol birine iki yüz hemyān altun virür. Murād pādişāhlar ve Qārūn gibi ğanı olanlardur. Hemyān bunda kise ma'nāsınadır. dū şad hemyān zer u şad taqdirindedür

"Digeri der ħasret nān-1 cān dehed" bir ğayrısı ziyāde faqr u ihtiyācından nān ħasretinden cān virür.

¹²⁵ Allah yaptığandan mesul olmaz, fakat onlar (kullar) sorumlu olurlar. Enbiya 21/23.

"Ān yekī pūşide sincāb u semmūr" ol birisi ziyāde ġanı idüb kemāl-i kereminden sincāb ve semmūr giyinürmiş.semmūr vezn için muħaffef oğınur

"Ve digerī ħufte bürehne der tennūr" bir ġayrısı ziyāde fağr u ihtiyācdan tennūrda uryān yatmış. Ĥazret için rivāyet olunur, namāz edā eylemek (6b) vağtinde ħatunı tennūrda yaturdı. Mükerrer giyecekleri olmaduğičün ki ikisi bir anda namazlarun edā eyleyeler. tennūr bunda muħaffef oğınur

"Ān yekī ber pūster kemğā vü nağ" ol birisi kemğā u nağ döşeki üzre yatmış

"Digerī ber ħāk ħōri kerden nağ" ol birisi ħōrluğ ħāki üzre büzülmüş. Murād, hergiz izzet görmüş dimekdür. Nağ ħalıçe ki pādşāhlar döşenür.

"Ān yekī ber tağt bā-şad izz ü nāz" ol birisi tağt üzre yüz izz ü nāzla

"Ve ān diger kerde dehān ez fāğā bāz" ve ol birisi fağr u ihtiyācından ağı açmış ki bi yinecek nesneye ħādir degildür fāğā fağr ma'nāsınadur

"Ṭarfetü'l-aynī cihān ber hem zened" bir ṭarafetü'l-aynda cihānı birbirine urur ve ħarāb u yebāb eyler.Ṭarfetü'l-aynī de ya vağdet içündür

"Kesī nemī yāred ki ān cā dem zened" kimse ħādir olmaz ki bunda dem ura belki cemī'an ħükm ü fermānına ser-fürü idüb muğī' ü münğād olmuşlardur.Nemī yāred nemī tevāned ma'nāsınadur

"Ān ki bā-murğ-ı hevā māhī dehed" ol hevāda pervāz ide murğā māhī virür.

"Bende-ğān-rā devlet-i şāhī dehed" bendelere şāhlık devletini virür. murād, cemī'e-i ħuşūşı ħükm-i ilāhiye müfevvez ü müsellemler idüğün iş'ardur şāhīde ya maşdarıyedür.

"Bī-peder ferzend peydā ü küned; pedersiz ferzendi ol Allah peydā vü zāhir eyler.

"Ṭıfl-rā der-mehd gūyā ü küned" beşikte ṭıflı ol Allah gūyā eyler. Ferzenden murād Ĥazret-i İ'sādur ki pedersiz ħalk olınmuşdur. Ķavlihi Te'ālā: "inne meşele İ'sā ĩnde'llāhi ila kün fe-yekün"¹²⁶ (7a) ṭıflıdan murād yine Ĥazret-i İ'sā olmağ cā'izdür Ķavlihi Te'ālā: "Fe eşarat ileyhi ħālu keyfe nükellimü ila ve ce'alenī nebiyyā"¹²⁷ ve

¹²⁶ "inne meşele İ'sā ĩnde'llāhi ke meşeli Ādem ħaleğahū min türābin şümme ħāle lehū kün fe-yekün". Allah katında İsa'nın hali, topraktan yarattığı Ādem gibidir. Sonra ona 'ol' dedi, o da oluverdi. Al u imran 3/59

¹²⁷ "Fe eşarat ileyhi ħālu keyfe nükellimü men kāne mehdıabiyyā .Kāle innī 'abdüllāhi ātāniyel kitābe ve ce'alenī nebiyyā" Bunun üzerine Meryem ona (İsa'ya) işaret etti.Kavmi: ' Biz beşikteki bir çocukla

Yusuf Peygamberüñ kışşasında mezkûrdur. Züleyha Hazret-i Yüsufa bühtân itdikde Yusuf ol bühtândan halâş bulmak için eyitdi: Dört aylık beşikde bir tıfl vardur ol diğkat ol hânede bezm eyleyebile idi anı getürün ki pâklığıma ol tıfl şehâdet eyler. Kavlihi Te'âlâ: "İn kâne kamışuhu kudde min kubûlin ila ve hüve mine's-şadıkiyn"¹²⁸. Tıflıdan murâd bu tıfl olmağ câ'izdür.

"Mürde-i şad-sâle râ hayy mi küned" yüz yıllık ölüyi diri eyler

"İn be-cüz Hağğ digeri key mî küned" bunı Hağğ Hazretinden gayrı bir gayrı kaçan eyler.Mürde-i şad-sâleden murâd 'aziz feygamberdür ki bir çürimiş üstüh'ân görüb eyitdi ki bu üstüh'ân tekrar nite hayât bulur ber Hağğ Te'âlâ Hazreti kemâl-i kudretini aña bildirmekten ötüri orada anuñ rûhını kabz idüb yüz yıl anı ol hâl üzre kodı yüz yıldan soñra emr-i Hağğ ile hayât bulub andan soñra nice zamân diri oldı.İn be-cüzde ya zâiddür. Kavlihi Te'âlâ:

"Ev kellezi merrâ 'alâ karyetiv ve hiye hâviyetün 'alâ 'urüşihâ kâle ennâ yuhyî hâzihi'llâhü" ilâ kavlihi: "Enna'llâhe 'alâ külli şey'in kâdir"¹²⁹

"Şâni°-i kez tıyn selâtin ü küned" anuñ gibi bir şâni°dür ki tıyndan selâtin eyler.şâni° de ya vahdet içündür Kavlihi Te'âlâ: "İz kâle rabbüke lilmelâiketi inni hâliğun beşeren min"¹³⁰

nasıl konuşuruz? ' dedi. Çocuk (İsa): Ben Allah'ın kuluyum. O bana kitap verdi ve beni peygamber yaptı.' Meryem 19/29-30

¹²⁸ "Kale hiye râvedetni an nefsi ve şehide şahidün min ehlihâ İn kâne kamışuhü kudde min kubûlin fe-şadekat ve hüve mine'l-kâzibin. Ve in kâne kamî suhu kudde min dübürün fe kezebet ve hüve mine's-şadıkiyn"

Yusuf: 'O, kendisi benim nefsim'e yaklaşmak istedi' dedi. Kadının akrabalarından bir şahid de: 'Eğer Yusuf'un gömleği ön tarafından yırtıldıysa kadın doğru söylemiştir, Yusuf ise yalancılardandır' ' (Yok) eğer gömleği arkadan yırtılmışsa kadın yalancıdır, Yusuf doğru söyleyenlerdendir' dedi. Yusuf 12/26-27

¹²⁹ Ev kellezi merrâ 'alâ karyetiv ve hiye hâviyetün 'alâ urüşihâ kâle ennâ yuhyî hâzihillâhü ba'de mevtihâ fe'emmâtehullâhü miete âmin sümme be'aseh kâle kem lebistü kâle lebistü yevmen ve ba'de yevm kâle bel lebiste miete âmin fenzur ilâ ta'âmike ve şarâbike lem yetesenneh venzur ilâ hımârik ve linec'aleke âyeten linnâs venzur ile'l-izâmi keyfe nünşizühâ sümme neksühâ lâhmen felemmâ tebeyyene lehü kâle a'lemü ennallahe 'alâ külli şey'in kâdir" Yahut şu kimse gibi ki, bir kasabadan geçti.O kasaba harap ve yıkıktı.'Acaba Allah bunu şu ölümünden sonra diriltir mi? ' dedi. Allah onu yüz sene öldürdü. Ve sonra tekrar tekrar diriltti. Ve 'Ne kadar yattın' dedi. O: 'Bir gün veya bir günden az yattım' dedi. Allah:' Bil ki sen yüz sene yattın. Yiyeceğine ve içeceğine bak. Bozulup kokmamıştır. Bir de merkebine bak. Seni insanlar için ibret nişanesi kılacağız. (Merkebin) kemiklerine bak ki, nasıl birleştiriyoruz ve sonra üzerlerine nasıl et giydiriyoruz' dedi. Ona hakikat apaçık belli olduğunda:'Bildim ki Allah her şey'e kâdirdir.Bakara 2/259

¹³⁰ İz kâle rabbüke lilmelâiketi inni hâliğun beşeren min salsâlin min hamein mesnün" O vakti hatırla ki- Rabb'in meleklerle : ' Ben kuru bir çamurdan, şekillenmiş bir balçıktan bir insan yaratacağım' Hicr 15/28

"tıyn-ı necm-râ rahm şeyâtin mi küned" necmi şeyâtime rahm eyler Kavlihi Te'âlâ:"Velekad zeyyene's-semâe'd-dünyâ bi-meşâbiyhâ ilâ ve a'tednâ lehüm azâbe's-sa'ir"¹³¹ (7b) "Ez zemîn-i huşk rüyâned giyâh" kıru yirden ot bitürür Kavlihi Te'âlâ "Evelem yerav ennâ nesûku'l-mâ'e ile'l-arđıl cürizi ila efelâ yübşirün"¹³²

"Âsmânha râ hem ü dâred nigâh" âsumânı dağı ol Hudâ dütâr yani kudret ile hıfz eyler.nigâh hıfz ma'nâsınadır Kavlihi Te'âlâ: "İnnallâhe yümsikü's-semâvâti ve'l-arda ilâ kavlihi innehü kâne ħalîmen ħafûrâ"¹³³

"Hiç kes der mülk-i ü enbâr nî" hiç kimse anuñ ħükm ü mülkinde şerik degildir. Mülk pâdsâhlık ma'nâsınadır Enbâr-ı şerik "lâ ilâhe illâllâh vağdehu lâ şerike lehu lehü'l-mülkü ve lehu'l-ħamdü ve hüve ala külli şey'in ħadîr"

"Ķavl ü râ laħn ney sâzi nî" anuñ sözine şavtı ve ĶyoĶdur. Murâd ĶaĶĶ Te'âlâ ħâzretinüñ kelâm-ı şerifi ħarf u şavftdan münezzeħ idüĶün iş'ardur. laħn şüret ma'nâsınadır, sâz bunda tertîb düzen ma'nâsınadır

"Der na't-ı resül Ķabe Ķavseyn

"Seyyidü'l-Kevneyn Ķatemü'l-Mürselîn" Ol Resül iki âlemüñ seyyidi ve mürsel peyĶamberlerüñ ħatemidür. Kavlihi Te'âlâ: "Mâ kâne MuĶammedün ebâ eĶadin ilâ ve kâne'llâhu bi külli şey'in âlîmâ"¹³⁴ murâd ħâtemü'n-nebiyyün idüĶün iş'ardur. nitekim kendülerinüñ elfâz-ı dürer-bârlarından vâriddür. "Lâ nebiyye ba'dî"

"ÂĶir âmed bûd faĶrû'l-evvelîn " ol resül egerçi cem'î-i enbiyâ vü rusülden şoĶra geldi lâkin evvel gelen peyĶamberlerüñ faĶrı ve güzîdesi oldu. Zirâ andan eşref ve

¹³¹ "Velekad zeyyene's-semâe'd-dünyâ bi-meşâbiyhâ ve ce'alnâhâ rucümen li's şeyâtin ve a'tednâ lehüm azâbe's-sa'ir" Yemin olsun dünya semasını yıldızlarla tezyin ettik. Ve onları şeytanlara atılacak şey kıldık Ve onlara Cehennem azabını hazırladık. Mülk 67/5

¹³² Evelem yeravennâ nesûkul mâe ile'l-arđıl cürizi fe nuhrîcu bihi zer'an te'külü minhü en'âmühüm ve enfüsühüm efelâ yübşirün" Ya hiç görmediler de mi biz kır yere suyu salıveriyoruz da onunla bir ekin çıkarıyoruz; ondan hayvanları da yiyor, kendileri de! Hâlâ gözlerini açmayacaklar mı? Secde 32/27

¹³³ "İnnallâhe yümsikü's-semâvâti ve'l-arda en tezûla velein zâletâ in emsekehümâ min eĶadim min ba'dih innehü kâne ħalîmen ħafûrâ". Doğrusu gökleri ve yeri zeval bulmamaları için Allah tutmaktadır. Eğer onlar zeval bulurlarsa Allah'tan başka onları tutacak kimse yoktur. Allah, Halîmdir, Gafûrdur. Fatır35/41

¹³⁴ "Mâ kâne MuĶammedün ebâ eĶadin min ricâliküm velâki'r-rasüle'llâhi ve ħâtemen nebiyyîn ve kâne'llâhu bi külli şey'in âlîmâ" Muhammed, adamlarınızdan hiç birinin babası değildir. Fakat o, Allah'ın Resülü ve PeyĶamberlerin sonuncusudur. Ahzab (40).

mükerrem kimse halk olunmadı. Raḥmeten li'l-‘ālemīn oldı. Ya‘nı Ḥabīb-i Ekrem ‘aliyyhi’-şalatü ve’s-selām .evvelīn cemi‘-i evveldür. Meşnevî:

Ḥ‘āce-i dünyā vü dīn genc-i vefā
 Şadr be-der-i her dü-yı ‘ālem-i Muştafā
 Aftāb-ı şer‘ ü deryā-yı yaqın
 Nūr-ı ‘ālem raḥmeten li'l-‘ālemīn (8a)
 Mihterīn ü bihterīn-i enbiyā
 Reh-nümā-yı aşfiyā vü evliyā
 Pişvā-yı in cihān ve ān cihān
 Muqtedā-yı aşikār ü nihān
 Her dü giti ez vücūdeş nām yaft
 ‘Arş niz ez nām-ı ü ārām yaft

Nazm:

"Ān ki āmed nüh felek mi‘rāc-ı ü" ol resūl ki nüh felek anuñ mi‘rācı geldi. Ya‘nı cismānı mi‘rāc-ı şerīfde nüh felekden güzer eyledi.nüh toquz ma‘nāsınadır

"Enbiyā vü evliyā muhtāc-ı ü" enbiyā ve evliyānuñ muhtācıdır. Meşnevî:

Heme enbiyā der penāh-ı veyend
 muqīm der bār-gāh veyend
 mihr-i minber-i ü heme aḥterend
 Ü sultān-i heme leşkerend

"Şūd vücūdeş raḥmeten li'l-‘ālemīn" anuñ vücūd-ı şerīfi ‘ālemlere raḥmet oldı.

Nitekim Ḥaḳ Te‘ālā ḥazreti buyurmuşdur: "Ve mā erselnāke illā raḥmeten'lil ‘ālemīn"¹³⁵

"Mescid-i ü şūd neme rüy-ı zemin" cemi‘-i yir yüzi anuñ mescidi oldı. Zīrā nāsuñ cem‘isine peygamber gönderildi. Sā‘ir enbiyāya bu miqdār rif‘at ve bu ḥālet ve rütbet virilmedi.şūd fi‘l-i māzīdür

¹³⁵ Seni de (ey resūlüm) ancak ālemlere rahmet olarak gönderdik. Enbiya 21/107

"Ān ki yāreş bŭd Ebŭ Bekr u 'Ömer" Ol Resŭl ki Ebŭ Bekr ve 'Ömer rađıyallāhŭ
 'anhŭmā anuñ yāri idi.

"Ez ser engüşt-i ũ şaqq şŭd kamer" anuñ mübārek barmağı ucundan kamer iki
 pāre oldu dimekdŭr. Engüşt kāf-ı fārisinŭñ fetħasıyla barmağ ma'nāsınadır Nitekim
 Hāzret-i Hāqq-ı Celle ve 'alā buyurur: "İkterabetis sâ'atü ve'n şaqqal-kamer"¹³⁶ . Beyt:

Çü 'arş ber āmiht şemşir bımı
 Be-mu'cizı miyān-ı kamer zed dŭ nım

Neşr ba'zı nüshada böyle vāқи' olur: "Ān ki şŭd pāreş Ebŭ Bekr u 'Ömer" ammā
 haқиkatde ikisi birdŭr. Nazm:

"Ān yekı ũ rā refiğ-i ğār bŭd" ol biri ki murād (8b) Hāzret-i Ebu Bekrdŭr. Refiğ-i
 ğār idi ğār mağara ma'nāsınadır Kavlihi Te'ālā: "sāniyesneyni iz hŭmā fi'l-ğārı"¹³⁷
 Ka'be-i muazzamadan Medīne-yi münevvereye hicret vāқи' olduđı gice bir mađarada
 pinhān oldılar. Küffār-ı Hāk-sār her ne kadar ki cŭst ũ cŭ eylediler anlardan aşlā eşer
 ve haber bulmadılar. Meşnevı:

H'āce-i evvel ki yār-ı ğār ũst
 Sānı işneyn u hŭmā fi'l-ğār ũst
 Şadr-i dın şıddığ-ı ekber kuţb-ı Hāqq
 Bürde der şıddığ ez-reh-ı ma'nı şaqq
 Her ki Hāqq ez bār-ğāh-ı kibriyā
 Riht der şadr-ı şerif-i Muştafā
 Çŭn 'ömr-ı mevlā be-dıdār şadr-ı ũ
 Güft käreş ān mevlā der şadr-ı ũ
 Nazm:

¹³⁶ Kıyamet yaklaştı v e ay bölündü. Kamer 54/1

¹³⁷ illā tensurŭhŭ fekad nasarahullahŭ iz ahreçehŭllezine keferŭ sāniyesneyni iz hŭmā fi'l-ğārı iz yekuŭlŭ lishahıbihi lâ tahzen innallahe ma'ānā fe enzelallahŭ sekinetehŭ aleyhi ve eyyedehŭ bicŭnŭdin lem terevhā ve ce'ale kelimetellezine keferŭssŭflā ve kelimetullahi hiyel ulyā vallahŭ 'azizŭn hakım" Eğer Resŭle yardım etmezseniz, onu kâfirler memleketten (Mekke) çıkardıkları zaman ona Allah yardım etti. Mađarada oldukları zaman, ikinin biri arkadaşına : ' Mahzun olma. Allah bizimle beraberdir ' dediği zaman, Allah sekinesini (kuvve-ı maneviyyesini) onun üzerine indirdi. Ve onu görmediğimiz askerlerle teyid etti. Küfredenlerin kelimesini alçaltmıştı. Allah' ın kelimesi ise, o, çok yücedir. Allah Azizdir Hakımdır. Tevbe 9/40

"Ve ân diger leşker keşî ebrâr bûd" ol biri ki murâd 'Ömer hażretidür. Leşker keşî ve server idi. zirâ mülk-i 'acem ve ekşer memâlik anuñ hilâfeti zamânında fetḥ oldu. Ebrârdan murâd âşḥâbdur. Ebrâr berrüñ cem'îdür. Yānuñ fetḥasıyla eyü kimse ma'nāsına. Meşnevî:

H'âce-i şer'î âftâb cemî'î dîn
 Zıll-ı Haḫḫ Fâruḫ-ı 'azam-ı şem'î dîn
 Hatm kerde 'adl u inşâf be-Haḫḫ
 Der firâset bürde ez yârân sebaḫ
 Kâr-ı dîn ez 'adl ü encam tām yâft
 Neyl-i cünbîş-i zelzele ârām yâft
 Ân ki dâred ber-şîrât-ı evvel güzer
 Hest ü ez ḫavl-i peyamber 'ömr
 Ân ki evvel ḫalka-i dârü's-selâm
 Ü be-dest âred zehî 'âlî maḫâm

Naẓm: "Şâḫibeş bûdend 'Oşmân u 'Alî" 'Oşmân, 'Alî raḫıyallāhu 'anhümâ ol Resülün şâḫib ü muşâḫibi idiler. Bûdende, oldılar manasına cā'izdür. şâḫibeşde şin Hażret-i Resüle râci'dür

"Be her ân geştend der-'âlem velî" andan ötüri (9a) 'âlemde velî oldılar.geştend bûdende şüdüdü ma'nāsınadır

"Ân yekî kân ḫayâ vü ḫılm bûd" ol biri ki murâd Hażret-i 'Oşmândur ḫayâ ve ḫılm kânı idi ki âsumân-ı melâ'ike andan utanurlardı. Meşnevî:

H'âce-i sünnet ki nür-ı muḫlaḫest
 Belî Hudâvendend ve nür ber-Haḫḫ est
 Ân ki ḡarḫ-ı baḫr-ı 'irfân âmedest
 Şadr-ı dîn-i 'Oşmân affân âmedest
 Rehet kân-ı râyet-i îmân girift
 Ez emirü'l-mü'minîn 'Oşmân girift

Revnağ kân ʿarşa-i kevneyn girift
 Ez dil-i pür-nür-ı zû'n-nîreyn girift
 Seyyid-i sâdât güftâ ber felek
 Şerm dâred dâ'im ez ʿOsmân felek
 bel belki taqdirindedür

Nazm:

"Ve ân diger bâb-ı medîne-i ʿilm bûd" ve ol birisi ʿilm şehrinüñ kapısı idi. Nitekim meşhûrdur: "Ene medînetü'l-ʿilm ve ʿaliyyün babuha" Medîne'de hemze yazılır lakin ya sâkin okınur bunuñ mişâli meşnevîdür çokdur Meşnevî:

H'âce-i Hâkğ pişvâ-yı râstın
 Kûh-ı hilm vü baħr-i ʿilm ü ʿalem-i kûṭb-i dîn
 Sâķı-i kevser imâm-ı reh-nümâ-yı İbn-i ʿamm-ı Muştafâ
 Şîr-i Hudâ mürtezâ ve müctebe cüft .i
 H'âce-i ma'şûm dâmâd-ı Resûl
 Der-beyân ez reh-nümünî âmâde
 Şâhib-i esrâr-ı sülûķi âmede
 Muḳtedâ-yı dîn be-istiḳkâķi üst
 Ma'nâ-yı muṭlağ ʿale'l-ıṭlâğ üst

Nazm:

"Ân resûl-i Hâkğ ki ḳayrû'n-nâs bûd" ol Hâkğkuñ resûli ki nâsuñ belki cem'e-i ʿâlemün ḳayr u güzîdesi idi.

"ʿÂm-ı pâkeş Hâmza ve ʿAbbâs bûd" anuñ pâk-ı ʿammı Hâmza ve ʿAbbâs idi. Murâd, ʿammîlerinden İmâna gelmiş hemân ve nev ikisi idüğün beyândur.

"Her dem ez mâ şad dūrüd ve şad selâm" her dem bizden yüz dūrüd ve yüz selâm

"Ber Resûl ve âl-i âşhâbeş tamâm" Resûl üzre (9b) ve anuñ tamâm ve cemî'e-i âl u aşhâbı üzre olsun

Der menâkıb-ı eimme-i dîn

Rahmetu'llâhi 'aleyhim ecma'in

"Ân imâmâni ki kerdend ictihād" ol 'azîmü'l-ıqadr imâmlaruñ şer'î şerîf ve dîn-i münîfüñ revnâk taqvâsı için Qur'ân-ı 'azîm ve hadîs-i şerîfde sa'y ü (i)çtihād eylediler.

"Rahmet-i Haqq ber-revân cümle bād" Haqq Te'âlânuñ rahmeti cemî'sinüñ rûhı üzre olsun. İmâmân cemî'î-i imâmdur fârisî kıâidesi üzre anda yâ-yı vahdet ta'zîm içündür. Revân bunda rûh ma'nâsınadır. Bād, bunda emr-i gâ'ibdür.

"Bü Hanife bûd imâm bâ-şafâ" imâmlardan biri imâm-ı bâ-şafâ Ebü Hanife idi ki ism-i şerîfi Nu'mân ve pederinüñ ism-i şerîfi sâbitdür. Ebü Hanife künyesidür Bü Hanife lafzından elif hâzî olunmuşdur

"Ân sirâc-ı ümmetân-ı Muştafâ" Ol Muştafâ ümmetlerinüñ sirâcıdır. Murâd budur ki sirâc-ı ümmeti hasebince Hażret-i Resül ümmetinüñ sirâcı idi ki kaşr-ı İslâma andan şua ve nûr irişdi. Zîrâ Habîb-i Ekrem Hażretlerinüñ haqqında sirâc ümmeti dimişdür sirâc çerâğ ma'nâsınadır Ümmet, bölük ma'nâsınadır. Ümmetân cem'î-i ümmetdür. Kıâide-i fürs üzre

"Bād-ı fażl-ı Haqq karîn-i cân-ı ü" Haqq Te'âlâ Hażretinüñ fażl u ihsânı anuñ rûh-ı şerîfine karîn olsun. fażl ihsân ma'nâsınadır

"Şâd bād-ı ervâh-ı şâkirdân-ı ü" Anuñ şâkirdlerinüñ rûhları rahmet-i Haqq ile şâd olsun

"Şâhibeş Bü Yûsuf kağı şüde" Ebü Yûsuf kağı anuñ muşâhibi olmuş bu hem vechdür anuñ muşâhibi kağı olmuş, Ebü Yûsufdur. (10a) aşlı Ebüdür.

"Ve zi Muhammed zü'l-minen râđi şüde" ve Muhammed[d]en ihsânlar şâhibi Allâh râzî olmuş zü'l-minenden murâd, Allâhu Te'âlâ Hażretidür zü şâhib ma'nâsınadır Minen, cem'î-i menndür nünüñ teşdidiyle ki bunda ihsân manasınadır. Hüseyin Sâdât, Meşnevî şerhinde zıkr eylemişdür. Dâvud Ta'î Hażreti ki meşâyih-i 'izâmdandır. Hażret-i Ebü Hanifenüñ şâkirdi idi. Ebü Hanife Hażret vefât itdükden soñra Muhammed ve Ebü Yûsuf Hażretine şol mes'eledeki eşkâl vâkı' olurdu. Dâvud-ı

Ṭā'ī Ḥazretine gelüb su'âl iderlerdi. Dāvud Ṭā'ī Ḥazreti söz Muḥammedüñ olsa suḥan suḥan-ı Muḥammed est güfti yani bir ḥuşuşda söz Muḥammedüñ sözidir dirdi. Söz Ebü Yüsufüñ olsa suḥan ünsiyyet güfti söz budur dirdi. Lâkin Ebü Yüsufüñ nâmını zikr eylemezdi ve aña müteveccih olmazdı. Ululardan bir kimseye niçün Ebü Yüsufa ri'âyet itmezsiñüz didi. Dāvud Ṭā'ī Ḥazretleri cevâb virüb eyitdi ki iki sebebden biri bu ki üstâdı Ebü Ḥanîfe Ḥazretine muḥâlefet eylemişdür. Zîrâ Ebü Ḥanîfe Ḥazretleri cess kabûl idüb қаzâ қабул eylemedi. Beyt:

Bü Ḥanîfe қаzâ ne-kerd ü be-mürd

Tâ be-mîrî eger қаzâ ne küñî

Eger қаzâ ve biri daḡı bu ki Ebü Yüsuf 'alemi dünyânuñ 'izzi ve i'tibârı için taḥsîl eylemişdür. Hemân bir ḥuşuşda üstâdına muḥâlefet iden yoḡdur. İhânete müsteḥâk olıcaḡ her dem üstâdına muḥâlefet ve 'adâvet (10b) idüb zararına қаşd iden kimsenüñ ḡâli 'aceb nice olur. İmânsız ölmesi muḡarrerdür meger ki Ḥaḡḡ te'âlâ Ḥazreti luḡf ide ve Şir'atü'l-islâm şerḡinde mestûrdur. İnnel-Ḥaḡḡu'l-ḡuḡuḡ Ḥaḡḡu't-ta'lim ve Mevlânâ Câmî Hazretleri Şeyḡü'l-islâm 'Abdden naḡl idüb eydür ki Şeyḡü'l-islâm buyurmuşdur ki her kim ki senüñ üstâdına cefâ ide sen düst dutasın gelib senden yeḡdür.

"Şâf'î İdrîs vü Mâlik bâ-Züfer" imâmlardan büy-ı Şâf'îdür ki ismi İdrîsdür ve biri Mâlikdür Züferle yani biri İmâm-ı Mâlik ve biri İmâm-ı Züferdür

"Yâft zeyn-i şân-ı dîn-i Aḡmed zîb ü ferr" Aḡmedüñ dini murâd-ı dîn-i islâmdur. Anlardan zîb ü zînet ve ferr-i kuvvet buldı. Ferr kuvvet ve leḡâfet ma'nâsına isti'mâl olınur zîbzînet ma'nâsınadır Aḡmedden murâd, Ḥabîb-i Ekrem Ḥazretleridür. İmâmlardan biri Aḡmed Ḥanbel iken anı zikr eylemedi. Mezkûr olan imâmlar mezhebi anuñ mezhebinüñ şüyû'ı olduḡı içündür.

"Rûḡ-ı şân der şadr-ı cennet şâd bâd" cennet şadrından anlaruñ rûḡı şâd olsun bâd bunda iki maḡalde emr-i ḡâibdür.

"Ḳaşr-ı dîn ez 'ilm-i şân âbâd bâd" dîn қаşrı añlaruñ 'ilminde ma'mûr olsun

Der günäh ne mî güyed

"Pâdişâhâ cürm-i mârâ der güzâr" Ey pâdişâh bizim cürmimizi 'afv eyleye der güzâr emr-i hâzırdur

"Mâ güneh-kârîm ve tû âmürz-gâr" Biz güneh-kârız ve sen ğaffârsuñ amürzgâr ğaffâr ma'nâsınadur

"Tû nigû kârî vü ma'bed kerdeîm" Sen eyü işlersün zira her dem keremüñden günâhlarımızı 'afv eylesün ve hâl bu ki biz yaramaz ve nâ-ma'qûl kabîh günâhlara (11a) irtikâb eylesün

"Cürm bî pâyân ve bî-ğadd kerdeîm" Pâyânsız ve ğaddsız cürm eylemişüz ba'zi nüshada böyle vâқи' olmuşdur "cürm bî-endâze ve bî-ğadd kerdeîm"; ammâ nüsha ol evvelîdür. Beyt:

Tû binâ vü mâ hâif ez yek dîger

Tû bürde püst î ve mâ bürde der

Naẓm:

"Sâl-hâ der fışk u 'ışyân geşteîm" nice yıllar ya'nî çok zamân ziyâde fışk ve 'ışyânda olmuşuz.

"Âhır ez kerde peşimân geşteîm" âhır kabîh fi'lerden peşimân olmuşuz.

"Rûz u şeb ender ma'âşî bûdeîm" Rûz u şeb ma'şiyetlerde olmuşuz.

"Ġâfil ez yu' ğaz nevâşî bûdeîm" Yu'ğaz bi'n-nevâşide ğâfil olmuşuz. Qavlihi Te'âlâ: "Yu'rafü'l-mücrimüne bî sîmâhüm fe-yü'hazü bin nevâsiy ve'l-ağdâm"¹³⁸ Kıyâmetde kâfirler 'ââmetler ile ma'âlûm olalar. Pes ehl-i düzağ oduñ saçları ve ayakları ile çutulub düzağa atılır. Murâd düzağdan ğâfil olub 'âşî olmuşuz dimekdür.

"Dâ'imâ der bend-i 'ışyân bûdeîm" dâ'imâ 'ışyân kaydında olmuşuz

"Hem qarîn nefis ü şeytân bûdeîm" hem nefis ve şeytâna qarîn ve muşâhib olmuşuz. Belki bende gibi anlaruñ emrine itâ'at üzreyüz. Beyt:

Ne-mî tâzed İn nefis-i ser-keş çünân

¹³⁸ Günahkârlar simalarından tanınacak, perçem ve ayaklarından yakalanacaklardır. Rahman 55/41

Ki ʿaḳleṣ tevāned girifteṣ ʿinān

Nazm:

"Bī-güneh ne-güzeşte ber-ma sāʿatī" bizim üzerimize günahsız bir sāʿat geçmemiş

"Bā-ḥuzūr-ı dil ne-kerde ṭāʿatī" ḥuzūr-ı ḳalble bir ṭāʿat eylemişüz

"Ber der āmed bende-i be-güriḥte" ṭāʿatüñden firār eylemiş bende ḳapuña geldi

"Āb-rüy-ı ḥöd be-ʿıṣyān (11b) riḥte" ḥālbü ki ʿıṣyān ile kendünüñ yüzi şuyını

dökmüş. Rubāʿi:

İlahī ʿindeke'l-ʿāşī ittāken

Maḳarren bi zünübi ḳaddüʿāken

Fe in taḳfir fe ente lizāke ehli ;

Ve in tetḫud mimmen yerḫam sivāken

Beyt:

Ver ez cehl-i ḡāib şüdem ;

Bu hem maʿnādur. ʿİşyān sebebi ile kendünüñ āb-ı rüyını dökmüş

"Maḡfiret dāred ümmid ez luṭf-ı tū

"Ze ān ki ḥöd fermüde lâ taḳnaṭū" Senüñ luṭfuñdan maḡfiret ümmid ṭutar zirā ki kendüñ "lâ taḳnaṭū" buyurmışsun. Ḳavlihi Teʿālā: "Ḳul yā ʿibādiya'llezīne esrafü ʿalā enfüsihim innehu hüve'l-ḡāfuru'r-raḫīm"¹³⁹

"Baḫr-i elṭāf-ı tū-yı bī-pāyān buved" Senüñ elṭāfuñ deryası bī-pāyāndur.elṭāf cemʿi-i luṭfdur

Nā ümid ez raḫmet şeyṭān buved" Senüñ raḫmetüñden nevmid şeyṭāndur. "buved" bu iki maḫalde est maʿnāsına olmaḳ rüşendür. Olmaḳ maʿnāsına olmaḳdan

"Nefs ü şeyṭān zed kerīmā rāh-ı men" Ey kerīm nefis ü şeyṭān benüm yolımı urdı.

Murād bu ikisini senüñ ʿibādetüñden dūr eyledi dimekdür.

¹³⁹ Ḳavlihi Teʿālā: "Ḳul yā ʿibādiya'llezīne esrafü ʿalā enfüsihim lâ taḳnetü min raḫmeti'llāh innellāhe yaḡfiruz zünübe cemīʿā innehu hüve'l-ḡāfuru'r-raḫīm" De ki: ' Ey nefislerinin aleyhinde haddi aşan Allah'ın kulları! Allah'ın rahmetinden ümid kesmeyin. Çünkü Allah bütün günahları maḡfiret eder. Zira O, Gafūr'dur, Rahim'dir. Zümer 39/53

Raḥmetet bâşed şefâ'at ḥ'âh-ı men" benim şefî'im senüñ raḥmetüñ olur. raḥmetde tâ yine ḥitâb içündür şefâ'at-ı ḥ'âh vaşf-ı terkbîdür Meşnevî:

Ne-mî tâzed in nefsi ser-keş çünân

Ki 'aқleş tevâned girifteş 'ınân

Ki bâ-nefs ü şeytân berânedbe-zür

Nezd-i pelengân ney-âyed zür

Nazm:

"Çeşm dârem kez güneş pâkem küni" Ümid tutarım ki günâhımdan beni pâk idesin.

Piş ez ân k'ender-i cihân ḥâkem küni" andan öñ ki beni cihânda ḥâk eylersün bu hem ma'ñâdur andan evvel ki (12a) beni cihânda pâk idesin. Murâd, ḳable'l-mevt benim tövbemi ḳabül idüp 'afv ü mağfiret eyle beni günâhdan pâk eyle dimekdür. Çeşm, bunda ümîd ma'ñâsınadır.

"Ender ân dem kez beden cânem berî" ol demde ki bedenimden cânımı iledesin. ol demdeki cismimden cânımı iledirsen bu hem ma'ñâdur

"Ez cihân bâ-nür-ı imânem berî" cihân beni imân nûrıyla iledesin. Meşnevî:

Ḥudâvendgârâ nażar kün be-cüd

Ki cürm âmed ez bendegân dü vücüd

Günâh âyed ez bende-i ḥâk-sâr

Be-ümîd-i 'afv-ı Ḥudâvendgâr

Merâ şerm-sârî zi rüy-ı tû bes

Diger şerm-sârî me kün piş-i kes

Der nigūhiş nefsi emmâre mî-güyed

"'Âқıl ân bâşed ki ü şâkir buved" 'Âқıl ol kimsedür ki, cemî'e-i ḥuşuşda o şâkir ola.

"Vü ān gehī ber nefsi-ı hōd kâdir şevēd" ve andan şoñra kendü nefsi üzre kâdir ola ve gâlib ola. Nefse kudret ahlâk-ı zemimenün izâlesi ile müyesser olduğu iş'ar itmek için bu siteme sülük eyledi.

"Her ki hışm hōd fūrū hōred ey cevān" Ey cevān her kim ki kendü hışmını yutdı ya'ñi gâzâbını def' eyledi hışm hanuñ fetşasıyla füşaḥâ dilinde ve kesre ile 'avām dilinde "Ve'l-kâzımîne'l-gayza ve'l-âfine 'ani'n-nās"¹⁴⁰ zümresinden olmağ ümidiyle

"Bâşed ü ez restgārān-ı cihān" ol kimesne cihānuñ kırtulmuşlarından olur. restgārān cem'î-i restedür bir kelimenün āhirinde hâ ola cem'î olındıkda bir kâf-ı fârisi ziyâde kıılınur. Meşnevî:

Nigüyem çü ceng āverī päydâr
 Çü hışm āverī 'aql ber-cān dâr
 Taḥammül küned her ki rā 'aql hest
 Ne 'aql ki hışmeş küned zîr dest
 Çü leşker bîrün tâht hışm ez kemîn
 Ne insâf mände ne taqvâ ne dîn

"Ān buved ebleh terîn merdümān" (12b) merdümleñ eblehkeki ol kimsedür.

"Kez pey-i nefsi ü hevâ bâşed devān" nefsi ve hevānun ardında yilici ola murād nefsi-perest ve hevâ-perest ola dimekdür. Ba'zî nüshada kez yirine kü vâkı' olub ma'nâ böyle olur ki, o nefsi ve hevâ ardınca yilici ola

"Vü ān gehī pendāred ān târik-i re'ÿ" ve andan şoñra ol târik ve nâ-ma'kûl re'ÿlü şanur.

"Ḥ'āhed āmürzīdeneş āhir Ḥudāy" 'aķıbet Ḥudā-yı Te'ālāyı anı yarlığar dir. Bu hōd muḥāldür.

"Gerçi derviş-i saht buved ey püser" Ey püser, egerçi dervişlik saht ü müşkildür.

"Hem zi dervişî ne-bâşed hüb-ter" hem dervişlikden laṭif ve hūbreg olmaz. dervişî de maşdariyedür. Beyt:

¹⁴⁰ "Ellezine yünfiküne fi's-serrâi vaddarrâi ve'l-kâzımîne'l-gayza ve'l-âfine ani'n-nas vallahü yuhıbbülmühsinîn" O takvâ sahipleri ki, bollukta ve darlık zamanında infak ederler, öfkelerini yutarlar ve insanların kusurlarını affederler. Allah iyilik edenleri sever. Al-i İmran 3/134

Çü mî be-güzered mülk ü cāh u serîr

Ber dār-ı cihān devlet-i āli-fakîr

Beyt:

Nigeh-bānî-yi mülk ü devlet belāst

Gedā pādişāhest ve nāmeş gedāst

Naẓm:

"Her ki ū rā nefs-i serkeş rām şüd" her kim ki nefs-i serkeşi añā rām ve muṭîc oldu serkeş vaşf-ı terkîbîdür

"Ez hıredmend ān nigū nām-şüd" eyü adlu "ākıllardan oldu. Baʿzı nüshada serkeş yirine tūsen vāķıc olur, hırden maʿnāsına nāde fetḥ ve zamm lugatdur ve baʿzı nüshada serkeş yirine şūmeş vāķıc olur. Maʿnā böyle olur ki her kimüñ anuñ şüm nefesi ana rām ü münkād oldu.

"Der-riyāzet-i nefs-i bed-rā gūş-ı māl" riyāzetde yaramaz nefsün kulağını bur ve anı zebūn eyle gūş muḳaddem-i mefʿüldür bāl emr-i ḥāzırdur bālîdenden

"Tā ne-y-nedāzedġ turā ender vebāl" tā seni vebāl ve günāh itmeye. Baʿzı nüshada mışrāc-ı evvel böyle vāķıc (13a) olur "der riyāzet nefs-rā"da gūş-māl-ı riyāzet"de nefs gūş-māldur, teʿdīb ile

"Her ki ḥʾāhed tā selāmet māned ū" her kim ki istiye tā selāmetde ḳala ol

"Ez cemîc-i ḥalḳ rü gerdāned ū" ol kimse ḥalḳuñ cemîcinden yüz döndüre.lafz-ı cemîc muẓāfdur Bu hem maʿnādur, yüz döndürsün bu vech üzre gerdāned emr-i ġāʾıbdür. Muẓariʿ şığası üzre nitekim bu beytde vāķıc olmuşdur. Beyt:

Be-tersed ān ki ber üftādegān ne-baḥşāyed

Ki ger zipāy üfted keş ne-gîred dest

es-selāme fi'l-vaḥdeti

"Merdümān-rā ser be-ser der-ḥʾāb dān" cemiyyen merdümleri ḥʾāb u ġafletde bil, ḥʾābdan murād ziyāde ġafletdür.

"Geřt-i bîdâr ân ki ũ reft ez cihân" bîdâr oldu ol kimse ki cihândan gitdi murâd
 "En-nâsu niyâmun feize mâtû in tebehû" hasebince cem'iyen 'âlem-i h'âba ve gâflette
 idügün iş'ârdur.

"Ân ki rencâned turâ 'özreş pezîr" El-'özru 'inde kirâmi'n-nâsı maķbûlün
 "hasebince anuñ 'özrini ķabûl eyle pezîr emr-i hâzîrdur

"Tâ be-yâbî mağfîret der vey me-gîr" Tâ ki Hâķķ Te'âlâ Hâzretinden mağfîret
 bulasın anuñ üzerine tütma ya'nî 'özrini ķabûl idüb anı perişân zâhir eyleme. Hâşıl-ı
 ma'nâ budur ki Hâķķ Te'âlâ Hâzretinüñ mağfîretine vuşul bulmaķ isteriseñ seni rencide
 hâţır idenüñ 'özrini ķabûl eyle dimekdür.me-gîr nehî hâzîrdur

"Hâķķ ne-dâred düst hâķķ âzâr-râ" Hâķķ Te'âlâ Hâzreti zâlim ve müzîj dost
 tütmez hâķķ-ı âzâr vaşf-ı terkîbidür

"Nist İn-i hâşlet yekî dîndâr-râ" bir dîndârüñ bu hâşleti bu ķadar murâd mü'min-i
 kâmil olan kimesne hâķķ âzâr olmaz belki hâķķ âzâr olan kimesne (13b) mü'min-i kâmil
 olmaz

"Ez sitem her kû dili râ riş kerd"

Her kimse ki o zulmden bir gönli mecrûh eyledi

"Ân ceraħat ber vücûd-ı h'îş kerd " müfîd ol cerâħati kendü vücûdı üzere eyledi.

Beyt:

Sitemger cefâ ber ten-i h'îş kerd

Ne cân-ı miskîn dervîş kerd

Nazm:

"Her ki der-bend-i dil-i âzârî buved" her kim ki dili âzârlıķ ķaydında ola dil-i âzâr
 vaşf-ı terkîbdür

"Der 'uķûbet kâr-i ũ zârî buved" 'uķûbetde anuñ işi fiğân olur

"Ey püser ķaşd-ı dil âzârî me-kün" Ey püser dil-i âzârlıķ eyleme

"Vez Hudā-yı h'îş bizârî me-kün" ve kendü Hudāñdan bizârlık eyleme murād, "innehü lâ yuhıbbu'z-zâlimin"¹⁴¹ hasebince bu sebebi ile Haqq Te'âlâ hazreti kendüñden bizâr eyleme dimekdür. me-kün nehî hâzırdur

"Nām-ı merdüm cüz be-niküyı me-ber" Halıkuñ nāmını iyilügünden gayrı ile iletmeye

"Ger hemî h'âhî ki kerdî mü'teber" eger ister iseñ Haqq Te'ala Hazreti katında mü'teber ve muhterem olasin. Ba'za nüshada bu beytün mısrâ^c-ı şanı mısrâ^c-ı evvel vâkı^c olmuşdur. Meşnevi:

Refiķi ki gâ'ib şüd ey nîk nām
Dü çizest ezü ber refiķân harām
Yeki ank mâleş be-bâıl horend
Düvvüm ân ki nâmeş be-ayb berend

Nazm:

"Kuvvet niki ne-dârî bed me-kün" eyülügi kuvvet tutmaz iseñ kimseye zarar ve kabâhat eyleme

"Ber vücüd-ı hüd sitem bî-hadd me-kün" kendü vücüduñ üzre ya'ni kendüñe bî-hadd ve bî-kıyâs zulm eyleme. Zira "ve el-leyse li'l-insānı illā mā se'ā"¹⁴² nefsüñdür. "Hayrü'n-nās men yenfa'u unnās" hasebince (14a) nāsuñ eyüsi oldur ki nāsa nef'i ola. Pes halk 'āmele nef'i maħz olan Zeyrek Ağa hazretleri güzide-i 'ālem ve zübde-i benî adem idüginе, iştibāh bu yoқdur Haqq Te'âlâ Hazreti cem'i^c-i murādātını müyesser idüb zümre-i evliyāda haşr ide. Beyt:

Cevānmerd eger rāst h'âhî velist
Kerem bişe-i şāh murādān 'Alist

Nazm:

¹⁴¹ "Ve cezâü seyyietin seyyietün mislühâ femen afâ ve asleha fe'ecrühü alallah innehü lâ yuhıbbu'z-zâlimin" Kötülüğün cezası ona denk bir kötülüktür. Fakat affedip islâh edenin mükâfatı Allah'a aittir. Allah, zâlimleri asla sevmez. Şura 42/40

¹⁴² İnsana, ancak çalıştığı vardır. Necm 53/39

"Rev zebān ğıybet merdüm be-bend" Yüri halkuñ ğıybetinden lisānıñı bağla ğıybet ğaynuñ kesresiyledür

"Tā ne-bīnī dest ü pāy-ı hōd be-bend" tā kıyāmetde kendü dest ü pāyuñı bende görmiyesüñ. Murād, ğıybet sebep-i ʿazāb-ı düzah idügün işʿārdur.be-bend emr-i hāzırdur Meşnevī:

Be duzah bürd müdebbirī rā günāh

Ki peymāne pür kerd dīvān-ı siyāh

Zıkr-i haqq be ğıybet piş mī reved

Mebādā ki tenhā be-duzah reved

Nazm:

"Her ki ez ğıybet zebāneş beste nıst" her kim ki anuñ zebānı ğıybetden bağlanmış degıldür.

"Ançünān kes ez ʿuqūbet reste nıst" Ancılayın kimse ʿuqūbetden kırtulmuş degıldür.restesim-i mefʿüldür

"El-ğıybetü eşheddü mine'z-zinā"

Der fevā'id hāmūşı mī güyed

"Ey birāder ger tū hestī Haqq taleb" ey birāder eger sen Haqq taleb idici iseñ

"Cüz be-fermān Hudā me-güşā-yı leb" Lebüñi Haqq Teʿālā fermānından ğayrı ile açma. Murād Haqq Teʿālā emrinden ğayrı söz söyleme haqq -ı taleb vaşf-ı terki bīdür. haqq taleb taqdırinde dir ki hesti de olan yā hitāb aña maşrūfdur.me-güşā nehī hāzırdur

"Ger haber dārī zi hayyu lā-yemüt" eger hayyü lā yemüt dan haber tutar iseñ hayyü lāyemüt ebedi diri maʿnāsınadır ki murād Bārī Teʿālā Hāzretidür (14b)

"Ber dehān-ı hōd be-neh mühr-i süküt" kendü dehānuñ üzere süküt mührini ko be-neh emr-i hāzırdur "Ez-zemānu süküt ve mülāzemetü'l-buyüt ve't-tevekkül ʿale'l-hayyillezi lā-yemütü"¹⁴³

¹⁴³ " Ve tevekkel ale'l-hayyillezi lā yemütü ve sebbih bihamdih ve kefā bihi bizünübi ibādihi habirā " Hiç bir zaman ölmeyen o bakı Teālā'ya güvenip dayan.O'na hamd ile tesbih et. Kullarının günahlarından O'nun haberdar olması yeter. Furkan 25/58

"Ey püser pend u naşîhat gûş kün" ey püser pend ve naşîhat istimâ° eyle

"Ger necâtî bâyedet hāmūş kün" eger saña °azāb ve belādan tamām-ı necāt ve hālāş gerek ise hāmūş ol. Kün-i şānî şüd ma°nāsınadır

"Her kirā güftār bisyāreş buved" her kim ki anuñ sözi çok ola ya°nî Hāķķ söz söyleye güftār muzāf degildür "Men keşura kelāmuhu keşura melāmuhu "

"Dil-i derün sīne-i bīmāreş buved" anuñ ķalbi sīnesi içinde bīmār olur lafz "her kirā" da rā zāiddür. dileş taķdīrindedür

"°Aķılān-rā pīşe hāmūşī buved" °amellerüñ pīşe ve ādeti sükūtdur. Belā-yı müvekkil bi'l-mantıķ ve Hāzret-i °Alī buyurmuşdur: "Sükūnü'l-lisān selāmeti'l-insān"

"Pīşe-i cāhil ferāmūşī buved" cāhilüñ pīşe ve °ādeti ferāmūşü'l-ķadr. Buved bunda est ma°nāsınadır. pīşe şan°at mā°nāsındur ki °ādet ma°nāsına isti°māl olunur ferāmūşda yā maşdariyedür

"Hāmūşī ez kizb u ğıybet vācibest" kizb ve ğıybetden sükūt vācibdür." İā kerāmete lil kezūb men terake kelimeten minel-ğıybeti eķabbu ile'llahi subĥānehu ve te°ala min elfi rek°atin"

Beyt:

Zebān āmed ez behr-i şükr ü sipās

Be-ğıybet ne kerdend Hāķķ-şinās.

Nażm:

"Eblehest ān kũ be-güften rāğıbest" ebleh dūr ki ol kimse ki kizb ve ğıybet söylemeĝe rāğıbdur. ān kũ ān ki ũ taķdīrindedür

Meşnevî:

Çih hūneş güft dīvāneĝ ģış

Kez u leb bedendān gezī

Men rizĝ nām-i merdüm nevestī

ĝBerem ne-güyem baĥr-i ğıybetest

Māderen ki dānend ber der u ķār-ı ĥıred (15a)

Ki t̄a^oat-ı hemān bih ki māder bēred

ve Silsiletü'z-Zehebde meşūrdur. Beyt:

Muştafā keş cevāmi^o'l-kelimest

Ki bedān silk-i şer^o- muntażammest

"ba^ode men kāne yu'minu bi'llahi ve bi-yevmin yenālu fihi"

Gevher-i şıdk bī-tefāvüt şıfat

ğhayren ü ğgüft

ğayr gü ğayr ver ne ğāmūş kün

Her çı ğayr ğayr er ān ferāmūş kün

Her ki dānā buved bā nigeħi Ğudā hest

bān ki Ğudā hest beyā hergiz ü şınev ü ger ez ğayr dem zened bāşed herçı ğı

Meşnevi:

Güyed be ^oağl güyed ve ğōş

Ver ne bāşed ğ güft ü ğāmūş

Nażm:

"Ey birāder cüz-i şenā-yı Ğağğ me-güy" Ey birāder Ğağğ Te^oalanuñ şenāsından ğayrı bir söz söyleme

"ğavl-i Ğağğ rā ez berāy rığğ me-güy" rığğ u ^oömrden ötri Ğağğ sözi söyleme rığğ ^oömür eylemek ma^onāsınadır

"Her ki derbend-i ^oibāret mi şevēd" Her kim ki fasāğat ve belāğat hevāsıyla ^oibāret ğoyunda ola

"Herçı dāred cümle ğāret mi şevēd" Her ne tutar cümle ğāret olur murād ğalbe menşūb olan ğalāt zā^oil olur dimekdür.

"Dil-i zi pür ğüften be-mīred der beden" ğöñül bedenden çōğ söylemekden ölür

"Gerçı ğüftāreş būd dürr-i ^oAden" egerçı anuñ sözi leğāfet ve bahādan dürr-i ^oAden ola ^oAden meşhūr bir yirüñ ismidür ba^ozi nüşhada ğüftāret vāğı^o olur. Tā-i ğığāb ile

"Ey ki sa'ý ender feşâhata mi küned" ve ol kimse ki faşâhata sa'ý eyleye

"Çihre-i dil rā cerāhat mi küned" gönül yüzini mecrūh eyle zira ki sa'ý ve cehd itmekden albe ziyāde ızırāb ve inıbāz (15b) iriřur

"Rev zebān ra der dehān mabūs dār" yuri zebānuñ dehānuñda mabūs tıt

"Ez alāyık-ı ıř rā me'ýūs dār" kendüni alāyıkdan me'ýūs ve nevmid tıt zira a Te'ālā azretinden ayrı bir ferd bir nesneye adır degildir. Mādām ki irādetu'llah ta'allu eylemeye. Beyt

Ne yāb mey ez cānib ıř kes

Be-rev cānib-i a nighdār ve bes

Nazm:

"Her ki ū der ayb-ı od binā Őeved" her kimse ki o kendü aybını orici ola

"Rū-ı ū-rā uvveti peydā Őeved" ve a cānibden anuñ rūına bir uvvet peydā olur. zira aflet ve ururdan alāř bulub 'ayb  olmaz uvveti de yā vadet iundur" Tūba limen Őaale 'uyūbuhu 'an 'uyūbi'n-nās " Meřnevi

Me-kün 'ayb-ı a ey ıredmend fāř

Be-'ayb-ı od ez a meřul bāř

Der 'amel-i ālīř mi üyed

"Her ki bāřed ehl-i imān ey 'aziz" ey 'aziz her kim ki ehl-i imān ola ba'z nüşhada ehl-i imān vāı' olur ol vat ma'nā aña ore olur

"Pāk-dāred ār ız ez ār ız" dōrt nesne dōrt nesneden pāk tıtar.dāred sıa-yı muźāride emr-i āibdūr

"Ez ased evvel tū dil-rā pāk-dār" evvel sen asedden albüni pek tıt "lā raate lil asūdi veylün lil asūdi min asedihi "

"ışten rā ba'd ez ān mü'min řümār" andan řoñra kendüñ mü'min řay řümār bunda emr-i āzırdur.

"Pāk-dār ez kizb ve ez ıybet zebān" kizbden ve ıybetden zebānuñı pāk tıt,

"Tā ki imānet ne-y-füted der ziyān" tā ki senüñ imānuñ ziyāna düşmeye. Murād zarar ile ki hased sebebi ile imānsız olmayasun dimekdür.

"Pāk eger dārī 'amel-rā ez riyā" eger riyādan (16a) 'amelüñ pāk dutasın.

"Şem'î imān türā bāşed ziyā" tā senüñ imānuñ şem'ine ziyā vü nür olur

Beyt:

Eger penc-i ihlāş der büm nist

Ez in der gitî çün tü maħrüm nist

Nazm:

"Çün şikem-rā pāk-dārī ez harām" çünki ħarnını harāmdan pāk ü ħalī dutasın

"Merd-i imān-dār bāşî ve's-selām" imān dutıcı yani şaĥîĥ mü'min olursun ve's-selām imān-dār vaşf-ı terkibidür " Dıyāu'l-ħalbi fî eklil-ħalali "

"Her ki dāred İn şıfat bāşed şerîf" her kim ki bu dört şıfatı ve ħaşleti dutar, şerîf ü 'azîz olur.

"Ver ne-dāred dāred imān za'îf" ve eger bu dört ħaşleti dutmaya ol kimse za'îf imān tutar murād anuñ imānı za'îf olur dimekdür.

"Her ki bāṭın ez ħarāmeş pāk nist" her kim ki anuñ baṭn u bāṭını ħarāmdan pāk degildür

"Rūḥ-ı ü rā reh sū-yı eflāk nist" anuñ rūḥına eflāk cānībine yol yoĥdur. Murād, 'ālem-i 'ulvīden aña feyz irişmez dimekdür.

"Çün ne-bāşed pāk ā'māl ez riyā" çünki ā'māl riyādan pāk olmaya

"Hest bî-ħāşıl çü naĥş-i būriyā" ol kimse 'amel cihetinden buriyā naĥşî gibi bî ħāşıl ve bî fā'idedür. būriyā ħaşır ma'nasına

"Her ki rā ender 'amel ihlāş nist" her kim ki 'amelinde ihlāş yoĥdur

"Der cihān ez bende-gān-ı ħāşş nist" cihānda Ĥaĥĥ Te'ālānuñ ħāşş ve maĥbül bendelerinden degildür. Meşnevî:

'ibādet be-ihlāş niyet nigüst

Ve ger ne çî āyet zî 'izz būset

Çi zünnâr maa° ber miyânet çi delğ

Çü der pustî ez behr-i bend ez halk

Nazm:

"Her ki kâreş ez berây-ı Hâkğ buved" her kim ki anuñ kâr u °ameli Hâkğ (16b)

içün ola

"Kâr ü peyveste ba-revnağ buved" anuñ kârı ve hâli dâ'im revnağ u leîâfetle olur.

peyveste muttaşıl dâim ma°nâsınadır Beyt:

Çü rû-yı perestid na°t der Hudâst

Eger cebrâ'ilet ne-bîned revâst

Der beyân-ı ân ki pâdişâhân-râ ziyân bûd

"Çâr haşlet ey birâder der cihân" ey birâder cihânda dört haşlet

"Pâdişâhân-râ hemî dâred ziyân" dükeli pâdişâhlara ziyân tutar

"Pâdişâh çün der melâ handân şevved" pâdişâh çünki âşikâre halk içinde handân
ola melâ âşikâre ma°nâsınadır

"Bî-gümân der heybeteş noğşân şevved" teşehhür anuñ arz u heybetünden noğşân
olur

"Bâz şöhet dâšten ba her fağır" padşâh her fağır ile muşâhabet tutmak

"Pâdişâhân-ra hemî dâred hağır" pâdişâhları h°âr dutar ba°zı nüşhada mısrâ°-yı
sânî böyledür.

"Pâdişâh-râ °ayb bâşed gûş-gîr" pādşaha °aybdur istimâ° eyle gîr emr-i hâzırdur

"Bâz nân bisyâr eger halvet küned" zenler ki eger çok halvet ve muşâhabet ide

"H°ışten râ şâh bî-hürmet küned" pâdişâh kendüzini heybet ve hürmetsiz eyler

"Her kirâ ferr cihândârî buved" her kimüñ; cihândârlık şevketi ola ya°nî °äleme
pâdişâh olmak isteye.cihândâr vaşf-ı terkibîdür pâdişâh ma°nâsınadır

"Meyl-i ü süy-ı kim azârî buved" anuñ meyli kim azârlık cânibine olur. Zira zâlim
olursa halk andan nefret ü firâr eyler.

"Adl bāyed pādīshāhān-rā vü dād" pādīshāhlara "adl ü dād gerek dād "adl ma'nāsına

"Nāz-ı "adleş "ālemī kerdend şād" ta hālk-ı "ālem anuñ "ilminden("adl) şād ve āsūde olalar "ālemīde yā nisbet içündür

Sebātü'l-mülk fi'l-"adl

"Ger küned āhenk-i zulmī pādīshāh" eger pādīshāh (17a) ziyāde zulme kaçd ide

"Sūd ne-küned mer ve-rā hayl ü sipāh" hayl ü sipāh aña fā'ide eylemez belki bi'z-zarūre salṭanātı elinden gider. Ba'zı nüshada genc ü sipāh vāқи" olur

"Çün küned sultān-ı kerem ba-leşkeri" çünki sultān bir leşkere kerem ve luṭf ide bu hem vechdür.

"Behr-i ü bāzend ser-i cān ber seri" andan ötri başların fedā eylerler ve cānların fedā eylediler. Meşnevi:

Çü dāred genc ez siyāhi dirig

Dirig āyedeş dest ber deh tiğ

Çi merdī küned der şıñıf-ı karzār

Çü desteş tuhi bāşed ve kār-zār"

Der-beyān-ı ahlāk-ı hamīde

"Çār çiz āmed büzürgi rā delil" dört nesne siyādete ve sa'ādete delil ve nişān geldi.

"Her ki ān dāred buved merd-i celil" her kim ki ol dört nesnei tutar celil ve "azmü'l-ḳadr ki olur.

"ilm-rā i'zāz kerdend bi-ḫisāb" ilm ve ehl-i ilme ḫesābsız i'zāz ve ṭa'zīm eylemek

"men taḳaddeme "ālimen fekeennemā celese "āle'l-muşḫaf" ;

"Hālk-rā dāden cevab ba-şavāb" hālka şavāb ve luṭfla cevāb virmek el-kelimetü't-ṭayyibetü's-şadaḳatün şavāb ma'ḳüldür

"Her ki dāred dāniş ü "aql u temeyyüz" her kim ki ilm ü "aql u temeyyüz dutar

"Ehl-i 'aql u 'ilm-rā dāred 'azīz" ehl-i 'aql u 'ilmi 'azīz dutar. Ehl-i 'aqlıdan murād, ehl-i 'ilm olmaḡ rüşendür. bu vech ol ḡadar rüşen degildür ehl-i 'aql ve ehl-i 'ilmi 'azīz tutar bu vech üzre 'ilm 'aqla ma'ḡūf olunur ehl ma'ḡūfdur

"Ey birāder ger ḡired dāri tamām" ey birāder eger tamām 'aql tutar iseñ

"Bezm ü şirîn ḡüy bā-merdüm kelām" ḡalka kelām-ı bezm-i şirîn söyle " Men 'azube lisānuhu keşura iḡvānuhu"

"Her ki bāşed türüş-rüy u telḡ-ḡüy" her kim ki ekşi yüzli ve acı sözli ola

" Düstān ez vey (17b) ne gerdend rüy" dostlarından yüz dönderürler

"Her ki ez düşmen ne-bāşed ber ḡazer" her kim ki düşmāndan ḡazer üzre olmaya

"'Āḡıbet bined ezü renc ü zarar" 'āḡıbet andan renc ü zarar görür

"Der civār-ı ḡöd 'adüvv-rā reh-me deh" kendü civāruñda düşmene yol virme murād, düşmenüñi yanuña getürme dimekdür. Civār ḡoñşılıḡ

"Ez berāy ān ki düşmen dūr bih" ol sebebden ki düşmen-dūr olman yegdür. Zırā murādı üzre saña fırsat bulub intikām itmek ḡādir olmaz

"Bā-muḡıbbān bāş dā'im hem-nişin" dā'im döstlarıñla muşāḡıb ü hem-nişin ol

"Nā-tüvāni rüy 'adā-rā me-bin" mādām ki ki ḡādir iseñ 'adānuñ yüzün görme ve anlarıñ şoḡbetinden ḡazer üzre ol. Meşnevi:

Dıde ber ḡariḡ senān dıden

ḡöşter ez rüy-ı düşmenān dıden

Vācibest ez hezār düst berıd

Tā yeki düşmenet neyāyed dıd

Naẓm:

"Der miyān düstān mesrūr bāş" dostlar ortasında mesrūr ol bu hem vechdür dostlar arasında dostlar içinde bu hem ma'nādur

"Ger ḡired-dāri zi düşmen dūr bāş" eger şāḡıb-i 'aql iseñ düşmenden dūr ol ki ḡuzür ve şafāda olasın. Beyt:

Ey müdde'i be-rev ki merā bā tü kār nıst

Aḥbāb ḥāzirend be-ʿidā çe ḥācetest

Nazm:

"Ey püser tedbîr-i rāh-ı tüşe kün" ey püser rızq yolunuñ tedbîrin eyle. Yani tüşe tedārükini eyle baʿzı nüshada

"Ey püser tedbîr-i rāh tüşe kün" vāқи° olur ki maʿna böyle ey püser yol tedbîrinüñ azıgın eyle. Bu hem vechdür yol tedbîrine azuq eyle ḥāşıl-ı maʿna āḥiret yoliçün tüşe (18a) tedārik eyle dimekdür.kün emr-i ḥāzırdur tüşe azuq maʿnāsınadır

"Pes ḥādīs-i ın ān yek küşe kün" şofra bu ve o sözini bir küşe eyle murād taʿallül ve bahāne sözlerüñ terk eyle dimekdür. Ve bunuñ maʿnāsı hem bu vech ile olmak mümkün ve saña lāzım olan tüşeyi kendüñ saʿy idüb ḥāşıl eyle bunuñ ve anuñ sözine muqayyed olma

Der-beyān-ı çār-çiz ki der ḥaḫarest

"Çār-çizest ey birāder ber-ḥaḫar" ey birāder dört nesne ḥavf u ḥaḫarladur

"Nā-tüvānī bāş ez inhā bā-ḥazer; mādām ki ḫādırsün anlardan ḥazer üzre ol

"Ḳurbet-i sultān ülfet ba-bedān" sultāna taʿayyün olmak ve yaramazlarla āşinālık ve muşāḫabet

"Rağbet-i dünyā vü şoḫbet-i bā-zenān" dünyāya meyl ü maḫabbet ve zenlerle şoḫbet. Baʿzı nüshada böyle vāқи° olur.

"Ḳurbet-i sultānet ü ülfet bā-bedān" sultānuñ ḫurbidür ve yaramazla āşinālık ülfet āşinālık maʿnāsınadır

"Ḳurb-ı sultān āteş süzān buved" sultān ḫurbı yaqıcı āteşdür.süzān yaqıcı maʿnāsınadır

"Bā-bedān ülfet helāk-i cān buved" ve yaramazla ülfet helāk-i rüḫdür. Zira ḫurb-ı Ḥudāya māni° olur buved, bunda est manasına olmak rüşendür.

"Zehr dāred der derün dünyā çü mār" dünyā mār gibi içinde zehir tutar

"Gerçi bîni zâhireş naqş u nigâr" gerçi anuñ zâhirini naqş ve nigâr görürsün "hubbu'd-dünyâ ra'su külli haşietin " hasebince dünyâyâ maḥabbet zarar-ı maḥz idigün iş'ardur.

Beyt:

Neveşteend ber eyvân-ı cennetü'l-me'vâ

Ki her ki işve vü dîni herid vay vay

Nazm

"Mî nümâyed hûb ü zibâ der nazâr" zâhiren nazârda hûb ve zibâ görünür

"Lîk ez zehreş (18b) buved cân-râ ḥaṭâr" lâkin anuñ zehrinden câna hûn u ḥaṭâr vardır.

"Zehr-i in mâr munaḳkaş ḳâtilest" bu munaḳkaş mâruñ zehri ḳâtildür.

"Bâşed ez vey dür her kü 'âḳlest" andan dür olur her kim ki o 'âḳıldur.

"Hem çü tıflân menkeri eender sürḥ ü zerd" eṭfâl gibi sürḥ u zerde iltifât maḥabbet itmeye

"Çün zenân maḡrûr reng ü bû me-kerd" 'avretler gibi reng ü bûye maḡrûr firifte olma

"Zâl-i dünyâ çün 'arûs ârastest" Zâl gibi beñzer dünyâ 'arûs bürünmişdür.

"Her [dü rûzi] zemâni süy diger ḥ'âstest" her bir zamân bir ḡayrı zevce istemişdür. Murâd, dünyânun kimseye vefâsı olmadığın beyândur. Beyt:

Dil eender dilârâm-ı dünyâ me-bend

Ki se bâ-kes ki dilber nekened

neşr" zâl bunda ḳarı ma'nâsınadur zâlün dünyâyâ izâfeti müşebbehün bihün müşebbeheḡ lafzına izâfeti ḳabilindendür. 'arûs bunda gelin ma'nâsınadur.

"Muḳbil ân merdî ki şüd zin cüft ṭâḳ" sa'âdetlü ol 'azîmü'l-ḳadr merd ki bu cüftten ṭâḳ oldı cüftten murâd dünyâdur ṭâḳ bunda tek ma'nâsınadur.

"Püşt ber-vey kerd ü dâdeş se ṭalâḳ" aña arḳa eyledi ve aña üç ṭalâḳ virdi. Murâd, dünyâyı ḳabül dimekdür. Beyt:

Me neh ber-cihān dil ki bigānist

Çü muṭrib ki her rüz der ḥāneist

Nazm:

"Leb-i piş şüy ḥandān mi küned" dünyā bir ʿacūz dur zevcī öñünde izhār-ı maḥabbet idüb beni ḥandān eyler

"Pes helāk ez zaḥm-ı dendān mi küned" soñra dişüñ zaḥmından helāk eyler imdi dünyādan ḥazer eyle Beyt:

"Ez reh (19a) me-rev be-ʿaşüre resenī ki in ʿacūz

"Mikāre mī nişined ü muhtāle mi revedüü

Der beyān-ı çār çiz ki ʿalāmet nīk baḥtīest

"Şüd delīl nīk baḥtī çār çiz" dört nesne saʿādetmendlik ve nīk baḥtlık delīl ve nişān oldu.

"Her ki in çāreş buved bāşed ʿazīz" her kim ki anda bu dört nesne ola ʿazīz olur

"Aşl-ı pāk āmed delīl nīk baḥt" nīk baḥta delīl-i pāk aşıl geldi

"Nīst bī-aşl sezā-yı tāt u taḥt" aşılsız bir kimesne tāt u taḥta lāyık ve sezā-vār degildir.

"Nīk baḥtān-rā buved reʿy şavāb" nīk baḥtlaruñ maʿkūl ve laṭif reʿy olur

"Ān ki bed reʿyest bāşed der ʿazāb" ol kimse ki bed reʿy dūr ʿazāba dalmada olur

"Her ki eymen ez ʿazāb-ı Ḥaḥḥ buved" her kim ki Allahu Teʿālā ʿazābından eymen ola

"Nīst müʾmin kāfir-i muṭlaḥ buved ol kimse müʾmin degildir kāfir-i muṭlaḥdur. ḥafiʿllahe teʿmen ḡayrahu

"Ömr-i dünyā penç rüzī biş nīst" dünyānun ʿömri ve beḡası bir beş günden ziyāde degildir bu hem vechdür dünyā ʿömri yani dünyāda ʿömr beş günden artuḡ degildir. biş bunda ba-yı ʿarabī iledür

"Gâfilest ânkes ki pîş endîş nîst" gâfildür ol kimse ki "âķıbeti fikr idici degildür.

Pîş endîş ü vaşf-ı terkîbîdür "âķıbeti fikridici

"Terk-i lezzât-ı cihân bâyed girift" cihânuñ zevk ve lezzetlerin terk eylemek gereke

"Dâmen-i şâhib-i dilân bâyed girift" şâhib dillerüñ dâmenini tutmaq gerek ve anlardan mu'âvenet taleb itmek gerekdür. Vuşul-ı ilâ'lah müyesser ola şâhib-i dilândan murâd mürşidlerdür.girifteş ma'nâsınadır Beyt:

Tu kü berây-ı (19b)tabî'at ne-mi revî bîrûn

Küca be-küyî tarîkat güzer tevânî kerd

"Der pey lezzât-ı nefsanî me-bâş" nefsanî lezzâtüñ ardında olmaya me-bâş nehî hâzırdur

"Düst dâr "âlem-i fânî me-bâş" fânî "âlemi ki murâd dünyâdur dost dutıcı olma. Düst-dâr, vaşf-ı terkîbîdür.

"Nîst hâşıl-ı renc-i dünyâ bordenet" dünyânuñ renc ü zaķmetini saña iletmek hâşıl u nâfi' degildür bordenet de ta hitâb içündür

"'Âķıbet çün mi be-y-âyed mürdenet" çünki "âķıbet saña ölmek gerek hâşıl-ı ma'nâ bu dur ki çün "âķıbet mevt-i muķarrerdür. Pes, ne lâzım ki dünyânuñ bu kadar elem ve zaķmetini çekmesin merdenetde ta hitâb içündür

"Ez tenet çün cân-ı revân h'âhed şüden" çünki senüñ habsündeñ cânüñ revân ola gerekdür.

"Hâket ender üstüh'ân h'âhed şüden" cesedüñ çürüyüp üstüh'ânüñ içinde hâk olsa gerekdür

"Mer turâ ez dâden cân çâre nîst" saña cân virmekden çâre yoķdur ya'ni cân virmek muķarrerdür.

"Reh-zenet cüz nefsek-i emmâre nîst" senüñ yolıñ urucıdır.Şol Allah da seni men' idici ve nâ-ma'ķül emr idici nefscügezinden ğayrı degildür. Murâd, Cenâb-ı ĳudşa vâşıl

olmamağa sebep nefis-i emmāre idügün iş'ardır. reh-zenet vaşf-ı terkībīdür" innen nefse le-emmāratüm bi's-sūi"¹⁴⁴ Beyt:

Küned merd-rā nefis-i emmāre h'ār

Eger hūşmendī 'azīzeş me-dār."

lafzında olan kāf-ı taşğiri taḥkīr içündür.

Der beyān-ı esbāb-ı 'āfiyet

"'Āfiyet-rā eger be-cūyī ey 'azīz" ey 'azīz eger 'āfiyet ve hūzūr ister iseñ

"Mī tüvāneş yāftan der çār çiz" anı dört nesnede bulmağ mümkündür

"Eymen vü nimet (20a) ender hāndān" Eymenlik ve hāndānda ni'met ü şudret

"Tendüristī ü ferāgat ba'd ez ān" şıḥḥat andan şoñra ferāgat

"Çünkü bā ni'met imānī bā şiddet" çünkü saña ni'met ile bir imān ola yani sende ni'met ü emn ola imānīde yā vaḥdet içündür.

"'Āķıbet-rā zān nişānī bāşedet" 'āķıbet saña andan bir nişān olur bāşedetde tā ḥitāb içündür

"Bā-dil-i fāriğ çü bāşī tendürist" fāriğ gönül ile çünkü tendürüst olasın

"Diger ez dünyā ne bāyed hiç cüst" gerde dünyādan hiç nesne istemek gerekmez cüst bunda cüsten ma'nāsınadır

"Ber me-y-āver tā tüvānī kām-ı nefis" mādām ki kādırsın nefsün murādını ḥāşıl eyleme

"Tā ne-y-üftī ey püser der dām nefis" ey püser tā ki nefsün dām u fitnesine düşmeyün dām düzāk ma'nāsına yāft murād. Beyt:

Murād-ı her ki ber 'arī muḥī'-i emr-itüyend

Hilāf-ı nefis ki fermān dehed çü

Nazm:

"Zīr pā āver hevā-yı nefis-rā" nefsün hevāsını ayagun altına getür

¹⁴⁴ "Ve mā überriü nefsi innen nefse le-emmāratüm bi's-sūi illā mā rahime rabbi inne rabbi gafürün rahim" Bununla birlikte ben nefsimi temize çıkarmıyorum Çünkü nefis, var şiddetiyle kötülüğü emredendir Meğer ki Rabb'im esirgediği bir nefis ola. Rabbim Gafür'dur, Rahim'dir Yûsuf 12/53

"Kem bed u deh behre-hā-yı nefis-rā" nefsün arzū ve naşiblerini nefse az vir. deh emr-i hāzırdur. Beyt:

Ber ʔaʔat-ı nefis-i Őehvet-perest

Ki her sāʔateş ʔible-i digereŧ Nazm:

"Nefs ü Őeytān mi berendāz reh tūrā" nefis ve Őeytān seni yoldan ıldırırlar

"Tā be-y-endāzend ender ʔeh tūrā pāk" Tā ki seni ʔuyuya atalar murād, Őırā᧙-ı müŧa᧙ımden idlāl idüb baŧuņa belālar getüreler dimekdür. ʔeh ʔahun mu᧙affefidür Baʔı nüŧhada ne-y-endāzend vā᧙ıʔ olur bunlarla maʔnā böyle olur āgāh evvel seni ʔāha atmayalar

"Nefs-rā ser-küb u dāʔim ᧙ör-dār" nefsün baŧını dövün ve dāʔim ᧙ör ʔut küb emr-i hāzırdur

"Tā tüvānı dūrēş ez murdār dār" mādām ki ʔādırsın (20b) nefsünü ᧙arāmdan ve nā-meŧrūʔdan ıra᧙ ʔut dāred emr-i hāzırdur

Hıķāyet:

Yāft merdı ᧙ür-ken ʔömrü dırāz sāʔılı ᧙üfteş ki ʔi ʔızı ᧙üyü bāz tā ʔü ʔömrü ᧙ür kendü der me᧙āk ʔi ʔacāʔib dıde der zır-i ᧙āk ᧙üft in dıdem ʔacāʔib ʔend sāl kin sebük nefsem hemı heftād-sāl ᧙ür kenden did ve yek saʔat ne-mürde yek-dem-em fermmān yek᧙āʔat ne-bered

Nazm:

"Nefs bedrā her ki sıreş mı-küned" yaramaz serkeş nefisini her kim ki anı ʔo᧙ eyler

"Der ᧙üne᧙ kerden dilıreş mı küned" ᧙ünā᧙ eylemekde anı dilır ve ʔavı eyler

"᧙al᧙ ᧙ödrā ve dūr-dār ez her-meze" her lezzetden kendü bo᧙azünü ıra᧙ ʔut

"Tā ne-y-üftı der-belā ve der-beze" tā ki belā ve ᧙ünā᧙a dūŧmeyesin. Baʔı nüŧhada dūr-dār yirine pāk-dār vā᧙ıʔ olur, maʔnā birdir. Meze lezzet, beze ᧙ünā᧙;

" Zi āb ve nān tāleb Şikem-rā pür me-sāz" karnını leble dek ᧙āb u nāndan pür eyleme

"Hemçü hayvân beher hûd âhûr me-sâz" hayvân gibi kendüñ için âhûr durma.

Murâd haqq yime dimekdür. Me-sâz nehî hâzırdur Beyt:

Fırışte hûy-şevved âdemî bekem hörden ve ger hordı çü behâyim

Be yevmî çü humâr neşr âhır ve ahûr ma'rûf dedeyem.

yidügi çukurdur ki ahırlarda olur dirler

"Rûze kem h'âr gerçi şâ'im nistî gündüz ta'amı az yi egerçi şâ'im degil iseñ

"Pür me-hör ahır behâyim nisti" haqq yime ahır behâyim degilsen behâyim cem'-i behîmedür hayvânât ma'nâsınadır

"Ey ki der h'âbi heme şeb tâ be-rüz" ey kimse ki dükeli gice şabâha değin h'âbdasın

"Beher gür hûd çerâğî ber fûrüz" kendü kabründen öteri (21a) bir çerâğ şu'elendür murâd kabrünü rüşen ve münevver olmağ için gicelerde 'ibâdet eyle dimekdür gür bunda kabır ma'nâsınadır.

Beyt:

Şeb-i kûr h'âhi münever çü rüz

Ez incâ çerâğ-ı 'amel der fûrüz

Beyt:

"Ser ân ki be bâlîn nehed hoşmend

Ki h'âbeş be kahr-ı ü rüz ne koned

Nazm:

H'âb-h'ör cüz pişe-i in'am nist" H'âb u ekl ü şürb-i in'amuñ 'âdetinden gayrı degıldür. pişe 'âdet ma'nâsına isti'mâl olunur eger çi şan'at ma'nâsınadır

"Huftegân-râ behre zîn-i in'am nist" uyumışlara bu in'am ve ihsânda naşib yokdur, h'âb u h'örden murâd h'âb u ekl ü şürbdür. zîn-i in'amdan murâd çerâğ-ı ber fûrüzünüñ mazmünüdür. Beyt:

H'âb u h'öret zi-mertebe-i h'îş dür kerd

Ân ki resî be düst ki bi h'âb u h'ör şevî

Beyt:

Çün insān ne dāned be-ḥaber ḥurd u ḥ'āb

Küdāmeş faẓilet buved dūrd ü āb

Diriğ ādemī zāde 'arabī maḥall

Ki bāşed çü in'ām bi'l-hem aşl

Naẓm:

"Ey püser bisyār ḥ'āhī ḥuft ḥız" Ey püser ḳabrde çok uyusañ gerek

"Ger ḥaber-dārī zi ḥöd bī-güft ḥız" Eger kendüñden ḥaber tutar iseñ söylemeksizin

ḳalk. Beyt:

Kārvān reft u tū der ḥ'āb u beyābānī

Der piş key revī reh zī ki pürsī çı küni bāşī

Naẓm:

"Dil-i derīn dünyā-yı dūn besten ḥaḫast" bu denī dünyāya maḥabbet eylemek ḥaḫadur Ḥubbü'd-dünyā re'su külli ḥaḫī'etin

"Dāmen ez vey ger tū der çīnī revāst" eger sen andan dāmenüñi viresin ya'ñi andan i'rāz u ferāgat idesin revā vü ma'ḳöldür.

"Ez çe bendī dil be-dünyā-yı denī" Denī dünyāya ne sebebden ötüri maḥabbet (21b) eylersin bendī fi'l-i muẓāri'c-i muḥāḫabdur

"Çün ne cāvīdest dervey būdī" çünki dünyāda olmaḫlıkda cāvīd ü bāḳī degilsün.

Beyt:

Cihān ey püser mülk-i cāvīd nīst

Zi dünyā vefā-dārī ümīd nīst

Ne berbād reftī seḫer kū şām-ı serīr

Süleymān 'aleyhi's-slām be-aḫīr

Ne dīdī ki ber-der reft

Ḥüneḳ ān ki bā-dāniş ü dād reft

Nazm: "Zâhir-i h̄öd-râ me-y-ârâ ey faķır" Ey faķır zibâ ve fâhîr câmelerle zâhirüñi ziynet eyleme me-y-ârâ nehî hâzırdur

"Tâ çü bedre bâtınnet kereded münîr" tâ bir mâh-ı bedr gibi senüñ albüñ ve bâtınüñ münîr ü rüşen ola bedrîde yâ vahdet içündür

"Tâlib her şüret-i zibâ me-bâş" her hûb u zibâ şürete tâlib olma

"Der hevâ-yı alas u dîbâ me-bâş" alas ü dîbâ hevâsında olma

"Ne-dârend ğ şâhib--i dilân dil be-püst ve ger eblehî dâd-ı bî-mağz üst" Mevlânâ Câmîñüñ Nefahâtü'l-Ünsünde mestürdür ki, bir kimesnede nal eyler ki, ol kimesne eyitmiş ki kırk velîye mülâķi oldum ve cem'inde tâlib-i naşîhat oldum. Cemî'si iyyâke ğ ve muşâhabetü'l-ih̄dâş didi ma'nâsı zinhâr sâde-rûlar ile muşâhabet eyleme demek olur.

Beyt:

Der hevâ-yı leb-i şîrîn-i püserân

Çend küñi çü her rûh zi yâķüt me-dâr âlûde

"Ez hevâ be-güzer Hüdâ-râ bende bâş" hevâdan geç Hüdâya bende ol

"Zindeği mî-bâyedet der zinde-bâş" saña hayât-ı alb ve ğurb-ı ileyyesi gerek ise zindede ve hırada ol zinde -zâr Fârisînüñ fetasıyla eski câme ma'nâsınadur bâyedetde istifhâm vardur

Hıra-i peşmîne-râ ber-düş küñ" yünden olmuş hırai omuzuñ üzre eyle ya'ñî hıra-i peşmîne giy düş omuz ma'nâsınadur

"Şerbeti ez nâ-murâdî nüş küñ" nâ murâdlıdan bir şerbet nüş eyle. Murâdın 'aşk gibi murâdât u ârzü hevâ vü hevesinden

"Ey ki der-ber mî-keşî peşmîne râ" Ey ol kimesne hıra-i peşmîne girmiş

"Pâk sâz ez kibr evvel sîne-râ" evvel sîneñi kibrden pâk eyle zîrâ kibr ile dolu döşüñ bir yire cem' olmaz sâz emr-i hâzırdur

"Ger hemî h'âhî naşîb-i âhîret" eger âhîret naşîbini ister iseñ, ya'ñî eger âhîretde naşîb taleb eyler iseñ

"Rū be-der kün cāme-hā-yı fāhīret" yūri üstūñden fāhīr u hārīr cāmelerini çıkar
Men lebise el-hārīre fī'd-dūnyā lem yelbeshu fī'l-aḥireti baʿzı nüshada naşīb ez āhīret
vāḳı° olur.fāhīretde tā ḥiṭāb içündür

"Bī-tekellūf bāş u ārāyiş me-cūy " me-cūy nehī ḥāzırdur

Terk-i raḥāt gır ü āsāyiş me-cūy [Der kenar] raḥāt terkinı tıt ve ḥuzūr isteme zirā
dünyā raḥāt ve āsāyiş yeri degıldür.

"Der beret gū kismet-i nigū me-bāş" vey senūñ üstünde ḥūb u zībā cāme olmayup

"Zır pehlū cāme ḥābet gū me-bāş" senūñ yanūñ altından vey döşek dünyācık
nesne olmasun. Emr-i ḥāzırdan şofıra neh-y-i ḥāzır vāḳı° olursa neh-y-i gā'ib ma'nāsına
olur gū emr-i ḥāzırdur, me-bāş neh-y-i ḥāzırdur.zır pehlūyet taḳdīrindedür

"Hem-çü şūfī der pelās u şūf bāş" şūfī gibi pelās u şūfda ol

"Bā-şifathā-yı Ḥudā mevşūf bāş" Ḥaḳḳ Te'ālānuñ şıfatlarıyla ol mevşūf
taḥallaḳū bi-aḥlāḳi'llahi

"Merd-reh-rā būriyā ḳālīn buved" yol erine būriyā ḳālīn olur ya'ni sālīkūñ rāh-ı
Ḥaḳḳ olan kimseye ḥaşır ḳālīn būriyā ile ḳanā'at idüp ḳālīn istemez

"Ze ān ki ḥiştēş 'āḳıbet bālīn buved" zirā ki 'āḳıbet anuñ bālīn ger nic; olur ḳālī
ve ḳālīn ḥalıca ki döşenürler

"Ger āzāde-i ber zemīn cest ü bes me-kün "

"Cehr ḳāl-i zemīn būs kün"

Der şıfat-ı dervişān u ḥubb dervişānı mī güyed

"Ger turā 'aḳlest bā dāniş ḳarīn" eger senūñ 'aḳluñ 'ilme ḳarīn ise ya'ni eger sende
'aḳl u 'ilm var ise.eger 'aḳl ber pāraş ḳarīnest taḳdīrindedür

"Bāş derviş be-dervişān nişin" Derviş ol ve dervişlerle otur nişin emr-i ḥāzırdur.
Dervişlerden ḡayrılarla mücāleset ü muşāḥabet eyleme.

"Hem-nişini cüz be-dervişān me-kün" Dervişlerden ḡayrılarla mücāleset ü
musāḥabet eyleme hem-nişinide olan yā maşdariyedür

"Tā tüvānī ğıybet işān me-kün" Mādām ki qādırsün añlaruñ ğıybetini eyleme.

Hem bu ma'nādur mādām ki qādırsın anları ğıybet eyleme, me-kün emr-i hāzırdur

"Ĥıbb-ı dervişān kilid-i cennetest" Dervişlere muhabbet itmek cennetüñ miftāhıdır.

"Düşmen işān sezā-yı la'netest " Anlardañ düşmeni la'nete lāyıkdur.

"Püşiş-i derviş ğayr ez delq nıst" dervişüñ giyeceği delqden ğayrı degıldür.delq bunda cāme-i dervişāndur

"Der pey kām u hevā-yı hālk nıst" Hālküñ muradı ve hevāsı ardında degıldür. Ba'zı nüshada hālk vāqı' olur. hā-yı mühmele ile ki boğaz ma'nāsınadır. Ol vaqt ma'nā böyler olur: Boğazuñ murād u hevāsından degıldür. Cem'isini terk eylemişdir. kām murād ma'nāsınadır

"Merd tā ne-nehed be-ğarq-ı nefsi-pāy" Mādām ki kişi nefsinüñ başı üzre ayağını qomıya. Ya'nı nefsinı mağlūb u zebūn itmeye.

"Reh kücā yābed be-dergāh-ı Ĥudā" Ĥaqq Te'alānuñ dergāhında qatında yol bulur.

"Merd reh-i derbend-i qaşr u bāğ nıst" Merd-reh ki murād, sālİK-i qarİK-i Ĥaqqdur. qaşr u bāğ qaydında degıldür.

"Der dil-i ü ğayr derd ü dāğ nıst" Anuñ qalbi üzre derd ü dāğdan ğayrı yokdur. Murād, Cenāb-ı qudse vuşul bulmaq için rüz-ı şeb riyāzet ü mücāhede (23a) sa'ı ve ğüşiş eyle dimekdür.

"Ger 'imāret-rā berı ber āsmān" Eger 'imāret ve qaşruñı āsmān üzre iledesün.İmāretden murād bunda binā olınan nesnedür

"'Āqıbet zır-i zemın kerdı nihān" 'Āqıbet yer altında nihān olursun. Kerdı bunda şudı ma'nāsınadır

Beyt:

"Her ki rā h'āngehi āhir be dū müştı hākest

"Gü çı hācet ki ber-eflāk keşı eyvān-rā

Nazm:

"Ger çü Rüstem-i şevket ü züret buved" Eger Rüstüm-i Zāl gibi senüñ şevket ve kuvvetüñ ola.

"Cây çün Behrām der Güret buved" °Aķıbet bi'z-żarüre Behrām-ı Gür gibi senüñ cāy u maķāmuñ ķabrde olur.

"Ey püser ez āhiret ğāfil me-bāş" Ey püser, āhiretten ğāfil olma.

"Bā-metā° in cihān hūş dil me-bāş" Bu cihānuñ metā°yla hūş dil ve mesrūr olma.
Zirā nāfidür hūş-dil vaşf-ı terkibidür

"Der belıyyāt-ı cihān şabbār bāş" Cihānuñ belālardan ziyāde şabr idici ol şabbār mübālağa ism-i fā°idür

"Gāh-ı ni°met şākir şabbār bāş" Ni°met ve huzūr vaķtı Hāķķ Te°ālā Hāzretine şükr idici ol.

Der şıfat-ı bed-baħtı

"Çār çiz āşār bed-baħtı buved" Dört nesne bed-baħtlığuñ nişānı ve eşerleridür.

"Cāhilı ü kāhilı saħtı buved" biri cāhillikdür ve biri kāhillikdür ki ziyāde müşkildür.

"Bı-kesı vü nā-kesı her çār şüd" Biri bı-keslik ve biri nā-keslikdür. Cem°an dört oldu bı-kes kimsesi ve mü°ini ve zahri yoķ ma°nāsınadır.

"Baħt-ı bed-rā in heme āşār şüd" bu cem°isi yaramaz baħta āşār ve nişān oldu. āşār cem°i eşerdür

"Ān ki der-bend °ibāret mi şeved" Ol kimse ki °ibāret ve ezhār-ı belāğat ķaydında ola

"Bı-şekk ez ehl-i ğasāret mı-şeved" Şekksiz ğasāret ehlinden olur. Zirā anuñ gibi kimesne aña taķayyüd sebebi ile ğabāb-ı ķudsdan dūr olur. Ba°zı (23b) nüshada böyle vāķı° olur bu evvelidür.

"Her ki der-bend 'ibāret mi şevēd" Her kim ki 'ibāret kaydında ve tāt fikrinde ola.

"Bī-şekk ez ehl-i sa'adet mi şevēd" Şeksiz ol kimse sa'adet ehlinden olur. Zīrā tāt sebebi ile ḥabāb-ı ḳudsa vuşūl bulur.

"Ber hevā-yı ḥōd ḳadem her kū-nihād" Kendü hevāsı üzre ḳadem ḳodı. Ya'nī hevā ve ārzūdan geçdi.

"Mī-tüvāned kerd bā-nefsek cihād" Ol kimse nefscügeziyle ḡaza itmege ḳādir olur. Cihād-ı aşḡar kāfirle ceng itmekdür. Cihād-ı ekber nefisle ceng itmekdür ve hezār mertebe bu andan müşkildür. Nefsek de olan kāf, taşḡır içündür.

"Her ki bāşed der cihān bā-ḡāb u ḥōr" Her kim ki cihānda ḡāb ve ḥōr olalar, eyle kanā'at ve tāt ve 'ibādete sa'y eylemeye. her ki ū taḳdirindedür

"Der ḳıyāmet ne-büdeş ze āteş güzer" Ḳıyāmetde āna āteş ve dūzaḡdan gideler ve ḡalāş olmaz.

"Rūy gerdān ez murād u ārzū" Murād ve ārzūna yüz döndür ve 'irāz eyle. gerdān emr-i ḡāzırdur

"Pes be-dergāh-ı Ḥudā āver-tü rū" Sen şoñra Ḥudānuñ dergāhına yüz getir. Murād hevā hevesiyle tāt müyesser olmaduḡı beyāndur.

Kām-rānī ser be-nā-kāmī keşed" Dünyāda kāmranlık āḡiretde murādsızlıḡa baş çeker.

"Merd-i reh ḡaḡt-i ber nigū nā-mī keşed" Merd-i reh ki murād, sālik-i rāh-ı 'aşḡdur. Nigū nāmlıḡa ḡaḡt çeker. Murād lā yūridüne 'uluvven fi'l-arḡi ḡasebince ḡarīk-i 'aşḡkuñ sālikleri dünyāda 'ulūvv olur nām-nik ve şebbāz ḡaleb itmekleri de iş'ardur.

"Emr ü nehy Ḥaḡḡ çü dāri ey vaḡīd" Ey yegāne çüñkü, Ḥaḡḡ Te'ālā Ḥāzretinüñ emr ü nehyini ḡutarsun. vaḡīd yegāne ma'nāsınadır

"Pes me-rev pūr-vaye-i nefsi pelīd" (24a) Pes pelīd ve ser-keş nefsuñ ārzūsı üzre gitme ve murādına tābi' olma. Pelīd yā-yı fārisiyle nā-pāk ma'nāsınadır. Pelīd bā-

yı ʿarabîyle lafz-ı ʿarabîyledür. Künd ve aḥmāk maʿnāsınadır. Bu maʿnā hem cāʿizdür.

Künd ü aḥmāk ārzūsı üzre gitme. Pür-vāye ārzü maʿnāsınadır

"Emr ü nehy-i Ḥaḳḳ zi Ḳurʿān gūş-dār" Ḥaḳḳ Teʿālā Ḥazretinüñ emr ü nehyi Ḳurʿān-ı ʿazımdür. İstimaʿ eyle. Bunda gūş-dār ḥıfz maʿnāsınadır. Nitekim Ḥāfızuñ bu beytinde rüşendür. Beyt:

Ey melekü'l-ʿarş murādeş be-deh der-ḥaḫḫ-ı çeşm bedeş dār gūş;

"Cā-yı şādî nist dünyā hūş-dār" Dünyā sürür ve ḥuzūr yiri degildür hūş tut yaʿnî fehm eyle. dār emr-i ḥāzırdur

"Her ki terk-i kāmranî mi-küned" Her kim ki zevk ve kāmranlığı terk eyler

"Ber ḥilāfeş zindeganî mî-küned" Anuñ ḥilāfı üzre dirilik eyler. Murād faḳr u ḳanāʿat ile geçinür dimekdür.

Der beyān-ı riyāzet

"Ger hemî ḥʿāhî ki kerdî ser-bülend" Eger ister iseñ ki ʿālî ḳadr ve maḳbül-i ḥaḳḳ olasun.

"Ey püser ber-ḥöd der-rāḫat bend" Ey püser dünyāda kendüñ üzre rāḫat ve ḥuzūr ḳapusun bağıla ve ʿaşḳ ve t̄āʿate saʿy eyle.

"Her ki ber-best ü der-rāḫat tamām" Her kim ki o rāḫat ve zevḳ ḳapusını tamām bağıladı ve Ḥaḳḳ Teʿālānuñ rızāsı talebinde oldu.

"Bāz şüd ber-vey der-dārü's-selām" Dārü's-selāmuñ ḳapusu anun üzre açıldı. Yaʿnî cennete vāşıl oldu. Dārü's-selāmdan murād cennetdür

"Gayr-i Ḥaḳḳ rā her ki ḥʿāned ey püser" Ey püser her kim ki Ḥaḳḳdan ḡayrı nesnei oḳıyub yaʿnî Ḥaḳḳ'dan ḡayrı nesneye iʿtimād idüb andan murād ve şāḫib taleb ide ḥʿāned fiʿl-i mużāriʿdür

"Kist der ʿālem ezü gümrāh-ter" ʿālemde (24b) andan gümrāhreg kimdür

"Ey birāder terk-i ʿizz ü cāḫ kün" Ey birāder ʿizz ü cāḫı terk eyle

"Hıç rā ŝâyeste-i dergâh kün" Ta'at u 'ibâdet sebebi ile kendüni Hakk Te'âlânun dergâhına ŝâyeste ve lâyıķ eyle.

"Hör kereded her ki kereded cāy cū" Hör olur her kım ki 'izz ü cāh taleb idici ola.

"Ey birāder ķurb in dergâh-cū" Ey birāder bu dergāhuñ taķrībini isteme. "in-dergāh"dan murād, habāb-ı ķudsdur.dergāh-ı cūda cevāhir emr-i hāzırdur Mıŝra':

"Ez der hıç Hudā ğ

'izz ü cāhest sūy pesti mī-keŝed" 'izz ü cāh seni alçaķ cānibe geçer. Zırā dünyā perest Hudā-yı Te'ālādan dūr olur.cāhetde tā hitāb içündür

"Mer turā ber ten peresti mī-keşed" Seni ten perestlige çeker ki anuñ sebebi ile hayvāniyet taķaķasında ķalursın.

"Nefs-i der terk-i hevā miskın buved" Hevā ve heves terkinde nefis miskin ve zebūn olur.

"Gūŝmāl-ı nefis-i nādān in buved" Nādān nefsuñ gūŝmāl u te'dibi bu olur.gūŝmāl te'dip ma'nāsınadır

"Çün dilet bā-yād-ı Hakk eymen buved" Çünkü senün ķalbin Hakk Te'âlânun zıkr ü yādı üzre eymen ola.

"Nefsek emmāre hem sākın buved" Su'ı ve ķabāhata emr idici nefscügezin sākın olur ki ŝerrinden ħalāŝ bulursun. Kıvlihi Te'ālā: inne'n-nefse lā-emmāratüm bi's-sū'ı"¹⁴⁵ Nefsünde olan kāf taŝķir-i taķķir içündür.

"Her ki ū-rā tekye ber-ŝāni' buved" Her kım ki ŝāni' 'ālem üzre tekye ve tevekkül ola.

"Der-cihān ba-loķme-i ķāni' buved" Cihānda bir loķma ile ķanā'at idici ola. Beyt:

ķanā'at kün ey nefis ğ

Ki sultān u derviş yeki ğNazm:

¹⁴⁵ "Ve mā ūberriü nefsi innen nefse le-emmāratüm bi's-sūi illā mā rahime rabbı inne rabbı gafürün rahım" Bununla birlikte ben nefsimi temize çıkarmıyorum Çünkü nefis, var ŝiddetiyle kötülüğü emredendirMeğer ki Rabb'imın esirgediği bir nefis ola. Rabbim Gafür'dur, Rahım'dir Yūsuf 12/53

"İktifâ ber rûze-i her rûze kün" Her günlük rızık üzere iktifâ eyle. Ya'nî her gün kifâyet (25a) idecek miqdârı rızık tedârük eyle ehl-i dünyâ gibi nice zamâna yitecek azuk cem^e eyle.her gün miqdârı olan rızık üzere

"Ger ne-dârî ez Hudâ der yûze kün" Eger kefâf-ı nefis kadar rızık tutmaz iseñ Hakk Te'âlâ Hazretünden su'âl ve taleb eyle zîrâ er-rızku ale'llahi

Der beyân-ı mücâhede-i nefis

"Nefs ne-tüvân küşt illâ bâ-se çiz" Ma'nâ katl u helâk eylemek değıldür illâ üç nesne ile nefis demek mümkün değıldür bu hem ma'nâdur ba'z nüshada ez se çiz vâkı^e olur ma'nâ aña ma'nâsıdur

"Çün be-güyem yâd-gireş ey 'azîz" çünkü diyem anı yâd tut ve hâtıruñdan giderme ey 'azîz.

"Hançer-i hâmuşî vü şimşîr-i cû^e" hâmuşluk hançeri ve açlık kılıcıdır.

"Nîze-i tenhâ(y) vü terk-i hücû^e" tenhâlık nîzesi ve h'âb-ı terkîdür. Beyt:

Samt u cû^eu sehr ü 'uzlet ü zîkr ü devâm

Nâ-kâmân cihân-râ küned kâr tamâm

Naẓm:

"Her ki râ ne-buved müretteb İn silâh" Her kimden ki bu silâh müretteb ve müheyyâ olmaya

"Nefs ü hergiz ne-mî yâbed felâh" Anuñ nefsi hergiz felâh ve şalâh bulmaz.

"Çünkü dil bi-yâd-ı Allahet buved" Çünkü senüñ kalbün Allahu Te'âlânuñ yâd u zikrinsiz ola.çünkü dilet tağdırindedür

"Dîv-i mel'ün yâr u hemrâhet buved" Mel'ün Şeytân senüñ yâr u hem-râhuñ olur.

"Ehl-i dünyâ-râ çü dîv ârâyedeş" Şeytân çünkü dünyâyı ehl-i dünyâyâ zibâ ve müzeyyen ve hûb göster[ür].ârâyedeşde zâmîr-i gâibdür dünyâyâ râci^edür ârâyed fi'l-i muzâri^e-i gâibdür ârâyiden zinet eylemek ma'nâsınadır

"Luğme-hā-yı çerb ü şîrîn bāyedeş" Ehl-i dünyāya çerb ü şîrîn luğmalar gerek pes Hakk Te'ālā Hazretine tā'at ve 'ibādet itmege nite müyesser ola çerb cim-i fārisiyle yağ ma'nāsınadır.

"Her ki ū der bend-i sîm ü zer şevēd" Her kim ki o sim ve zer kaydında ola.

"Der uķūbet-i 'āķıbet mużtarr şevēd" 'āķıbet 'azāb ve 'uķūbetden mużtarr ve (25b) müteellim olur la'n-ı 'abdu'd-dünyā la'n-ı 'abdü'd-dirhem

"An ki beher ğ āhıret käreş buved" Ol kimse ki anuñ işi āhıretten ötüri ola

"Ez Hüdā teşrif-i bisyāreş buved" Hakk Te'ālā Hazretünden çok teşrif ü ihsān olur.

"Māl-ı dünya hāksārān-rā dehend" Māl-ı dünyāyı hāksārlara virir hāksār hāķır ve denī ma'nāsına

"Āhıret perhîz-kārān-rā dehend" Āhıreti şulehā ve perhîzkārlara virir dehend nā 'āla Bārī Te'ālā dur sığa-i cem'-i ta'zîm içündür.

"Hest şeytān ey birāder düşmenest" Ey birāder Şeytān senün düşmenüñdür.

"Ğıl-ı āteş h'āhed ender gerdenet" Senün boynuñda āteş ğıllını ister. Qavlihi Te'ālā: Elem ā'had ileyküm yā benī ādeme en lā ta'büdü's-şeytān innehü leküm 'adüvvün mübînün ¹⁴⁶

Ğıl şol dümürdür ki maħremlerün yünlerine qorlar cem'i ağılaldur.

"Müdbiri ğür be-dünyā āvered" şol bed-baħt ki teveccüh-i dünyāya muħabbet ide.müdbir bed-baħt ma'nāsınadır

"Behre key ez 'ālem-i 'uķbā bered" Āhıret mālından qaçan naşib iledür.behre naşib ma'nāsınadır

Der beyān-ı şabr ber faķr mī ğüyed

"Ey püser bā-yād-ı Hakk meşğül bāş" Ey püser, Hakk Te'ālānuñ yād u zikrine meşğül ol.

¹⁴⁶ Ey Adem oğulları, Şeytana tapmayın. O size apaçık bir düşmandır diye size emretmedim mi?

"Der ḥalā'ik dūr hem-çün gül bāş" ve ḥalā'ikdan gül gibi ırak ol. Gül bir t̄ā'ifedür beyābānda olurlar. bāş emr-i ḥāzırdur

"Faqr-i ḥōd-rā piş kes peydā me-kün" Kendü faqr u iḥtiyācını kimsenüñ katında peydā ve zāhir eyleme.

"Miḥnet imrüz-rā ferdā me kün" ve bu günüñ miḥnetini yarın eyleme. Murād dünyāda miḥnet ve elem çekilmek āsān ve āḥiretde ziyāde müşkil idügün iş'ardur.

"Mer turā ān kes ki ferdā cān dehed" Saña ol kimse ki (26a) murād, Bārī Te'ālādur yarın rūḥ u ḥayāt virür

"Gam me-ḥōr āḥir yekī leb nān dehed" Gam yime āḥir bir dilim nān virür. Zīrā mādām ki kayd-ı ḥayāt muḥarrerdür rızq münkaḥ' olmaz.

"Tā-be-ki çün mūr bāşı dāne keş" Kaçana dek mūr gibi dāne çekici ve rızq cem' idici olasıñ.

"Ger tū merdī faqa rā merdāne keş" Eger sen merd iseñi faqr u faqa merdāne çek.

"Ber tevekkül ger buved firūziyet" Eger tevekkül üzre saña zafer ve ḡudret ola.

"Ḥaḡḡ dehed mānend murgān rüziyet" Ḥaḡḡ Te'ālā Ḥazreti kesb ü sa'ıy kuşlar gibi senüñ rızquñı virür. Kavlihi Te'ālā: ve men yetevekkel 'alallahı feḥüve hasbüh¹⁴⁷

"Ber Ḥudā şākir buved merd-i faḡır" Faḡır kimesne Ḥudāya şükr idici olur.

"Ger dehed ḡüteş leb-i nān faḡır" Eger Ḥaḡḡ Te'ālā Ḥazreti aña ḡüt māyesiz bişmiş bir dilim ekmek vire ḡüt azıḡ faḡır şol nāndur ki anda ḡamirde māye olmaz. Nān zıkr-i beyān içündür.

"Ḥam me-şev piş-tüvānger hem çü ḡaḡ" ḡāynuñ öñinde kemer gibi iki ḡaḡ kat olmasa

"Tā ne-kerdī yār-ı bā-ehl-i nifāḡ" Tā ki ehl-i nifāḡa yār olmayasun. Zīrā ḡarnden ziyāde tevāzu' 'alāmet-i nifāḡdur.

¹⁴⁷ Ve yerzukḡu min ḡaysü lā yaḡtesib ve men yetevekkel 'alallahı feḥüve hasbüh innallaḡe bāligu emriḡ kad ce'alallahü liküllü şey'in kadrā Ve onu ümid etmediḡi yerden de rızıklandırır. Allah'a tevekkül edene Allah kāfidir. Allah, emrini yerine getirendir. Allah, her şey için bir kader tayin etmiştir. Talāk 65/3

"Merd reh-rā nām u neng ez halk nist" Merd rāh ki murād sālīk-i ʿarīq-i ʿaşqdur.
Halkdan nām u neng yoqdur.

"Nefreteş ez cāme-hā-yı delk nist" Delk ve köhne cāmelerden aña nefret yoqdur.
lā tehfūne li mevtihi ḥasebince meydān-ı ʿaşquñ merdleri rüz-ı şeb tāʿat u ʿibādet ve
zıkr ü tevḥīde meşğūl olub, halkuñ lev m ü taʿnından (26b) pervā yimezler.

"Her ki rā zevk-ı nigū nāmī buved" her kimde ki nigū nāmlıq zevkı ola

"Hāş me-şümāreş ki ü ʿamī buved" Anı hāş u maqbūl-ı Hāqḫ şayma ki ol
kimesne ʿamīdür zırā taḫdīri Hāqḫdan ḡayrı iledür dimek olur.me-şümār nehī ḥāzırdur
ʿamīde yā nisbet içündür Beyt:

Ez neng çı germī ki merā nām u neng

Vez nām çı pürsī ki merā neng ü nāmet

Nazm:

"Ger turā dil-i fāriḡ ez ziyet buved" Eger sentūñ gönlün zīb u ziyetden fāriḡ
ola.ziyetde tā nefis-i kelimedendür

"Key hevā-yı merkeb ü ziyet buved" Saña kaçan merkeb ve zeyn hevāsı olur
merkeb ve ziyet zānuñ kesriyle iz maʿnāsına ve aña muttaşıl olan tā ḥitāb içündür.

Beyt:

Ḥūş berā nīm cihān der nazar

Rāh-ı revān fikr esb-i siyeh vü zīn nefret ne-künem

Nazm:

"Rū-yı dil çün ez hevā ber tāftı" Çünki gönlün yüzini hevādan çevirdüñ.

"Baʿde ez ān mi dān ki Hāqḫ rā yāftı" Andan şoñra bil ki Hāqḫı bulduñ zırā
mādām ki hevā maḫarrdur, Ḥudā müyesser degıldür.

"Her ki ü ez hırş-ı dünyā dār şud" Her kim ki o hırş-ı taʿamdan dünyā dutıcı ve
sīm ü zere muḫabbet idici oldu.dünyā-dār vaşf-ı terkībīdür

"Bî-gümân ez vey Hüdâ bîzâr şud" Şubhesiz Hakk Teâlâ Hazreti andan bîzâr oldı. Zîrâ ol kimse dünyâ-perest olur. Hüdâ perest olmaz. Nitekim Dîvân-ı Hâfızda vâkıf olmuştur. Meşnevî:

Beyâ sâkî ân âteş-i tâb-nâk
 Ki zîr-i dest mî cüyedeş zîr-i hâk
 Be-men deh ki der kîş-i rindân-ı mest
 Çe âteş-perest ü çe dünyâ perest
 Nazm:

"Çün şütür murğî şinâsî in nefis-râ" Bu nefsi bir deve kuşu gibi aña ya'nî hemân (27a) aña beñzer şütür murğ deve kuşu be-şinâs emr-i hâzır dur

"Ne keşed bâr u ne pered der hevâ" Ne yük çeker ve ne hevâda uçar bâr yük ma'nâsınadır

"Ger be-per güyeş be-güyed üstürem" Eger şütür murğa uç diyessin deveyim dir.

"Ver nehî bâreş be-güyed tâ'irem" Ve eger aña yük koyasın ya'nî arkasına yük komaş istesen kuşum dir. Nefs-i emmâre dañi böyledir ki tâ'at ve 'ibâdete sa'y itmeyüb ta'allül ve bahâneye şürû' eyler ver nehî ârâdet ma'nâsı müfiddür

"Çün dıraht-ı zehr rengeş dil-güş" Äğu ağacı gibi anuñ rengi dil-güş ve zibâdur.

"Lîk ta'âmeş telh u büyeş nâ hōşest" Lîk anuñ dadı acı ve anuñ râyihâsı nâ-hōş ve nâ-ma'külür. Ekşer nüshâda giyâh-ı zehr vâkı'dür nâ-hōşest hânun fethasıyla

"Ger be-tâ'at h'ânîş süstî küned" Eger nefsi tâ'at ve 'ibâdete okıyasın süstîlik ve kâhillik eyler.

"Lîk ender mâ'şiyet cüstî küned" Lakin ma'şiyet ve fışkda cüstîlik ve çarilik eyler âh bu zâlim nefis ki kendüsine nef'-i mañz olan nesneye sa'y ve iqdâm eylemez lakin kendüsine şâfî zarar olan nesneye cân u dil ile güşiş ve ihtimâm eyler. Çünkü nefsüñ hâli budur.

"Nefs-râ ân be ki der zindân küni" Ol yek ki nefsi zindâna eyleyesin.

"Her çi fermâyed hilâf ân küni" Nefs her ne buyurursa ve ne ârzü eyleser anuñ hilâfını eyliyesin zirâ nefis düşmendür. Düşmene mutâba'at ve muvâfaqat câ'iz degildir.

"Nîst dermâneş be-cüz cü' atş" Aña dermân yokdur açlık ve susuzluğdan gayrı. Ya'nî ana rindân budur. Zirâ nefis bunlarla zebûn olub emre itâ'at eyler. atş susuzluk

"Tâ ki sâzî râm ender tã'ateş" Tâ ki anı Hâkķ Te'âlânuñ (27b) tã'atına râm ve mu'î'e eylesün sâzî fi'l-i muzâri'e muhâtabdur

"Çün şütür der reh der ây ü bâr keş" Deve gibi yola gel ve yük çek

"Bâr-1 tã'at ber-der cebbâr keş" Tã'at yükünü Hâkķ Te'âlânuñ kâpusına çek. Murâd Hâkķ Te'âlânuñ tã'at ve 'ibâdetine sa'y eyle dimekdür.

"Bâr-1 in der-râ be-cân bâyed keşid" Bu kâpunuñ yükünü cânla çekmek gerekdür. keşid bu beyitte keşiden ma'nâsınadur

"Ver ne hem-çün seg zebân bâyed keşid" Yoħsa şuşamış ve yorulmuş kelb gibi dilini çekmek gerek. "in derden murâd bâb-1 Hüdâdur ki aña müte'allık olan hizmete cân u dil ile sa'y ve güşiş eylemek lâzımdur. İllâ şol lisânını çıkarmış kelb gibi olmaķ muķarrerdür. Nitekim Qur'ân-1 'Azîmde vâķı' olmuşdur. Kâvlihi Te'âlâ:

Ke-Meşelî'l-kelbi in tahmil 'aleyhi yelhes ev-tetrükhü yelhes¹⁴⁸

"Her ki ü gerden keşed zîn bâr-hâ" Her kim ki bu yüklerden boyun çeker

"Başed ez nefrîn be-rü enbâr-hâ" Nefrîn la'netden anuñ üzre enbârlar olur. Murâd tã'at-1 Hüdâdan 'irâz iden kimse hezârân nefrîn ve la'net muķarrer idigün beyândur. nefrînden murâd bunda yük v la'netdür

"Kerde-i bâr emânet râ kâbül" Oñdan emânet yükünü kâbül eylemişsin. kerdede hemze hitâb içündür

¹⁴⁸ Velev şî'nâ lerefa' nâhü bihâ ve lâkinnehü ahlede iler'ardı vettebe'â hevâh femeselühü kemeselilkelb in tahmil aleyhi yelhes ev tetrükhü yelhes zâlike meselülkavmillezîne kezzebû bi âyâtinâ faksusülkasasale'allahüm yetefekkerûn Eğer isteseydik onu, âyetlerimiz ile yükseltirdik. Fakat o,yere saplandı ve hevasına uydu. Onun sıfatı: Üzerine hücum etsen de dilini çıkarıp soluyan, terk eylesen de yine öyle yapan köpek gibidir. Ayetlerimizi yalan sayan kavmin meseli budur. Bu kıssaları onlara naklet. Belki iyice düşünürler. Araf 7/176

"Ez keşiden pes ne-bāyed şüd melül" Pes ol yüki çekmekden bî-ñuzür olmağ gerekmez. Kavlihi Te'ālā: innā aradne'l-emānete 'ale's-semāvāti" ilā Kavlihi: zalūmen cehülā¹⁴⁹ Beyt:

Āsmān bār-i emānet ne-tevānist

Qur'a-i kār be-nām-ı men-i divāne zedent

Nazm:

"Rüz-ı evvel hōd fuzülî kerde" Rüz-ı evvel ki murād 'ālem-i ervāhđur. Hōd fuzüllük eylemişsin ki emāneti qabül eylemişsin.

"Ve ān (28a) fuzülî ez cehülî kerde" Ve ol fuzülî cāhilliğünden eylemişsin. Pes lāzımdur ki ziyāde sa'y ve güşiş idesin.

"Cünbişî kün ey püser kāhil me-bāş" Ey püser bir cünbiş ve sa'y ile kāhil olma me-bāş nehi hāzırdur

"Çün belî güftî be-ten tenbel me-bāş" Çünki 'ālem-i ervāhđa belî didüñ dünyāda ten ile tenbel olma anı yirine getür. Kavlihi Te'ālā: "Elestü bi-rabbiküm kälü belā"¹⁵⁰ bu emri rüşen eyler.

"Her ki ender tã'ateş keslān buved" Her kim ki ol Hüdānuñ tã'atında kes izhār idicidür.

"Hāşileş gümrāhî vü hizlān buved" Anuñ şāhibi gümrāhlık ve merd ü delğ ola. Keslān şıfat-ı müşebbehedir. Şeytān vezni üzre hizlān merd u delğ ma'nāsına

"Rāh-ı pür havfset düzdān der kemīn" yol havfla töludur ve haramiler puşudaki seni bir belāya uğradurlar.

"Rehberî ber tã ne-mānî ber-zemīn" Bir delîl ve mürşid iletğ ta yolda yir üzre qalmıyasın. Rāhdan murād, tarîk-i Hāğğđur. derdān murād, Şeytāndur ki benî Ādem'i

¹⁴⁹ innā aradnel'emānete alessemāvāti vel'ardı velcibāli fe'ebejne en yahmil nehā ve eşfakne minhā ve hamelehal'insān innehu kâne zalūmen cehülā Biz emaneti göklere, yer ve dağlara arz ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler. Bundan endişe ettiler. O emaneti insan yüklendi. Çünkü o nefsine zulümkar ve çok cahildir Ahzab 33/72

¹⁵⁰ Ve iz ehaze rabbüke min benî Ādeme min zuhūrihim zürriyetehüm ve eşhedehüm alā enfüsihim, elestü bi rabbiküm kälü belā şehidnā en tekülü yevmelkıyāmeti inna künnā an hāzā gāfilin Hani Rabb'in Ādem oğullarının arkalarından zürriyetlerini çıkarıp kendilerini 'Ben sizin Rabb'iniz değilmiyim ' diye kendi nefisleri üzerine şahit tuttuğunda onlar: 'Evet ya Rabbi şahadet ederiz' dediler. Kıyamet gününde 'bizim bundan haberimiz yoktu dememeniz için böyle yaptık A'raf 7/172

ıdılal itmege sa'y ve ikdām eylerler. Ba'zı nüshada, reh-revî vâkı' olur ki ya'nî böyle olur yolculuk it. Ya'nî tarîk-i Hâkka sülûk it ve cidd ü cehd göster.rehberi emr-i hâzırdur ne-mân emr-i hâzırdur reh-revî ber bir yolcu ilet ki saña yol göstere bu hem ma'nâdur

"Menzilet dūr-est vü bāret bes girān" Menzilün ırağdur ve yükün ziyāde ağırdur.menziletde bāretde tā hıṭāb içündür

"Güşîşî kün pes ne-mân ez diger ān" bir sa'y ile gayrılardan gerü kalma.

Meşnevi:

Çü ez pāygān derd dīden kerd

Ne-berdī hem āfitāb u ḥayrān buved

Ger ān yād pāyān be reftend

Tiz tūbī dest ü pā ez nişin be-ḥayr

Nazm:

"Her ki der-rāh girān-ı bārān buved" Her kim ki yolda ağır yüklerden (28b) ola

"Her demeş ez dīde ḥūn-ı bārān buved" Her dem anuñ gözinden kan yağıcı olur.

Beyt:

Merd rız bār güneḥ ey püser

Ki ḥammal 'āciz buved der sefer

Nazm:

"Lāşe-i dārī sebük kün bār-i ḥ'îş" Bir lāşe tutarsın kendü yükünü yeğni eyle

"Ver ne der reh şıḥḥat bīnī kār-ı ḥ'îş" Yoḥsa yolda kendü işüñi sa'b ve saḥt göresin lāşeden murād, bunda cesed-i insāndur. Bārdan murād ne idügi bu beytden rüşendir.

"Çıst bāret cıfe-i dünyā-yı dūn" Senün yükün nedir dünyā-yı denī cıfesidür ki murād esbāb-ı dünyeviyyedür ve sım-i zerdür.

"Ger pey ān geşte ḥ'ār u zebūn" Andan ötri ḥör ve zebūn olmuşsun ed-dünyā cıfetün ve ṭālibuhā kilābun

"Vaḳt-i ṭā'at tiz rev çün bād bāş" Ṭā'at vaḳtı yıl gibi tiz yürüyici ol

"Vez heme kār-ı cihān āzād bāş" Ve cihānuñ cem'î işinden āzād ve fāriğ ol.

Der beyān-ı hışāl-i zemīme

"Çār çız diger ey nigū sirişt" Ey eyü tabi'atlu dört nesne daği

"Hest ez cümle ḥalā'ıķ nık zışt" cem'î ḥalā'ıķdan ziyāde zışt ve ḳabiḥdür.nık zışt ziyāde zışt ma'nāsınadır

"Ze ān çehār evvel ḥased kinī buved" Ol dördten evvel ḥaseddür ki ol ḥased pey-kindür.

"Ze ān güzeştî 'ucub u ḥöd bīnī buved" Andan ki geçdüñ ya'ni andan soñra 'ucubdür ki evvel kendüsini görıcilıkdır. Tetebbu' olınan nüşhalarda bu beyt böyle vāḳı' olmuş bulundı.ḥöd bīn vaşf-ı terkībīdür

"Hışm-rā diger fūrū nā-ḥördenest" Girü ya'ni o üçüncisi kişi 'aşabımı yutmaḳ ziyāde (29a) ḳabiḥdür.

"Ḥaşleti çārem baḫlī kerdenest" dördüncü ḥaşlet ki ziyāde ḳabiḥ baḫlīlik eylemekdür.

"Ey püser kim gerd gerd rā in hışāl" Ey püser, bu ḥaşletlerüñ çevresine az tolan ya'nı bu ḥaşletleri ebedi terk eyle.gerd kāf-ı farisünün fetḫasıyla emr-i ḥāzırdur gerdiden ma'nāsına

"Ez berāy ān ki zışttest in fi'āl" Ol sebebden ki bu fi'ller ḳabiḥ ve nā-ma'ḳüldür.fi'āl cem'î fi'ldür

"Gıll u ḡışş be-güzāred çün zer-i pāk şev" Gıll u ḡışş terk eyle altun gibi pāk ve sāfi ol.be-güzār emr-i ḥāzırdur

"Piş ez ān ki ḥāk kerdī ḥāk şev" Andan evvel ki ḥāk olursun ḥāk ol ya'ni aḫlāḳ-ı zemīmei terk idüb tevāzu' idici ol dimekdür.kerdī bunda şevī ma'nāsınadır şev emr-i ḥāzırdur Beyt:

Ey birāder çü 'āḳıbet ḥākest ḥāk şev

Piş ez ān ki ḥāk şevī ḥāk şev

Beyt:

"Ne bîni ki ez hâk üftâde hâr

Be rüyed gül ü be-şüküfed tuvbe-hâr

Naẓm:

"Hırş be-güzâr ü kanâ'at pîşe kün" Hırşı terk eyle ve kanâ'ati kendü 'âdet ve pîşe eyle.

"Âhîr ez mürden yekî endîşe kün" Âhîr ölmekden bir fikr eyle. Mışra':

Kanâ'at tevânger merd-râ şabr deh hârîş-i cihân gerd-râ . 'azze men kana' ve zelle men tama'

"Bâ-muhibbân bâş dâ'im hem-nişîn" Dâ'im dostlar ile hem-nişîn ve muşâhib ol.

Devâmü's- sürür rüy'etü'l-ihvân

"Tâ tüvânî rüy-ı â'dâ zi me-bîn" Mâdâm ki kâdîrsün â'dânuñ yüzün görme.me-bîn nehî hâzîrdur Beyt:

Ahbâb-ı hâzîrend bâ 'idâ çe hâcet"

Der sıfat-ı müdbirî mî-güyed

"Çâr çiz âmed nişân-ı müdbirî" Dört nesne bedbahtlık nişanı geldi.müdbir bedbaht müdbirî bedbahtlık ma'nâsınadır

"Yâd gireş ger tû rüşen hâtırî" Eger sen rüşen hâtır ve şâhib fikr isen, anı yâd tut ya'nî (29b) hâtırûndan giderme.rüşen hâtırî de hitâb içündür ve ol terkîb vaşf-ı terkîbîdür

"Müdbirî bâşed bâ-ebleh meşveret" Ebleh ve ahmağ ile meşveret eylemek bedbahtlıktur.

"Hem be-câhil dâden sîm ü zeret" Hem câhile sîm ve zerini virmek bedbahtlıktur.zeretde tâ hitâb içündür

"Her ki pend-ı düstân ne-küned kabûl" Her kim ki döstlaruñ pendüni kabûl eylemeye,

"Der-ḥaḳīḳat müdbirest ān bü'l-füḍül" Ol bü'l- füḍül ḥaḳīḳat de bed-baḥtdur.
Bü'l-füḍül ziyāde nā-maḳūl maʿnāsına istiʿmāl olunur.

"Her ki ez dünyā ne-gīred ʿibretī" Her kim ki dünyādan ʿibret tutmaya

"Hest ez ān müdbir cihān-rā nefretī" ol müdbirden cihān ḥalḳına tamām nefret
vardur. Zīrā dünyā ser-ā-ser ʿibretle pür iken andan bir ʿibret olmaz.

"Meşveret-rā her ki bā-ebleh küned" Her kimse ki ebleh ile meşveret ide.

"Div-i melʿüneş seg-i gümrāh küned" Melʿün şeyṭān anı gümrāh-ı kelb eyler.
Zīrā cemʿī işleri nā-maḳūl olur. div müzāfdur ki murād şeyṭāndur

"Ān ki māl-ı ḥöd dehed bā-cāhilān" Ol kimse ki kendü mālını cāhillere vire.

"Ān çünān kes key şeved ez muḳbilān" Ancılayın kimse kaçan saʿādetlülere
olur. muḳbil saʿādetlü muḳbilān cemʿidür

"Zer çü ebleh-rā hemī āyed be-keff" Eblehün avucına çünki zer gele.

"Mī-ḳüned işrāf bisyār u telef" Çoḳ işrāf ve telef eyler. "inneḥü lā yuḥubbü'l-
müsrifin"¹⁵¹

"Ne-şineved ez düst ebleh pend-rā" "Ez cehālet yükseldü peyvend-rā" Cehāletden
peyvendi üzre bu hem maʿnādur. Cehāletden taʿalluḳ ve ittişāl ḳatʿ eyler Peyvend
müteʿallıḳ ve aḳraba ve bend-geşte ve peyvend maʿnāsına istiʿmāl olunur.

"ʿibretī gīr ez zemāne ey civān" Ey civān zamānedən bir ʿibret tut"

"Tā ne-bāşī ez şümār eblehān" Tā ki eblehlerün aʿdā ve zümresinden olmasın.

(30a) Ḳıṭʿa:

"Zemāne pendī āzāde-dāred ü merā"

"Zamāne rā çünki be-nigeri heme bendest"

Zer ü ziyet-i kesān güft maḥv ez zinhār besā

Kesān ki be-rüz tū ārzū-mendest

Nazm:

"Her ki rā ez ʿaḳl āgāhī buved" Her kim ki ʿaḳldan āgāhlığı ola

¹⁵¹ Ya benī ādeme huzū ziyeteküm inde külli mescidin ve külü veşrebü ve lā tüsrifü, inneḥü lā yuḥıbbül
müsrifin Ey Ādem oḡulları Her mescidde zinetinizi alınız. Yiyiniz, içiniz, israf etmeyiniz. Allah israf
edenleri sevmez. A'raf 7/31

"Nezd-i ũ idbār gŭmrāhī buved" Anuñ atında idbār gŭmrāhlıdan murād Őāhib-i aql atında idbār gŭmrāhlı idigŭn iŐardur. ũbār bed-bahtlı manāsınadır. āgāhıde ve gŭmrāhıde yā maŐdar iundŭr

